

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 3. 1876.

292 — 31. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A szentháromság dogmája.

A dogma, a ker. vallás-tudománynak azon ágát jelenti, mely a „hit-cikkekkkel“ foglalkozik. Mi jelenben megpróbáljuk egy kicsiny, egyszerű, népszerű értekezést tartani a keresztyén vallás egyik legfontosabb és éppen azért legnehezebb dogmájáról, melyet maguk a tudosok is „titoknak“ neveznek. Azért kezdjük pedig a legnehezebben, mert mi a mesebéli napszámosok közül annak követjük a példáját, a ki előbb a nagy köveket hordotta el, utóljára hagyván a kisebbet, könnyebbeket. És ez a legnehezebb dogmánk a „szentháromság,“ vagy: az „isten állatjában egy, személyében három, atya, fiu és szentlélek“ dogmája.

Tudjuk, hogy ez a ker. anyaszentegyháznak és ebben ref. anyaszentegyházunknak is oly fontos és titokteljes dogmája, melynek az egyház által körvonalozott rubikonját a ki átlépte, elmondhatta: „alea jacta est,“ mely a legtöbb esetben nem „hatot,“ hanem „vakot“ vetett az illetőnek, mint az Arius és Macedonius esetei bizonyítják a 325-ik évben Nicaeában és a 381-ik évben Konstantinápolyban tartott konciliumok végzése szerint. De ezek „tempo passati.“ Mi azért megpróbálkozunk vele és el nem bocsátjuk addig, míg meg nem áld, azaz, míg valamelyes tudomására nem juttat önmagának, meg nem mondja: kicsoda az ő neve. Előre is kijelentjük, hogy a mit e titokteljes dogmáról mondandunk, nem lesz $2 \times 2 = 4$, de még is több lesz annál, mintha azt mondanók az egyszeri tudóssal: „credo, quia absurdum.“ — De térjünk felvett tárgyunkra.

Midőn az egy istenben a szentháromságot akarjuk megmutatni, megértetni, nem megyünk az indusokhoz, kik az ők Adim, Akber, vagy Akháznak nevezett istenükben hasonlóan három személyt különböztetnek meg, u. m. Brahmát a teremtő, Wischnut a megtartó és Schiwát a rontó, változtató istent, hogy ezzel is erősítsük a keresztyénség szentháromságról

való dogmáját. Sem a görög bölc Plátóval, sem a zsidó Philóval, ennek hű követőjével nem akarjuk támogatni értekezésünket. És még a bibliából is csak kevés erre vonatkozó helyet fogunk idézni. Hanem csak azt mondjuk el egyszerűen, hogy a mi korlátolt elménk miként képzelheti a szentháromságot az egy istenben.

Két segéd-eszközt fogunk e végre használni, a szentírást — röviden — és a józan okosságot. A szentírás tanítja világosan a szentháromságot az egy istenben, azokban a helyekben, melyekben az egy istennek külön neveket, tökélyeket és munkákat tulajdonít, ezek között legvilágosabban szól Máté 28, 19. hol Jézus a keresztséget megrendeli és erre nézve utasítást ad a tanítványoknak. Már hogy ebben az egy istenben létező szentháromságban miként képzeljük, képzelhetjük az atya, fiu és szentlélek istenségét, azt próbáljuk meg elmondani a következőkben.

Hogy az isten egy, ezt tanítja a szentírás, bizonyítja az okosság. Halljad Izrael, a mi urunk istenünk egy isten 1. Moz. 6, 4. Ezt tanította Mózes. Ez volt a zsidó vallás alapja. Ez az örök élet, hogy téged egyedül ismerjenek igaz istennek lenni, János 17. 3. Ezt tanította Jézus. Egy az isten, Eféz. 4. 6. Ezt tanította Pál apostol. Legyen elég enynyi a szentírásból. E kijelentések által figyelmeztetve, a józan okosság, a legszorosabb vizsgálat után meggyőződve, igaznak találja és bizonyítja, hogy az isten egy. Mert így okoskodik a józan okosság: isten csak az lehet, kiben minden isteni tökélyek öszszpontosulva vannak. Ebből kifolyólag azt mondja, hogy ha több istenek lennének is, azoknak egymáshoz — mint ugyanazon tökélyekkel bíró lényeknek — egyenlőknek, hasonlóknak kellene lenni: tehát csak anynyi, mintha egy isten lenne. Ha pedig nem lennének egymáshoz egyenlők, hasonlók, hanem egyik alsóbb, felsőbb, tökélyesebb lenne a többinél, akkor is csak egy lenne az isten, mert a subordináltakat nem lehetne istennek tartani.

Azonban, mivel mind a szentírás, mind a józan okosság ezt az egy istent tartja a mindenség teremtőjének, a különböző teremtmények előállítójának, fentartójának és gondviselőjének, az emberiség nagy családja alapítójának — a földi atyák, mint hasonlóan család-formálók, fentartók és gondviselőkről vett kép és név-hasonlatosságnál fogva — nevezzük az egy istent: „Atyának,” kiről ez értelemben mondja Pál apostol is: „nekünk egy istenünk vagy, amaz atya, ki által mindenek vannak és mi is ő általa, 1. Korinth. 8. 6. Igaz, hogy ez távolról sem meríti ki és fejezi ki az istenség felséges eszméjét, de az emberi okosság és nyelv ezt nem tudja — legalább a mi csekély elménk — máskint felfogni és kifejezni. Ilyen forma a mi képzeletünk az egy istenről, mint atyáról. A biblia ó-szövetségi része is azt tanítja, hogy isten az első embernek okos és hallhatatlan lelket adott — mit úgy fejez ki, hogy isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette, lehellett az ő orrába életnek lehelletét — hogy mint isten képviselője, gyermeke éljen és uralkodjék a földön. Az új-szövetségi részben is Jézus és tanítványai is azt hirdetik, hogy mi isten fiai, isteni nemzetség vagyunk, kiknek az a rendeltetésünk, hogy igyekezzünk tökéletesek lenni, mint atyánk, az isten tökéletes; azaz, lelkünk — mint isteni eredet — mivelése, fejlesztése és működése által, az isten tökélyeiből minél többet elsajátítani törekedjünk. A biblia ezen tanításait szigorú vizsgálat, észlelés után a józan okosság is helybehagyja, mert e földön nem lát senkit és semmit e tekintetben az ember felett álló lényt, ő maga is sejtí, érzi embernek istennel való rokonságát. Mert így okoskodik: a természetben is a gyümölcs a fán terem, de a milyen a fa, olyan a gyümölcs is; a folyam a forrásból ered, de a milyen a forrás, olyan a folyam is; a napsugár a naptól származik, de a milyen a nap, olyan a sugár is; már ha minden szülemény egy lényegű, egy természetű a szülővel: úgy az emberi okos léleknek is egy természetűnek kell lenni a legfőbb lélekkel, mint ős forrással; ha szinte annak tökélyeivel, teljességével nem bírhat is, még is isten szülöttjének, isten fiának kell lenni. És minthogy az egész mindenségben létező okos, hallhatatlan lelkek isten fiai, tehát mi is e földön okos és hallhatatlan lélekkel felruházott emberek, isten fiai vagyunk, okos és hallhatatlan lelkünkön fogva. Ugyanezt elmondhatjuk a legszelebb, legkülönösebb, sőt a legtalálhatóbb értelemben Jézus Krisztusról, hogy t. i. ő

isten fia. Nem csak azért, mivel a szentírás azt mondja róla, „hogy benne isten jelent meg a testben, hogy benne lakozott az isten teljessége, hogy ő volt isten képének kimetszett bélyege, hogy ő isten fia,” hanem főleg azért is, mert a józan okosság részrehajlatlan vizsgálatból származott bizonyítása szerint is, isten hatalmát, bölcsességét, szentségét, jóságát e földön senki úgy el nem sajátította, mint Jézus. Ő az emberrel úgy megismertette istent, a mint csak isten ismertethette meg önmagát. Ő olyan erkölcsi tökéletességre adott példát, milyen csak istentől telhetett ki. Ő olyan munkát vitt véghez a keresztyén vallás által, mely kézzel foghatólag bizonyítja istenségét, midőn az emberrel megismerteti önmagát, léte célját és megtanítja arra, hogy a bűnt nem áldozattal, de igaz megtéréssel és az ő isten előtti érdemével lehet csak eltörölni és hogy az ember élete a test halála után is foly örökké. Szóval, valamint isten teremtette kezdetben a mindenséget, úgy Jézus is újra teremtette a szellem-világot. Tehát Jézus Krisztust, ki mind a szentírás, mind a józan okosság szerint, isten tökélyeit a legteljesebb, legtökéletesebb mértékben bírta e földön, hiszszük és valljuk mi az egy istenben: „Fiu istennek,” kire vonatkozólag mondja János evangylista is: „mindenek tiszteljék a fiut, miképpen tisztelik az atyát, a ki nem tiszteli a fiut, nem tiszteli az atyát, a ki azt elküldötte.” János 5. 23. Ilyen formán képzeljük és fogjuk fel az egy istenben a fiu istenséget.

A mi a szentlélek istenségét illeti az egy istenben, azt a szentírás nyilván tanítja, Csel. 5. 3. 4. melylyel Péter apostol Ananiást feddi; 1. Korinth. 2. 10. 11. melyben Pál apostol mindentudóságot tulajdit annak. A szentlélek istenségét, működését bizonyítja a ker. vallás fennmaradása, elterjedése, melyet a szentírás neki tulajdonít, az első ker. pünkösztön kezdve jelenig, sőt az idő végéig. Hogy a természetben minden esemény éppen úgy, mint a szellem világában — isten műve, a mennyben azok törvényeit ő szabta meg úgy, hogy az okozattal az ok szoros összeköttetésben legyen: ezt a józan okosság is átlátja, beismeri. A fű növése, a gabona, gyümölcs termése, az időjárás milyensége, változása az anyagi világban; az emberi értelem világosodása, az akarat javulása, a szív tisztulása, az indulatok szelidülése, az érzelem nemesülése, a szeretet terjedése mind, mind isten munkája a szellem világában, még pedig a szentlélek-isten munkája, ki betöltötte az eget és a földet.

az egész mindenséget és ebben az embert is, ki az ő „temploma“ e földön. Hogy a jót ismerhetjük, szerethetjük, követhetjük, a rosszat kerülhetjük, ez mind a szentlélek munkája bennünk. Azért istennek e lelket meg ne oltásatok magatokban. 1 Thess. 5. 19. Ilyen formán képzeljük és fogjuk fel az egy istenben a szentlélek istenségét.

Igy van-e ez tökéletesen? Az orthodoxok állítják, a modernek talán fejüket rázzák. De mi az ilyen képzeletben hiszünk, az bizonyos. Mi hiszszük és valljuk az atyában a teremtő, megtartó, gondviselő; a fiuban a megváltó; a szentlélekben a jóra vezérlő, megszentelő szentháromságot az egy istenben. Mi így hiszszük egyik legfontosabb dogmáját ref. anyaszentegyházunknak, hogy t. i. „isten állatjában egy, személyében három: atya, fiu, szentlélek.“ Ilyen formán dogmatizál

egy marosi ref. pap.

Az iskolai takarékpénztár és a paedagogia.

I.

(Folytatás.)

Nézzük meg ezt a syllogismust kissé közelebről. A főtétele, mint helyeset, fogadhatjuk el, jóllehet a harmadik pontnak némi korlátozásával. Azonban, az al-tétel határozottan helytelen minden részében s vele együtt természetesen bukik a következtetés is.

Íme, az első pont: „a gyermeknek általában nincs tulajdona.“ Ugy-e? Hát a játékszerek, könyvek, ruhák! És éppen ezeken kell a takarékoságot fegyelemmel először tanítani. A gyermeket hozzá kell szoktatni, hogy e sajátját kimélje, ne rontson, vagy vesszen el semmit, ellenkező esetben, a menyinyibe az elrontott, vagy vesztett dolog nélkülözése maga is elég büntetés nem volna, kellőképp meg kell büntetni. „De a gyermeknek nincs pénze!“ Ennek el-lent mond a mindennapi tapasztalás; a gyermek kap ajándékokat, apró jutalmakat, fedezetet apró szükségleteire, stb. pénz formájában. „De nem kellene a gyermeknek pénzt ajándékozni;“ nem kellene a „materialisztikus“ irányt korán támogatni, a gyermektől az ifjuság „költészetét“ el-rabolni, stb. Itt természetesen eltérnek egymástól a paedagogusok nézetei. Míg Niemayer talán nagyon is meszsze megy, midőn azt kívánja, hogy a gyenge gyermek zsebpénzt kapjon, melynek mire fordításáról számot adjon, más jó nevű paedagogusok nem csak ártalmasnak nem, de hasznosnak tartják, ha a gyermekeknek alkalmmal apró összegecskét bocsátunk rendelkezésére, de arra is ügyelünk, mi történik a pénzzel. Végletes mindenestre az a vélemény, mely szerint a gyermek soha pénzt ne kapjon, soha azzal szabadon ne rendelkezhesék. Mert a mi a „materialismusról,“ (hányan, hányféleképp élnek s hány-szor élnek vissza e szóval!) az „ifjuság költészetének“ el-rabolásáról mondatik, lenyegében túlzás és érzélgés. „És még egy utolsó De: a gyer-

meknek először szereznii kellene tanulnia, azután takarítania, mert csak az takaríthat, a ki szerez; a könnyen kihizelgett ajándék megtakarításában, semmi érdem sincs.“ Mily fogalomzavar, mily vegyítéke az igaznak és hamisnak van ez ellenvetésben! Már a takarítás meghatározásából sem lehet logikailag következtetni, hogy annak is van jelentősége, honnan származik a megtakarítandó dolog; csak az szükséges, hogy a megtakarító szabadon rendelkezhesék vele. Ha tehát a tanuló ajándékot kap azzal a joggal, hogy tetszése szerint bánhatik vele, a pénzt vagy nyalánkságokért és haszontalan csecse-becséért adja ki, vagy, ha vágyait leküzdi, elviheti a tanítónak a takarékpénztár számára. Csak az utóbbi esetben takarított a gyermek valósággal, tett valami érdemes dolgot; de csak is ezen értelemben vesszük mi is a takarítást.

Nem akarjuk mi, hogy a gyermeknek pénzt adjanak egyenesen a takarékpénztár számára, kivéve, ha ez annak határozott kijelentésével történik, hogy a szülők magukért, nem a gyermekért teszik félre az összegecskét, mely előre nem látott esetekben nagy segítségökre lehet. Az ilyen eljárásnak legalább az a haszna van, hogy a szülők jó példát adnak a gyermeknek. A ki ránk fogja, hogy mi más eljárást hirdetünk, az vagy teljesen félre értett bennünket, vagy szándékosan ferdíti el szavainkat. Érdemesnek a gyermek takarításában csak a lemondás, az önuralom tényét találjuk; honnan jön a pénz: az nem jöhet itt kérdésbe; sőt mi azt találjuk, hogy nehezebb a „hizelgessel könnyen nyert ajándékot“ megtakarítani, mint azt, a mihez a saját munka veritéke tapad. — Egyébiránt lehetséges, hogy az idézett ellenvetés tulajdonképpen ezt a gondolatot akarja kifejezni: „Minthogy a nép jóléte munkán és takarékoságon alapszik s mivel a munkának természetesen meg kell előznie a takarítást: a gyermeket is mindenek előtt munkához kell fogni s csak azután arra oktatni, hogy a munkával szerzettet célszerűen használni tudja, azaz, takarítson; azért sürgetjük mi a munka behozatalát az iskolába, a házi ipar kifejtését, stb.“ Ha csakugyan azt akarja amaz ellenmondás kifejezni, akkor ismét az az eset áll előttünk, hogy helyes előzményből hamis következtetés van vonva s a szavakkal idéltlen játék üzetik. Abból, hogy a nép jóléte munkán alapszik, helyesen csak azt lehet következtetni, hogy a gyermeket munkássághoz, szorgalomra, nem pedig, hogy egyszersmind kézi munkára, munkára pénzért, keresetre kell szoktatni, vezérelni. És abból, hogy a népnél, a felnőtteknél a munka megelőzi a takarítást, nem lehet következtetni, hogy a gyermeknek először keresni s csak később kell tanulnia a keresmény megtakarítását. Mily későn lehetne őt akkor takarékosághoz szoktatni! Vezessétek csak a gyermeket munkásságra, azaz, gyermeki kötelességeinek folytonos betöltésére, a henylés utálására, de szoktassátok egyuttal arra is, hogy az ajándékban kapott pénzzel gazdálkodjék; hiszen keresetről csak az erőtebb ifjuságnál lehet szó. Vagy ebből: „A ki A-t mond, annak B-t is kell mondania,“ azt vélték következtethetni: „A ki B-t mond, annak A-t is kellett mondania?“ akkor men-

jelek és tanuljak egy kis logikát; akkor aztán ti is belátjátok, hogy tüzeskedetek a „materialismus“ ellen, félelmetek az ifjúság boldogságának, a gyermekkor költészetének szétdulása iránt, stb., egy kissé ellenmondásban van azzal, a mit a gyermek szerzeményének megtakarításáról hirdettek. Így tehát behozhatottnak hiszem, hogy van a gyermeknek valamije s különösen pénze, a mit megtakaríthat s mit meg is kell takarítania.

Az altétel második állítása, „hogy a gyermek nem ismeri, de ne is ismerje a pénz értékét,“ egyrészt ellenmondásban van a tényekkel, más részt túlzáson alapszik. Tény az, hogy az iskolába járó gyermek, mihelyt egyszer tapasztalta, hogy a gyümölcs-árusnő, vagy a gottscheer az almát, vagy édességet, e nagyon ingerlő dolgokat csak pénzért adja: vagy mihelyt egyszer tanuja volt valami vásárlásnak, azonnal könnyen elvonja a pénz jelentőségét, ha már ezt előbb nem tette a szülői házban hallottak- és tapasztaltakból. Ha azonban azt vélitek, hogy ezzel még nem ismerte fel a pénz valódi s a pénzért kapható dolgok viszonylagos értékét, mert az értékmérő még is csak az emberi munka, a gyermek pedig még azt nem ismeri, akkor igen helyes gondolatot mondátok, csak hogy aztán helyesen is kell következtetnetek. A mit a gyermek nem tud, arra tanítani kell, a mit nem ért, arról fel kell őt világosítani. Nyissátok meg szeméit, hogy lássa, mint fáradozik apja, anyja pénzt szerzendő; mondjátok meg neki, hogy az a boldog idő, mikor mindenről a szülők gondoskodnak, nem fog örökké tartani; hogy egyszer majd neki kell magáról gondoskodnia, dolgoznia, pénzt szereznie. Kérdezzétek meg fiatokat, mi szerez neki több örömet: a pillanatig, néha káros élvezetet nyújtó nyaláunkság, vagy egy szép könyv, egy pár korcso-lya, egy kirándulás a szabadba, vagy valami meglepetés, melyet szülőinek s testvéreinek készít, a jótékonyság egy tette, melyet a szegények iránt gyakorol, vagy a szülők és tanítók dicsérete, a meglegedés önmagával és meg fogjátok vele értetni a dolgok viszonylagos értékét. Mert a pénzt úgy is megértetitek vele, valahányszor egy lyuk miatt a kabát ujján a posteriori belebeszélitek, hogy jobban kell vigyáznia portékájára. Hiszen, ha nem akartok igazságtalanok lenni, meg kell magyaráznotok neki ez alkalommal, hogy az elszakadt ruha helyett újat venni, csak pénzen lehet, melyet munkáttal kell szereznetek. A pénz és a dolgok értékéről tehát már van a gyermeknek fogalma.

Nem sokkal ér többet a minornak harmadik állítása. Nem kell éppen élet-célnak, távol jövőnek lenni, a miért takarítunk; vannak közelebbi kisebb célok, van egy legközelebbi jövő is. Csak azt kell megmutatnotok a gyermeknek; nyujtsatok csak neki módot arra a tapasztalatra, hogy a feurajzott örömeiket mind megszerezheti az által, hogy itt-ott kikerült valami haszontalan kiadást nyaláunkságra és csecsebecsére s inkább forintokra hagyta növekedni az összeszerakott krajeárokat: s a gyermek nem csak a takarítás célját, hanem a takarékoság és fukarság közti határt is megértette. Ha azonban ti eszményien füllengő iskola-mesterek, ismét azokkal az izetlen frázisokkal léptek elő, hogy

nem kell zavarni az ifjúság gondatlanságát és boldogságát, a takarítás természetellenes a gyermeknél, kinek célt, holnapot nem kellene ismernie: azonkívül, a mit már fennebb mondtam, még egyet mondok. Növendékeitek egykor a gyakorlati életbe fognak lépni. Azt mondjátok — s ebben legyen igazatok — hogy minden egyes nevelésnek öncélnak kell lennie, hogy nem az állam, a társadalom, a nemzeti-ség számára kell nevelni. De mindenesetre még is ezekbe neveltek. Ha már az ifjúság gondatlansága, naivsága, idealismusa, mint valami „noli me tangere“-vel bántok, a ti módszerekkel idealistikus ábrándozókká neveltek az élet durva keze nagyon kellemetlenül fogja felrázni, pedig ti szeliden ébreszthettétek volna fel őket.

E szerint, úgy hiszem, sikerült az ellenzőket *a* és *b* sáncaikból kivetnem; de a legnagyobb erősség a *c* még nincs elfoglalva. E mögött azok torlaszolták el magukat, kik nem a takarítást, de igen is az iskolai takarékpénztárt tartják károsnak. E nehéz munkát egy második és utolsó cikkben próbáljuk meg végezni.

II.

Az előbbi cikkben mondtak után most már specia- liter az iskolai takarékpénztárak ellenségeivel kellén végezzen; főképp a budavári kerület iskolaszékének bizonyos nyilatkozatát tartom szem előtt, a mint azt többször fogom idézni is.

„Megengedve a gyermek takarításának relativ értékét — mondják az ellenzők — itt csak a család vezetheti a nevelést; a gyermekek a családban lelik a legbiztosabb és legmorálisabb (?) helyet, apró megtakarításaik megőrzésére.“ (E szerint tehát a takarékpénztárak jövőképét.) „De a komolyabb (?) célokhoz törekvő népművelődési intézetek nem lehetnek erre hivatva.“

E mondás első felével egyet értenénk, ha az a „csak“ elmaradna. Valóban a gyermekre nézve a család volna a takarékoság legjobb iskolája, feltéve természetesen, hogy ott igazán a bölcs takarékoság szelleme uralkodik, hogy minden szükségtelen fényűzést, élvezetet kerülnek és pedig úgy, hogy még látszata se legyen, mintha az tőlük áldozat volna (kérdés azonban, hogy a gyermek meg tudja-e ezt itélni); feltéve továbbá, hogy a szülők szóval és tettel valóban takarékoságra nevelik a gyermeket. Ha azonban e feltételek — mint fájdalom igen gyakran — nincsenek teljesítve; ha a nevelés e feladatát, mint sok egyebet, elhanyagolja a család, nem kell-e az iskolának magára vállalnia, hogy a család mulasztásai ellen korrektívumot alkalmazzon? Minő „komolyabb“ feladata lehet az iskolának, mint a nevelés minden erényre? Talán a tornázást értitek, melyet csak azért rendeltek el az iskolában, mivel a család elhanyagolja a testi nevelést?

De az ellenzők mind ez érvek ellenében is azt állítják, hogy „az iskolának ez nem hivatása“ és pedig azon okból, mert az iskolai takarékpénztárnak igen súlyos, többé jövő sem tehető káros következményei vannak. Vizsgáljuk meg ezt a bizonyítékot is.

Itt először is azzal az inaszakadt argumentummal

jönnek elő, — mely nincs is egyenesen az iskolában való takarítás ellen intézve — „hogy a gyermeknél, kik már amugy is takarékosok, (ismertek ilyen természetellenes gyermekeket is?) a takarításra való szoktatás könnyen kapzsiságot, fősvénységet, vagy szivtelenséget fejthet ki, sőt csalásra és tolvajságra csábíthatja őket.“ De először is kényszer-intézmény-e az iskolai takarékpénztár? Kötelesek a szülők ilyen jó lelkű gyermekeknek általában pénzt, különösen pedig azért adni pénzt, hogy a takarékpénztárba tegyék? És aztán, micsoda sophistika, micsoda rettentő okosság

ez megint? Hát miért nevelitek ti, anynyira óvatos emberek, gyermekeiteket jámborságra, rend szeretetre, udvariaságra, szorgalomra, stb.? Nem félték, hogy szenteskedők, csuszó-mászók, könyv-mólyok lehetnek belőlük? Valóban, rossz nevelők lehetnek, ha attól félték, hogy az erényre irányzott oktatások tulságokra vezethet; ha nem bíztok magatokban, hogy meg tudjátok mutatni a gyermekeknek a kellő mértéket, azt a határvonalat, melyet nem szabad átlépnie.

(Folytatása következik.)

TÁRCA.

Téves analogiák az őszszehasonlító hittudományban.

(Folytatás.)

Hasonló esetek, lehetne mondani, szerencsétlenségek fognak még történni s szerfölött helytelen volna, minden szükség nélkül, kimélytelen hangon beszélni azokról, kikén megtörténtek. Az tökéletesen igaz, hogy jelenleg, azon haladás után, mely a szanskrit helyes és itészi tanulmányozásában történt, menthetlen volna, ha valamely szanskrit-tudós oly helyeket, minőket Sir W. Jones fordított le, igazak gyanánt fogadna el. De teljességgel nem bizonyos, hogy nem fog a szanskrit további tanulmányozása hasonló kiábrándulásokra vezetni s megfosztani nem egy könyvet a szanskrit irodalomban, melyre ma mint nagyon régire tekintünk, igényeitől a meszsze régiségre. Magának a Vedának egyes részei, melyeket, mennyire ismeretünk jelenleg terjed, teljes joggal viszünk vissza az időszámításunk előtti tizedik, vagy tizenkettedik századra, egy vagy más napon, lehet, elvesztik magas értéküket s kik azoknak különös régiségében hittek, kárhóztatásnak, vagy nevetségnek lesznek kitéve, mint Sir William Jones, vagy Wilford ezredes. Ez nem kikerülhető, miután a tudomány haladó természettel bír s a legkitűnőbb tudósban sem ismeri el a csalhatatlanság valamely igényét. De egy leckét tanulhatunk azon csalódásból, mely Wilford ezredes érte s ez az, hogy óvakodjunk minden olyan dologgal szemben, melyről a közönséges beszéd azt mondja, hogy: „too good, to be true.“ (Több, hogy sem igaz lehetne.)

Az őszszehasonlító nyelvészet többször kimutattta már, hogy ha valamely szót találunk, mely görögben és szanskritban teljesen hasonló, bizonyosak lehetünk a felől, hogy az nem ugyanazon szó, s ugyanez áll az őszszehasonlító mythológiára. Ugyanazon istennek, vagy ugyanazon hősnek nem lehet teljesen ugyanazon neve, azon egyszerű oknál fogva, mert szanskrit és görög elváltak egymástól, mindkettő járt a maga útján, szenvedte saját phonetikus megromlásait s így, ha mindkettő valamely hasonló szóval bír, az vagy görög, vagy szanskrit mezében jelenik meg. S ha ily óvatosság helyén van a szanskritnál és görögénél, melyek ugyanazon nyelvcsalád tagjai, mennyivel inkább kell hogy helyén legyen a szanskritnál és hébernél. Az első ember, ha a szanskritban Adimának neveztetik s a héberben Ádámnak s ha e kettő

teljesen ugyanazon szó, akkor a héber és szanskrit nem lehet két különböző nyelv-családnak tagja, vagy pedig kénytelenek vagyunk megengedni, hogy a hébernek Ádámot a hinduktól vették, miután csak a szanskritban jelent anynyit Ádima, mint: első, míg a héberben nincsen semmi ilyes értelme.

Ugyanezen észrevétel áll egy különös hasonlóságra, mit több évvel ezelőtt Mr. Ellis mutatott fel polynesiái kutatásaiban. (London 1829. II. köt. 38 lap.) Itt a következőket olvassuk:

„Egy általánosan elfogadott tahitai hagyomány szerint, az első ember-pár Taaroa által teremtett, ki e nép által korábban elismert főistenség volt. Többször hallgattam a népnek elbeszéléseit teremtési munkáját illetőleg. Mondják, hogy a világ alkotása után megteremtette araeából, veres földből az embert, mely az embernek egyszersmind tápláléka volt, míg kenyeret kezdetek csinálni. Ezzel őszszefüggésben, némelyek elmondják, hogy egy napon Taaroa az embert néven szólította. Midőn előjött, álmat bocsátott szemére s mig aludott, kivett egyet az ivi, vagy is csontjai közül, s azzal egy aszszonyt állított elő, kit a férfinak nejeül adott s hogy ezek voltak az emberiség őszszülői. Mindezt — folytatja Mr. Ellis — nem tekintetem egyébnek, mint a mózesi előadás utánzásának a teremtésről s nem helyeztem nagy súlyt rája, bár ismételtén elmondották, hogy e hagyomány megvolt közöttük, mielőtt egyetlen idegen érkezett hozzájuk. Némelyek erősítették, hogy az aszszonynak neve Ivi volt, melyet úgy mondanak ki, mintha Eve-nek volna leírva. Ivi egy eredeti szó, mely nem csak csontot jelent, de özvegyet s harchan megölt áldozatot is. A benszülőttek állításainak dacára, hajlandó vagyok hinni, hogy Ivi, vagy Eve az egyedüli eredeti része ezen történetnek, mennyiben az az emberi nem anyjára vonatkozik. Ha gondosabb és aprólékosabb nyomozás meggyőzne e nyilatkozat igazságáról s kimutatná, hogy ezen előadás megvolt közöttük, mielőtt az európaiakkal érintkeztek volna, úgy a legfigyelemreméltóbb és legbecsesebb száj-hagyomány lenne ez, mit eddig az emberi nem eredetéről ismerünk.“

Ezen esetben, úgy hiszem, valószínű, hogy az első aszszony teremtésének története a férfi csontjából, megvolt a tahitaiak között, mielőtt a keresztyénekekkel érintkeztek volna;

de talán fölösleges megemlíteni, hogy a hasonlóság a csontnak polynesiai neve — *ivi* — között, még akkor is midőn ez, mint az első aszszonyinak neve, használtatott s a héber *chavah*-ból elrontott angol *Eve* (*Éva*) között, nem lehet egyének, mint a véletlennek következménye. Bármint is jelentett *chasah* a héberben, életet vagy élt, vagy még egyebet is ezeken kívül, de csontot soha sem jelentett, míg a tahitiai *ivinek*, a maoui *whevanak* jelentése csont volt és csak is csont.

Ezen elvekre és óvatossági rendszabályokra bajosan gondolhattak Sir W. Jones és Wilford ezredes idejében, de kell gondolni jelenleg. Mielőtt Bopp meg nem ajándékozott művével a phonetika törvényeiről s Burnouf nem írta meg dolgozatait a buddhismusról, nem igen csodálkozhatunk, hogy Buddha Minossal és Lamech-chel azonosított, sőt, hogy magát a babyloniai istenséget Belust s a teutoni Wodant, vagy Odint a buddhismus alapítójával Indiában, kapcsolatban lenni gondolták. De nem gondoltuk, hogy egy 1869-ben világot látott műben*) újra ilyen állításokat legyen szerencsénk olvasni:

„Minden esetre nagyobb hasonlóság van a Topeok buddhismusa s a skandináviai mythologia között, mint a mekkora van az és a könyvekben levő buddhismus között; de a kettő közötti űr még mindig igen nagy; s ha a nemes ászketának (Buddha) tanai hagytak is bizonyos nyomokat Odinnak, vagy követőinek lelkében, míg azok a Kaukázus aljában tartozkodtak, nem mondhatunk egyebet, mint hogy iszonyu hajótörést szenvedtek azok éjszak vad babonáinak szirtjein s elmerültek, soha többé fölszínre nem kerülve a skandináv mythológiának. Nem másutt, mint csak is alapjában találkozik a két vallás, a mindkettőnek alapját képező fa- és kigyótiszteletben; ezen épült fel a két alkotmány, bár később anyyira különböző alakot öltött is.“ (34. l.)

Vagy a 32 lapon: „Talán nem tévedünk, ha a kigyótisztelet ezen nyomaiban uj-mutatást látunk arra, hogy azon költőző csapatnak, vagy propagandismusként — melyet a megelőző fejezetben, s wodenismus mythusa alatt igyekeztünk a Kaukázustól Skandináviáig kíséreni — feje volt Skóciának éjszak-keleti részein.“

„A fák, melyek alatt két pár foglal helyet, találó képei az oly nemű nyári-lakoknak, minők ma London környékén a thea-kerteket ékítik. Ilyes tekintetek miatt nem igen lehet minden habozás nélkül állitanunk, hogy a buddhismus és wodenismus között nem létezhetett semmi összeköttetés.“ (140. l.)

„Egyikét a légkísértőbb név-hasonlóságoknak, e tárgyval összfűgésben, a Mâyá név adja. Buddha anyjának neve Mâyá volt. Merkuriusnak anyja nem különben Maia, Atlasnak leánya. A rómaiak Wodint mindig Merkuriusnak nevezték és dies Merkurii épp mint Wodensday, a hétnek negyedik napját jelezte. Ezek és több más hasonlóságok gyakran ki lőnek már mutatva és erősségül fölhasználva s

számosabbak és egyszersmind világosabbak, hogysen a valóságban valami alappal ne bírnának.“ (186. lap.)

Ilyes állításokat nem lehet megjegyzés és cáfolat nélkül hagynunk, különösen midőn egy híres névnek tekintélye támogatja s miután titkolódzás nélkül beszéltünk az oly tudósok által — mint Sir Williám Jones és Wilford hadnagy — tett mythologiai összehasonlítások tudománytalan jelleméről, kik már többé nem védhetik magukat, nem volna egyéb, mint gyávaság, visszajedni ezen különben nem igen kedves kötelesség teljesítésétől, egy élő íróval szemben, ki megmutatta már, hogy tudja a fegyvert használni, védelemben és támaszban egyiránt.

Tökéletesen igaz, hogy Buddha anyjának neve Mâyá volt, de az is igaz, hogy a szanskrit Mâyá nem lehet a görög Maia. Teljesen igaz, hogy a hétnek negyedik napja dies Merkurii a latinban és Wodensday (szerda) az angolban; sőt, hogy a szanskritban ugyanazon napnak a neve Buddhadina, vagy Buddhavára! De mindezen neveknek eredete teljesen történelmi időkre esik s így teljességgel nem vethet a hitregetan és vallás űs fejlődésére világot.

Mindenek előtt különbséget kell tennünk Budha és Buddha között. A két név, bár anyyira hasonló egymáshoz, a miért oly gyakran hibásan föl is cseréltetnek, semmi közönséggel egymás között nem bír, mint, hogy ugyanazon gyökük van. Buddha — két d-vel — budhának részesülője s anynyit tesz, mint: felköltött, megvilágosított. Ezen nevet nyerik azok, kik az emberi bölcsesség legfelső fokát elérték, s legáltalánosabban úgy ismeretes, mint a buddhismus alapítójának Gotama, Sákya-muninak címe, kinek kora Kr. e. 543-ra megy vissza. Budha ellenben — egy d-vel — anynyit tesz egyszerűen, mint: tudó s a későbbi időben, midőn a hinduk a görögök által a pláneták ismeretére jutottak, Merkurius plánetának lőn neve.

Általánosán tudva van, hogy a hét napjai a plánetáktól vették neveiket,*) valamint az is, hogy Európában a hétnek és a hét napjainak rendszere, ha összehasonlítani akarunk, igen új eredetű. Nem görög, nem római, nem is hindu találmány volt azt, hanem héber, vagy chaldeai. A sabbath (sabbata) Kr. e. az első században Rómában ismeretes volt s meg is volt tartva számtalan babonás szokás kíséretében. Említést tesz arról Horacius, Ovidius, Tibullus (dies Saturni) Persius és Juvenalis. Ovidius oly napnak nevezi, mely „rebus minus apta gerendis.“ Augustus (Suet. Aug. c. 76.) világosan azt hitte, hogy a zsidók bőjtöltek sabbathjaikon, midőn így szól: „még a zsidó sem tartja meg oly szigoruan a szombatnak bőjtjét, mint én tartottam meg a mai napot.“ Valóban, Josephus mondhatta, hogy nem volt város, görög, vagy nem görög, hol a hetedik nap megülésének szokása ne lett volna elterjedve. Megjegyzést érdemel, hogy a hetedik napot, a sabbathot, annak új pogány neve alatt is, mint dies Saturnit, vagy Kronikét, a görög és római íróknál meg-

*) Hare: On the Names of the Days of the Week. (Philol. Museum. Nov. 1831.) Italer: Handbuch der Chronologie, 177 lap; Grimm: Deutsche Mythologie 111. lap.

*) Fa- és kigyó-tisztelet. Fergusonon Jakabtól. London.

említve találjuk, mielőtt a hétnek más napjai feltűntek volna. Tíbullus beszél Saturnus napjáról, dies Saturniról; Julius Frontinus (Nerva alatt 96—98) mondja, hogy Vespasianus a zsidókat Saturnus napján, die Saturni, támadta meg; és Justin martyr állítja, hogy Krisztus a Kronos napja előtti napon feszítettetett meg s a Kronos napja utáni napon jelent meg tanítványainak. (Justin martyr meghalt 165-ben.) Nem találjuk itt használni a péntek és vasárnap neveit. A vasárnapról, mint dies Solisról említést tesz Justin martyr (Apolog. I. 67.) és Tertullian (megh. 220.) közönséges neve azon napnak a keresztyének között az urnap — *Κυριακή*, dominika, vagy dominikus — lévén. Alexandria Kelemen (megh. 220.) használta — mint látszik — először a szerda és péntek neveit, *Ἐπουὶ καὶ Ἀρροδίτης ἡμερα*.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

(Folytatása következik.)

VIDÉKI ÉLETT.

Sz.-K.-Szt.-Márton, jul. 25-én 1876.

Nagytiszteletű szerkesztő ur!

Van a széki egyházmegyében, magában egy igénytelen, magas hegyektől környezett, de szép hangzású nevére mintegy rátartó egyházközség — az avertalt Vice tőszomszéd-ságában, vele nagyon öszzszatyafiasodva — és ez: Szépkönyerü-Szent-Márton.

A csabitás idején, mely a viceieket oly szégyenteljes hírességre juttatta, ez egyházközség is ki vala téve a megkisértésnek s kecségtető ígéreteknek; mert a bujtogatók nem csak hogy átjöttek, de itt a községben is támadtak, kik a hiveket elaltatni, tév-utra vezetni s lelki nyugalmukat föl-zavarni törekedtek; hanem erős hitők s vallásuk iránti buzgalomuk megtartotta, közülök egy sem tántorodott el, a mi szellemi haladást mutat.

Anyagilag leginkább szorgalmi jövedelme által tartja fen magát, egyházhivatalnokait pedig a nagyon kevés kánonika porcio mellett képevel fizeti, mi — ágy-szám szerint adva — az elaprósodott örökségekben nyomasztólag nehezedett rája, de ezen már könnyítve van a magtár által.

Magtára alapítását 1865-ben kezdette meg; hadd mondjam el mikint, és pedig többes számban. Öszzszettünk hárman három kis véka búzát, s házankint járva, a hivektől is bekaptunk nyolc kis véka törökbuzát; ezen 11 kis véka gabonával a magtár alapja megvettetett, mert jelenleg az 1500-at mond: egyezeröttszáz nagy véka gabonát meghaladta. Mikint történhetett ez, hogy minden kis véka, egy rövid tized alatt másfél száz vékát hozott? Igen egyszerűen. Meghatároztuk, hogy négy egymásutáni évben, kiki terméséhez képest, tehetsége szerint adakozzék e célra. Egyházhiveim ezen határozatot felkarolva, azon évek alatt mindnyájan többtöbb véka gabonával járultunk a magtárhoz, mindannyiszor házankint járva, kérve és buzdítva s az eredményt; ki mennyit adott s mennyit az öszzszeg a templomban felolvasva, adtak önkint, tiszta jó szívvél a legszegényebb is, nem eről-

tetve, nem erőszakolva s ezen az ur akaratja megnyugodott, mert eddigelő még csak egy szem sem vezett el belőle. A négy év lejártával nem vala többé szükség kéregetésre, adakozásra, mért megközelítve a 400 vékát, maga-magát nevelte; előbb két vékát adva háromért, azután hármat négyért s végre négyet ötért és itt megállapodtunk; tiz vékánál többet senkinek nem adva, a kamatot mindig pontosan felszedve.

Meglehet, a kényesebb lelkiismeretűek előtt, lealázónak tetszhetik ez eljárás, de a cél szentesíti az eszközt, én megtettem s nem bántam meg.

Most egyházhiveim megkezdték kepe-törlesztésüket. Kérelemmel s új papi díj-levéllel folyamodtak tiszt. egyházmegyei közgyűléshez, mit elfogadva, az egyházkerületi közgyűlés is helybehagyott, melynek következtében az eddigi papi fizetés jóval fölebb emeltetett, egyházhiveim és a kepezés, ha nem is egészben, de nagyon megkönynyítettett; hasonló tiz év egészbe letörölheti, de már nem terményben, hanem pénzben.

Azonban, ne gondolja a tisztelt olvasó, hogy egy ily intézmény, minden fáradság nélkül alapítható s fenttartható. Fáradság nélkül mit sem lehet elérni; tiz év alatt sokat kelle küzdeni és tűrni, oh de sokat! Mert olykor-olykor a félreértések s rágalmak sem maradtak el, de csüggetlen bátorság, erős akarat s lankatlan kitartás elvégre is eredményhez juttattak. Csak annyit kívánok még megjegyezni, hogy a magtár egyik kulcsa a papilakban állván, minden szem gabona előtttem méretett be és adatik ki.

Nem irói dicsvágy (hadd üzzék azt a jártasabbak), nem is öndicsékvés, hir-vágy iratta velem ez egyszerű ismertetést, nem is kívántam vele valami nagy hű-hót indítani (nem érdemes), megvonom magam csendes lakhelyem szük körébe s munkálkodom ezután is, mint odig, zajtalan, észrevetetlenül, hogy még a közölvők se tudják; csak ifju s azon tisztelt paptársaim figyelmét kívántam felhívni, kik a magtár-alapításban kezdőlegések s egyszersmint bizonyossá tenni: ha az általam megtett utat követendik, a siker, mint fáradságuk jutalma, semmi esetre sem marad el.

Szabó József
ref. pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

Székács József.

Megdöbbenéssel értesülünk, hogy a magyar irodalom régi bajnokainak egyike: Székács József, jul. 29-én este $\frac{3}{4}$ 10 óra-kor jobb létre szenderült. A régen tartó betegség, mi az agg pásztornak erejét leverte, nem tette ugyan meglepővé ránk nézve e gyászhirot, még is a meglepetés azon fájó érzetével fogadtuk azt, mely mindannyiszor erőt vesz körülünk, valahányszor a veteránok mindinkább ritkuló sorából egyet ismét kiidőlni látunk. Székács 1809. febr. 2-án Oros-házán (Békésmegyében) született, hol atyja jó módú, de számos gyermekkel terhelt magyar ajku tímármester volt. A kis fiut is tímármesternek szánták s atyja e végett Gyulára akarta vinni, de a lelkész Szigeti János buzdításai folytán megvál-

toztatva szándékát, a mezőberényi gimnáziumba küldötte, hol Benke Ádám tanár már korán megismertette vele a latin klaszszikusokat. Nem lényegtelen véletlen azon körülmény sem, hogy az első magyar költészeti mű, mely 1824-ben Székács kezébe került, „Berzsenyi költeményei“ voltak. Székács már ekkor megkezdte a versírást. 1829-ben Sopronba menvén, bölcsészetet s theológiát hallgatott, a magyar társaságban működött s a német irodalommal is megismerkedett. Innen küldte el, Kis János híres superintendens buzdítása folytán, első költeményét az „Auróra“-ba, hol az 1830-ban meg is jelent. Ekkor már nem volt többé Székács Sopronban, hanem tanulmányait befejezván, a protestans ifjak szokása szerint előbb Rudnai Nikolics János fia mellett nevelő volt, később 1834 végén külföldi utazásra ment, egy évet Berlinben töltvén az egyetemen, a szünidőt utazásban, mely egész Londonig kiterjedt. Visszatérve, eleinte újlag előbbeni nevelői állását foglalta el, de csakhamar 1837. jul. havában az ujonnan alakult pesti magyar ev. hitközség első lelkészévé hivatott meg, mely hivatalát egész haláláig megtartotta. Ekkor már híres ember volt. 1836-ban jelentek meg „Szerb népdalok és hős-regek“ című kötete s már régibb idő óta nagyszámu lyrai költeményei s epigrammjai is megjelenvén, 1836-ban az akadémia, 1838-ban a Kisfaludy-társaság választotta meg tagjának. Ezen utóbbi társulat kebelében egész a legújabb időkig tevékeny részt vett, kedélyes versei, műfordításai, melyeket mindig önmaga olvasott föl, nem egyszer tették e társaság ünnepélyes üléseit, családi színezetüekké. E mellett a lapokban — habár ritkán — folyvást jöttek ki egyes költeményei, műfordításai s satyrái s üres óráiban lefordította Horác ószszes ódáit, melyeket a Kisfaludy-társaság fog kiadni. Az akadémia 1870-ben tiszteletbeli tagjává választotta. Szépirodalmi művei azonban önállóan nem jelentek meg s fordításai közül csak Plutarch életrajzaiból adott ki külön egy kötetet 1847-ben. Sokkal nagyobb volt tevékenysége az egyházi téren, hol — különösen a régibb időkben — mint szónok is nagy hírnévre tett szert. Török Pál ref. lelkészszel s később superintendenssel, kivel évtizedeken át zavartalan barátságban élt, együtt megalapította a „Protestans egyházi és iskolai lap“-ot s 1848-ig egyik szerkesztője is volt, 1845-ben imákat adott ki, 1854-ben „Prot. lelkész társ“-t szintén Török Pállal együtt. 1855-ben a pesti ref. theologiai intézetben, mint a neveléstan tanára működött. 1838—1848-ig a bányai egyházkerület superintendensi főjegyzője volt. 1856-tól fogva vezérszerepet játszott a protestansok által a pátens ellen vívott nagy harcban s erre vonatkozik „Igénytelen vélemények a két ev. egyház ügyei- nek igazgatását tárgyzó miniszteri törvényjavaslat fölött“, (1856) című műve is. Ezen ügyben Rechberg miniszternél s Benedek tábornagynál több ízben járt s részben neki köszönhető, hogy a pátens csakugyan visszavétetett. Az egyház ezen fontos szolgálatai jutalmául 1860. jul. 19-én 175 szavazat közül 140-nel a bányakerület élére superintendensnek választotta, melyről azonban betegeskedése folytán már 1872-ben lemondott. Superintendensi működéséből kiemeljük a szükölkölködő egyházak segélyezésére tervezett gyámintézet alakítását, melynek több éven át elnöke is volt, a zsinati munkálatok s a kerületi utasítások revisiójának készítését is. Megemlítjük még, hogy 1865-ben országgyűlési képviselő is volt. A Kisfaludy-társaságban még nem nagyon rég felolvasott epigrammjaival élénk emlékezetünkben áll az ősz alak, kit most a halál levágott. Béke és áldás legyen hamvain!

== Régi járja a lapokat ama hír, hogy tordosi pap-társunk, Nagy Tamás — miután az anyakönyveket s minden egyházi vagyont rendeltetése helyére átadott — eltűnt.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Mi ovakodtunk, e hirt közleni azon reményben, hogy holmi roszakaratu misztifikáción alapszik az egész, melynek megcáfolását vártuk. E helyett azonban azt kaptuk, hogy az illető hulláját jul. 22-én a m.-ilyei révészek kifogták a Marosból. Mi vezethette e szerencsétlen lépésre, azt hisszük, titok fog maradni, mert hitelt nem adhatunk annak, hogy szerelmi bú-bánatból tette. Szánó részvétünket nem tagadhatjuk meg semmi esetre.

== Hogy mennyire érzik a prot. egyházkerületek a jó énekes könyvek hiányát, eléggé bizonyítja az, hogy majd mindenikben foglalkoznak vele s legtöbb helyütt abban vélik feltalálni a gyógyszer, hogy bizottságot neveznek ki — kisebb-nagyobb számból — azon feladattal, hogy válják költővé, írjon himnuszokat, érje utol Dávidot, a koronás költőt s adjon a hívek és buzgók kezébe oly zsoldárt, mely ugy a lélek és sziv szükségének, tehát a vallásos s így legszubsjektivebb hangulatnak, valamint a kor előhaladott voltának is megfeleljen ugy a tudomány, mint a nyelv tekintetében. Mi szivünk teljességéből kívánjuk a sikert; de nagy okunk van, kételkedni az eredményen; valamint nem váránk eredményt attól sem, ha az országgyűlés egy bizottságot nevezne ki, melynek kötelessége volna, a költészet bármely ágában eddig ismeretlen kincsekkel ajándékozni meg a nemzetet. Még akkor sem biznánk az eredményben, ha e bizottság tagjai közt Andrassy, Lónyai, Kerkápolyi, Tisza, vagy Senyey is ott lennének, holott ez urak mind korszakot alkotó tényezők ma. Már hiszen, hiában: lehet csinálni valakiből diplomatát, minisztert, profeszszort, szóval: nagy embert; de poetát csinálni valakiből, még akkor sem sikerülne, ha az Uchacius ágyuk parancsolnák. Véleményünk szerint, egészen más úton lehetne tán némi eredményhez jutni: el is mondjuk adandó alkalommal. Ezeket is csak azért mondtuk el, mert ismét a kezünkbe akadt egy kísérlet „Temetési énekek“ cím alatt Filep Endre, miskolci ref. orgonistától. Olyan állasu embertől jött tehát, kitől az igyekezetet nem méltányolni, nem volna helyes és nem volna keresztényi. Fájdalom, hogy ennél többet aztán nem is mondhatunk; mert ha mondani akarnánk, az olyan ítélet volna, mely mint a tűz, ugy seperné el ezt a 206 lapon megjelent 161 minden kigondolható alkalomra összehányt éneket, melyek közül a legtöbb számalomra s igen gyakran boszankodásra indít. Akarjuk hinni, hogy ez énekeknek a jó physikai hang, tán a szerző közkedvessége, minden esetre helyi érdeke ott adott valamelyes becsét, de a nyilvánosságnak nem volt rájuk szüksége, sőt nem is volt joga. Hiában, orgonista is lehet valaki; de poeta — nem. Boruljon erre is a feledékenység és megbocsátás fátyola!

== Olvasóink közül azok, kik a n.-enyedi itató s papirt is olvassák, kétségen kívül kérdést intéztek magukhoz, hogy mi mért nem adtunk tudósítást a jul. 16-án tartott igazg. tanácsai ülésről, melyről az enyedi lap terjedelmes közleményt hoz, holott mi itt a helyszínén sokkal könnyebben hozzáférhettünk volna? Egyszerűen azért, mert amaz ülés oly botrányt inscenirozott, melyet mi el akartunk hallgatni tisztán az illető iránti kiméletből. Most is hallgatunk róla; csupán azt jegyezzük meg, hogy az itató s papiron megjelent lap közleménye e pontban nem csak hiányos, de lelkiismeretlen is, midőn egy oly ülés határozatairól ír, mely fel volt oszlatva, (ezt nem említi) s melyről két tag — a botrány következtében — el is távozott s az ott maradtak tán kihétkültek, vagy mi... Elég az, hogy ez ülésről jobb lett volna elfeledkezni, mint komoly pofával referálni.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 10. 1876.

293—32. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bermentve** küldendő: külmagyarutca, 9 sz. —

Az isteni kijelentés dogmájához.

Midőn az isteni kijelentés dogmájához akarok szólni, az apostol azon intéséből indulok ki: mindeneket megpróbáljátok s a mi jó, azt megtartsátok. 1. Thess. 5, 21. Továbbá. szelmesim, ne higgyetek minden léleknek, hanem próbáljátok a lelkeket, ha istentől vannak-e, mert sok hamis proféták jöttek a világra, 2. Ján. 4, 1. és a lélek mindeneket vizsgál, még az istennek mélységét is. 1. Kor. 2, 10. Az idézett helyekből s az új-szövetség még számtalan helyeiből a tűnik ki, hogy az új-szövetségi szent írók nem kívánnak az embertől vakhitet, hanem felfogva azt, hogy az ember okos lény, az emberi szellem azon sajátosságos tulajdonára utalnak, melynél fogva az mindeneket vizsgálni kíván s így a meggyőződés lépcsőin tovább-tovább emelkedve, alkot magának fogalmat mindenről. És ez igen természetes is, mert ha valami fogalom, vagy tétel, legyen az bár napnál világosabb igazság, csak amugy hinni és megtartani való kötelezettséggel táratik elébe a nélkül, hogy joga hagyatnók fel a vizsgálatra: haladására, miveltségére semmit, vagy igen keveset eredményezne. Ezen általános igazság fölemlítése után, szóljunk az isteni kijelentésről.

Az isteni kijelentésről a keresztyénség kezdete óta a tudósok sokat vitatkoztak, annak fogalmával fölemelkedtek a supranaturalismus körébe, annak lehetőségről, hasznos voltáról és ismertető jeleiről sokat és sokképpen mondtak és irtak s a vizketeges elmék még az időrendet is megalkották s három fő időszakot állítottak meg az isteni kijelentésre nézve. A haladásra vágyó emberiség által az ész működése méltányoltatott minden időkben, ha az oly téren indult meg, mely által az emberiség haladására diadalt arathatott, mert az ily működés mindig az emberiség jóllétét jelezte; de egy oly vita keletkezésekor, midőn az istennek az emberiség jóllétére célzó munkái fölül a természet és történelem rendes menetétől

eltér s a csoda világába akarja az isten útját megfigyelni: akkor a szór-szálhasogatás rideg foglalkozása jelzi azt s a hol ez üti fel fejét, ott az egymás iránti bizalom kiölve, a kesélyös átoknak nyílik meg az útja.

És a keresztyén hittudósok nem elégedtek meg azzal, hogy csak a keresztyén vallás isteni kijelentés tényéről vitatkozzanak, hanem még a zsidó vallásról is isteni kijelentést állítottak meg; megismerték ugyan, hogy az polgári konstitúció, de a mi vallás van abban, arra nézve megvan szerintök az isteni kijelentés ténye. Mindezekről alább bővebben fogunk szólni. Ezen előzmények után, tárgyaljuk az isteni kijelentést; még pedig lássuk meg:

1. mi az isteni kijelentés;
2. hol van annak alapja az emberben.

1. Az isteni kijelentés, a régi hittudósok véleménye és megállapodása szerint, az a munkája az istennek, melynél fogva a vallás igazságainak ismeretére nem rendes, természetes úton vezérlette az emberiséget, hanem rendkívüli, természetfeletti módon közölte azokat az emberekkel; de talán egy se találta ezen rendkívüli utat megállító tudósok között, ki önmagán ezen rendkívüli, természetfeletti utat tapasztalta volna, kivéve a misthikusokat, kik betű szerinti értelemben vették a kijelentést; a quákkerek belső kijelentésben hisznek; s minden apróbb felekezeteknek, mint például a svedenborgiánusoknak, hernhutiaknak, stb. más-más fogalmuk van a kijelentésről, de mind a misthikusoknak, mind azon felekezeteknek ábrándozásaikból vett tapasztalati tény sem bizonyít egyebet, mint az ész ferde fogalmát, tulhajtott állását, a szentírás egyes rosszszul értett helyeiből véve álláspontjuk megbizonyítására az erősséget.

A quákkerek és methodisták ábrándozásai, istentiszteletök módjai arra mutatnak, hogy ha az ész és okosság szava felett a rajongás lépik a hatalomra, akkor szinte az emberi méltóság magasztos állása is szenved. Amazok betű szerinti értelemben veszik, Préd.

3, 4. ideje van a szökésnek, 2. Sám. 6, 14. Dávid pedig minden erejéből táncol vala az ur előtt, Birák 21, 21. a Siló leányai tánca omlittetik; emezek pedig kiindulnak Mát. 7, 7. kérjetelek és megadatik, zörgetetek és megnyittatik. Jel. 3, 20. Ime, az ajtó előtt állok és zörgetek. Zsolt. 9, 13. Isten a szegények kiáltását meghallgatja.

Ha a kijelentés történelmi eredetét vesszük fel a népeknél minden népeknél a kijelentés azoknak természetével és életmódjával szoros kapcsolatban állott, a budhizmus és bráhmánizmus a kelet sajátságából, a rajongásból és ábrándozásból indul ki, a nap-imádó a kijelentést a nappól veszi, a földmivelő a földből, a fétisich-imádó a bálványokban látja meg, a sabeizmus a csillagokból hiszi lejőni.

A kijelentés régi fogalma s az idézett rajongó felekezeteknek erről való hite a mai tudomány álláspontján nem állhat meg, mert az az astronomiából ástrologiát, a hitből vakhitet, a phisikai természeti tüneményekből varázslást szül, már pedig lejárt a kora a csillagokból való jövendölésnek, a vakhitnek és varázslásnak, mert az ész vívmányai minden téren tulszárnyalták a régi kizáró fogalmakat; aztán, azon régi hitből nem is származik egyéb, mint egymás gyűlölete, a türelmetlenség s ennek átkos következményei; mert az egy hiten nem levő kizárja még szeretetéből is a más hitvallást és követőt, példa erre főleg a zsidó partikulárizmus, mely még az isten közösségét sem engedi meg más népeknek, annyival inkább nem részesíti a kijelentésben sem.

Ezeknek futólagos megemlítése után vizsgáljuk meg az isteni kijelentést. A valódi isteni kijelentés nem kívülről származik, hanem magában van az emberben az isteni immanencia szerint, a mi bennünk munkálkodó erő szerint. Efész. 3, 20. Pál pedig azt mondja: mindennek adatik a léleknek nyilván való ajándéka, 2. Kor. 12, 7. Ha az isten mindenütt jelenvalóságáról belsőleg meg vagyunk győződve, akkor magunkban érezzük az isteni kijelentést. És most lássuk

2. hogy hol van annak alapja az emberben. Az isteni kijelentés legmélyebb alapja az emberben a lelkiismeret, mint a jónak és gonosznak tudásának fája, mint az isten által oda plántált kérielhetetlen bíróság széke; mert lelkiismeretünkben érezzük azon mozzanatokot, melyeknek jellege az erkölcs s melyek az embert felemelik az istenhez; a lelkiismeret azon erkölcsi központ az emberben, mely az embert minden

földi teremtmények fölibé emeli s az embert az istenség részesévé téve, erkölcsi méltósága csak is lelkiismeretében rejlik; itt érezzük a legvilágosabb isteni kijelentést s ez igen természetes is, mert ha egy erkölcsi lény magán kívül keresi azt, csodához kell folyamodnia, már pedig a csodák kora lejárt s a józan felfogás szerint, az isten az ember szellemébe nem nyul be rendkívüli úton s csoda által nem akasztja meg sem a természet rendes folyamát, sem az ember szellemi és erkölcsi működését.

Az isten mindenütt jelenvalósága kitűnik abból, hogy az erény szeretete, igazságérzete, szeretet közössége, haladás, világosság óhajítása mindenütt jelen van, hol emberek, okos lények vannak, tehát az isten is, mint ezeknek alapforrása, mindenütt jelen van; e szerint, nincs szükségünk arra, hogy magunkon kívül keressük az isteni kijelentést s hogy magunkat a supranaturalizmus álláspontjára tegyük. Ha tehát a fennebb jelzett erkölcsi hatványok keblünkben, minden ember keblében jelen vannak: az istent is magunkon kívül nem kereshetjük; ha tehát az isteni és emberi együtt van bennünk, akkor a kijelentés sem lehet rajtunk kívül, hanem bennünk, lelkiismeretünkben van. A zsidó vallás, midőn a Jehovát az emberi kebeltől elvontan, valami fényes helyen képzele, akkor nem annyira egy gyermeki ragaszkodás által hiszi magát az istenhez köttetve, hanem a félelem és borzadály által képzele hiteit elválasztva tőle, ezért volt szükség a menynevei lajtorjára, ezért kellett az istennek hol csipke-bokorban, hol a sinai hegyen képzelete szerint megjelenni s a kijelentést csaknem érzéki alakban megtenni.

Ha a mostani kor felvilágosultsága közepette a kijelentést valami elvont, transcendentális alakban, a supranaturalizmus elve szerint, az égből várjuk s egy „ne nyulj hozzá“ szerű dogmává alakítjuk: munkánk a mai miveltség álláspontjával nem hangzik össze, sőt a régi századok sötét képei után való sovárgással gyanusítottunk, mert az egyház számára a csalhatatlanság megdermesztő útját állítjuk fel, melyben uincsen élő hit. A kijelentés régi fogalma már többé nem a mai kor élő hite; a hol pedig élő hit nincsen, ott munkás szeretet sem lehet; ha a kijelentést égből várjuk, égből hiszszük leszállani, akkor nincs helye az okoskodásnak, mert a mit a supranaturalis kijelentés előnkbe ad, abban tartozunk vakon hinni.

Hogy pedig állításunk szerint az isteni kijelentés alapja az emberben a lelkiismeret, kitetszik az új-

szövetség több helyeiből, Luk. 2, 35. azt mondja: hogy megjelentessenek sok szíveknek gondolatai. Máté 16, 17. A test és vér nem jelentette ezeket neked, hanem az én menynevei atyám. Rom. 16, 25. A titoknak megjelentése a prédikálásból huzatik le, mely nem jelent mást, mint a meggyőződést, Eféz. 1, 17. hogy a mi urunk Jézus Krisztusnak istene, a dicsőségnek amaz atyja adja nektek a bölcseségnek és jelentésnek lelkét az ő ismeretében, Rom. 2, 5. hogy a törvénynek eredete az ő szívekbe beiratott, kiknek lelkiismeretök és az ő gondolatjuk, stb. 1. Kor. 8, 7. Az erőtelen lelkiismeretről van szó, mely azért, mivel erőtelen, megfertőztetik, 1. Pént. 3, 21. a jó lelkiismeretnek istennel való kérdésődése, 2. Kor. 1, 12. a lelkiismeret bizonyossága, mint dicsekedés említettik. A helv. konfes. 1. r. 4 §-ban is a belső megvilágosítás hansulyoztatik.

A lelkiismeretet megkülönböztetik jó és rossz lelkiismeretre; én ezen megkülönböztetést nem hagyom helybe, mert a rossz lelkiismeret nem egyéb, mint a bűn által való megromlás. 1. Tim. 4, 2. Kik képmutatás által szólnak hamisságot, kiknek lelkiismeretök megbélyegeztetett, Tit. 1, 15. megfertőztetett azoknak mind elméjük, mind lelkiismeretük. Ez a megkülönböztetés pedig onnan van, hogy némely tudósok közönséges értelemben lelkiismeretnek, különös értelemben pedig jónak és rossznak magyarázzák, és ezt azért emlitem fel, hogy állításom igazsága ne támothatassék meg némelyeknek azon lehető ellenvetésével, hogy van rossz lelkiismeret is és az mikép lehet a kijelentés alapja.

Kifejteni igyekezem azt, hogy mi az isteni kijelentés és hogy hol van annak alapja az emberben, nem állítok tehát supranaturális, hanem lelkiismereti kijelentést, mert a vallás a lelkiismerethez, a lelkiismeret pedig az istenhez tartozik s annak szabadnak kell lenni; mert ha a lelkiismeretet transcendentális tételek nyögébe szoritjuk be, akkor annak istentől adott szabadságát bénítjuk meg, következésképp az emberi méltóságot súlyesztjük le és a lelkiismeret szabadsága gárántirozza a szeretetet is. 1. Tim. 1. 5. szerint: a parancsolatnak vége pedig a tiszta szívből, jó lelkiismeretből és az igaz hitből való szeretet; mivel megkötött s dogmaszerű tételekkel megbénított lelkiismeret nem fejthet ki munkás szeretetet: végül, még annak is kifejezést merek adni, hogy a lelkiismeret a hitnek is alapja, Pál szava szerint: olyanok legyenek, kik a hitnek titkát tudják tiszta lel-

kiismerettel. 1. Tim. 3, 9. Továbbá: megtartván a hitet és jó lelkiismeretet, melyet némelyek megvetvén, a hitet elvesztették. 1. Tim. 1, 19.

Igy és csak így tudjuk a mai kor felvilágosultságával kibékíteni a vallást, nem pedig a régi dogmatikai tételekhez való merov ragaszkodással; a régi dogmatikai tételeknek már csak történelmi jelentősége van s mint Schwarc kifejezi: az új világnézet követelése az, hogy örökkévalók legyünk az időben, végetlenek a végeességben, az istenit átültesstük a föld megszentelt téreire, a profanust szentté, a világit istenivé, a földit menyneivé tegyük s tehát boldogok legyünk nem szertelen képzelgésekben, hanem a munka, öröm és a földi küzdelem közben.

Kisantal Sámuel.

Az iskolai takarékpénztár és a paedagogia.

II.

(Folytatás.)

Ezen előharc után az ellenzők egyenesen és keményen az iskolában való takarítást támadják meg. Ha behoznók a takarékpénztárt az iskolába, mely arra van hivatva, hogy a növendékek keblébe az egyenlőség, egység, testvéri szeretet elveit ültesse el, az által, „hogy vagyonos szülők gyermeke mindig hozna valami betétet, míg más, a megélhetésért küzdő szülők soha egy fillért sem adhatnának betétel végett gyermekeiknek, a szülők vagyoni állásának éles különbsége nem hozna áldást (!), hanem már a kis gyermekek között nagy szakadásokat idézne elő már az ifjuság korában megértetnők velük a különböző, egymás ellenében álló társadalmi rétegek fogalmát.“

Nem nyilvános rágalmazása-e az a gyermeki léleknek? Nem szándékos szemhúnyás-e az előtt, a mi a világon történik? Mert megengedve a mit azonban a lélektani motivumok a priori valószínűtlennek mutatnak megengedve tehát, hogy a gazdag szülők gyermeke többet takarítana, mint a szegényeké, vajjon ez-e az egyetlen körülmény, mely a szülők vagyoni állapotának „kirívó különbségét“ megismerteti a gyermekkel? Nem nyilvánul-e e körülmény takarékpénztári betételek nélkül is száz más dologban: fehérműben, ruházathban, iskolaszerekben, zsebpénzben, stb. stb.? És ha oly rosszul vélekedtek a gyermekekről, hogy félték, hogy e különbség „az egyenlőség, egység és testvéri szeretet szellemét“ öli meg, akkor zárjatos be azonnal minden nyilvános iskolát; állítsatok helyükbe kaszt-iskolákat, külön-külön a gazdagok, vagyonosak, szegények, koldusok számára. S mintögy ezekben is, habár nem „kirívó,“ de különbségek még is lesznek, jobb lesz gyermekeiteket kalitkába zárnotok s szemeket bekötőztök, nehogy a gyermek pince-lakásból irigyen felsanditson az első emeleti babies-kra, kik fényes fogaton kocisznak sétára, s hogy a babies-k megvetőleg ne tekintsenek le a pincebeli „rongyos gazemberre.“ Hála istennek,

gyermekünk jobbak híroknál, annál tudni illik, melyet ti terjesztetek róluk; bökességben ül a gazdag, sőt a herceg fia — mint újabban Németországban történik — a szegényé mellett az iskolapadon; az igazi iskolában ott, hol az igazi férfi áll a katedrán, nem fordulnak elő „szakadások” és ismeretlen „az egymás ellenében álló társadalmi rétegek fogalma,” mert ott minden tanuló éppen csak anynyit ér, menynyit tesz. És ezen az iskolai takarékpénztárak, nagyobb, vagy kisebb takarékbetételek egy mákszemnyit sem változtathatnak.

Hogy a megjósolt károk nem következhetnek be, azaz még nincs minden megmondva; a pozitív előnyöket is meg akarom világítani, melyekkel az iskolai takarékpénztárak az otthoni persely felett bírnak. Mindenekelőtt a kölcsönös buzdítás, verseny, a jó példa veendő figyelembe. Továbbá, hányszor nyílik alkalma a tanítónak, különösen a betétel kivetésénél a gyermekre, sokszor egyenesen a szülőkre felvilágosítva, oktathatni! Még ott is, hol a tanuló nem a magától megtakarított krajcárokat, hanem azon forintokat hozza elő, melyeket atyja egyenesen betétel végett ad neki, hol tehát a gyermek csak mintegy szolgáltatást végez, még ott is áldásosan működik az intézmény. Hiszen az apa a gyermek tudtával, annak szeméi előtt takarít és így a takarítás élő példáját adja s talán észrevétlenül maga is takarékosná válik! És végre, említsük meg még a takarékpersely holt tőkéje és a takarékpénztár gyümölcsöző tőkéje közti különbséget. Nem a „szent kamatok” imádatát hirdetem ezzel. De miért ne legyen legalább a polgári és középiskola érettebb növendékeinek sejtelve arról, hogy a takarításban, az előre nem látott szükségletekre fordítható összegecskéknek gyűjtésén „a szomjuság ellen egy almán” kívül, sajátlagos áldás rejlik; hogy minden tőke, a mint egy oldalról csak megtakarításokból képződik, más oldalról a munka által termékenyítve új tőkét hoz létre.)*

Miután az eddigiekben, talán nagyon is részletesen, a paedagogia tisztán theoretikus álláspontjáról nem csak az iskolai takarékpénztárak ellen felhozott kifogásokat cáfoltam meg, hanem az intézmény pozitív előnyeit is elsoroltam, még csak az van hátra, hogy e tekintetben tett tapasztalataimat adjam elő.

*) Én különben úgy vélekedem, hogy az opponensek, midőn általában gyerekekről beszélnek, egyoldalúan azt a gyermeket tartják szem előtt, a ki talán az elomi iskolába lép, hogy azonban egész érvelésük azon arányban gyengül, a mint az érettebb ifjúságot vesszük tekintetbe. Valóban elleneink csoportja főképp népiskolák tanítóiból áll s opposíciójuk azonnal megszűnnék, ha a takarékpénztárnak a középiskolákba való behozataláról volna szó. Csak olvassák el az illetők még egyszer azt a syllogismust, melyet az ellenfelek szájába adtunk, s gondoljanak egyuttal a 12, vagy még több éves fiukra s az egész alátételt egyszerűen nevetségessnek fogják találni. Hozzuk be tehát az intézményt legalább középiskoláink csarnokaiba!

Csaknem egy teljes iskola-év óta áll fenn az iskolai tarékpénztár a kereskedelmi akadémiában, valamint a kereskedelmi vasárnapi iskolában. Ha ez intézmény eredményeiről szólok, ne várja tőlem senki, hogy számokkal dicsekedjem; mert ezek — legalább az elvre nézve — nem sokat bizonyítanak. Épp oly kevésbé lehet észszerűen várni, hogy tele szájjal szóljak ama pozitív jó eredményekről, melyeket észleltem, hogy a gyümölcsöket magasztaljam, melyek szeméim előtt értek meg. Hiszen, még csak a mag van elvetve, még alig sarjazhatott fel a vetés és a remélhetőleg gazdag aratást csak egy meszszebb jövő hozhatja meg. Hanem, a mit határozottan állíthatok és a mi a kereskedelmi akadémiánk jellegénél fogva bizonyosan a középiskolákra is illik, az, hogy a tapasztalat az egész fennebb adott elméleti dedukciót negatív és pozitív oldalában teljesen igazolta. Nyomat sem fedezhettem fel valami „szakadásnak” a tanulók között, melyet a vagyoni állapot különböző voltának megismerése okozhatott volna, épp oly kevésbé „az egymás ellenében álló társadalmi rétegek fogalmának;” nyomat sem láttam a szegényebbeknél az irigységnek, a gazdagabbaknál a „pöffeszkedésnek;” az egyenlőség, egység és testvéri szeretet szelleme épp oly mértékben meg volt az iskolai takarékpénztár behozatala után, mint előtt; mondom: ugyanazon mértékben, mert abszolút egyenlőségről ugy sem lehet szó. A gyermek az iskolában korán tudalmára jut annak, hogy nem csupán az anyagi javak, hanem a testi és lelki adományok is igen egyenlőtlenül vannak szétosztva; de azt is megtanulja, hogy mindennek dacára, valamennyi tanulóra nézve egyenlő a jog, hogy a felsőbb és alsóbb rangot az iskolában a kötelesség teljesítésének mértéke határozza meg és így az iskola mikrokosmosában képét nyeri az élet makrokosmosának. — Épp oly kevésbé tapasztaltam, hogy a takarítás kapzsiságra, fukarságra, szivtelenségre vezetett volna; ellenkezőleg, észrevettem, hogy a tanulók örömmel nyultak a takarékpénztárba, midőn arról volt szó, hogy a vizáradás által károsultakat segítsék, Toldy és Deák koporsójára koszorukat tegyenek, szülőiknek vagy testvéreiknek születés, névnap, karácsonyi, vagy husvéti meglepetést szerezzenek; láttam örömeiket, hogy ily célokra van megtakarított pénzeszközök, valamint annak is, hogy egy rég nélkülözött szótárt, kedvelt zenedarabot, korcsolyákat vehetnek, a májálison részt vehettek, stb. stb. Maga az a tapasztalat, hogy a talián a kapu előtt még mindig üzletet csinál édességeivel, hogy némely tanulók nem a maguk megtakarított pénzét, hanem egyenesen a szülőktől nekik betétel végett adott pénzt hoznak, e tapasztalat, mondom, nem zárhatja meg azon okból, melyet már fent fejtegettem.

(Vége következik.)

TÁRCA.

Téves analogiák az összehasonlító hittudományban.

(Folytatás.)

Cassius Dio tekintélyénél fogva általánosan el van ismerve, hogy a héttel és a hét napjaival való számítás rend-

szere először Egyiptomban jött be s hogy az ő idejében, korán a harmadik században, a rómaiak csak imént fogadták el azt. Bármikint legyen is ez, ha Tibullus használhatta a szombatra a dios Saturni nevet, föltehetjük, hogy az ő korában már meg volt állapítva és ismeretes volt a hét nap-

jainak egész rendszere. Cassius Dio előadja, hogy minden napnak neve *διὰ τεσσαράων*, négyesével, lón adva; vagy pedig úgy, hogy a hétnök első órája Saturnusé lévén, azután sorban minden plánétának egy-egy órát adtak, míg a huszötödik a következő napnak lett első órája. Mindkét rendszer, mint a következő táblázatból kitűnik, ugyanazon eredményre vezet:

Planéták.	Latin	Francia	Szanskrit.
1. Saturnus 1.	Dies Saturni	Samedi (dies sabbati)	Sani-vār.
2. Jupiter 6.	Solis	Dimanche (dominicus)	Ravi-vāra
3. Mars 4.	Lunae	Lundi	Soma-vāra
4. Nap 2.	Martis	Mardi	Bhāuma-vāra
5. Venus 7.	Mercurii	Mercredi	Budha-vāra
6. Mercurius 5.	Jovis	Jeudi	Brihaspati-vāra.
7. Hold 3.	Veneris	Vendredi	Sukra-vāra.

Plánéták	Ó-norse	Angol-szász	Angol.
1. Saturnus 1.	laugardagr (mosdó nap)	äter dæg	Saturday
2. Jupiter 6.	sunnudagr	sunnan dæg	Sunday
3. Mars 4.	mánadagr	monan dæg	Monday
4. Nap 2.	tysdagr	tives dæg	Tuesday
5. Venus 7.	odinsdagr	vodenes dæg	Wednesday
6. Mercurius 5.	thörsdagr	thunores dæg	Thursday
7. Hold 3.	friadagr	frige dæg	Friday

Plánéták	Ó-felső-német	Középfelső-német	Német.
1. Saturnus 1.	sambaztag (sunnū āband)	samztag (sunnan ābent)	Samstag (Sonnabend)
2. Jupiter 6.	sunnū dag	sunnan tac	Sonntag
3. Mars 4.	mānin tac (?)	man tac	Montag
4. Nap 2.	ziuves tac (cies dac)	zies tac (eritac)	Dienstag
5. Venus 7.	wuotanes tac (?) (mittawecha)	mittwoch	Mittwoch
6. Mercur 5.	denares tac	donres tac	Donnerstag
7. Hold 3.	fria dag	fritac	Freitag

Miután egyszer meg voltak állapítva a hétnök napjai, minden akadály nélkül követhetjük azokat kelet és nyugat felé való költözésükben. A hinduknak megvolt saját különös rendszerük a napok és hónapok számításában, de később elfogadták a külföldi rendszert, melyben hét napra volt osztva a hét s melyben mindeniknek ezen hét nap közül, egy előjáró planetai istenség volt kijelölve, a fennebb leírt mód szerint. Miután Mercur plánétának indiai neve Budha volt, a dies Mercurii a dolog természete szerint Budha-váranak neveztetett, de sohasem Buddha-váranak s azon tény, hogy Mercurius anyjának neve Maia, a Buddhának pedig Mâyā volt, így teljességgel semmi befolyással sem lehetett az indiai szerdának adott névre. (Grimm: Deutsche Mythologie, 118 lap.) Hogy vajjon a plánéták nevei Indiában függetlenül, vagy görög példányok után lőnek megalkotva, nehéz meghatározni. A Merkurnak adott Budha név azonban, mi annyit tesz, mint: tudó, ügyes, aligha megfejthető ezen utóbbi fölvétel nélkül.

Miután ekkint kidomoztuk a dies Mercurii szanskrit nevének — a Budha-váranak — eredetét: nézzük meg, miért nevezték a teutoni népek ugyanazon napot Wodan napjának, bár teljesen ismeretlenek voltak a Buddhissal.

Hogy a teutoni népek a hét napjainak neveit görög és római szomszédjaiktól vették, minden kételyt kizár. A rómaiak és germánok közötti kereskedelmi és katonai ügyek csakhamar szükségessé tették a lingua franca bizonyos nemének keletkezését, melyben a hétnök napjai meg kellett hogy találják helyüket. A vasárnap és hétfő megmagyarázása a germánoknak nem ütközhetett nagy nehézségekbe. De, hogy a más neveknek jelentését megértessék, némi további magyarázat volt szükséges a különböző istenségek természetét illetőleg, így képessé tenni a germánokat, hogy nyelvükben megfelelő neveket találjanak azok számára. Egy római elbeszélhette germán barátjának, hogy a dies Veneris egy istennőnek napja volt, ki a szépséget és szerelmet képviselte, minek hallására a germánok azonnal saját szerelmi istennőjére Freyjára kellett gondolnia a dies Veneris el lőn Freyja napjának, vagy is pénteknek nevezve. (Grimm: D. M. 276 lap.)

Ha Jupiter, mint oly isten volt leírva, ki a villámot kezeli, természetes képviselője a germánban Donar kellett hogy legyen, az angol-szász Thumar, az ó-norse Thor s a dies Jovis, Thor napjának — csőtörtőknek — kellett hogy elneveztesse. Ha azon tény lőn megemlítve, hogy Jupiter az istenek királya, illő képviselője a germánban kétségkívül csak Wuotan, vagy Odin lehetett. A mint ez megvolt, Wuotan vagy Odin leginkább Mercurt látszott megközelíteni, közös jellegűek, mely azonosításukra vezetett, legnagyobb valószínűséggel a légen át való utazási kedv lévén, nem különben a vagyonnak osztogatása s imádók vágyainak teljesítése, mely tulajdonságnál fogva Wuotan, Wunsch, vagy kívánság név alatt ismeretes. Így megérthetjük, miként történt az, hogy atya és fia helyet cseréltek, mert míg Mercurius fia Jupiternek, Wuotan atyja Donarnak. Mars a hadisten, a german Tiu, vagy Ziuval lőn azonosítva, mely név bár eredetileg ugyanazonos a görög Zeüssel vagy a szanskrit Dyaussal, különös nemzeti jelleget vett föl a germánok között had-istenük lett. *)

E szerint csak a dies Saturni, vagy Saturnus napja maradt hátra s az, hogy vajjon ez a latin nevet utánozva, neveztetett így, vagy pedig valamely hasonló nevű és jellemű ós-germán istenség után, oly kérdés, mit jelenleg függőben kell hagynunk.

De teljességgel nincs függőben hagyva az, hogy a germanok, ha a római istenségeknek ezen neveit úgy, a mint tudták, értelmezve, a dies Mercurii — ugyanazon napot, melyet a hinduk Budha (egy d-vel) napjának neveztek — „Wuotan napja“ névvel látták el, az nem a miatt történt, hogy „a nemes áskétának tanai nyomokat hagytak Odinnak, vagy követőinek lelkében, míg azok a Kaukázus aljában tartózkodtak,“ hanem egészen különböző és sokkal inkább érthető okok miatt.

*) Tacitus. Hist. IV. 64. „Communibus Diis et precipuo Deorum Marti grates agimus.“

De eltekintve mindettől, mikép történhetett meg valaha Buddhának és Odinnak személyes találkozása? Az ősvallások történetében Odin ép oly mythologiai képzet, mint Dyaus Indiában, Zeus Görögországban, Jupiter Italiában. Mint legfőbb isten volt ő tisztelve a Veda és Homér korát messze megelőző időkben. Utazásai Görögországban, sőt Tyrklandban is (Grimm: D. M. 148 lap.) s félig történelme, jelleme, mint tisztán hősnak s népe vezérének, a legkésőbbi euherismus szüleményei. Buddha ellenben nem mythologiai, hanem személyi és történelmi név s Buddhának és Odinnak, vagy talán éppen utódaiknak egymással való találkozására gondolni, a Kaukázus hegységének aljában nem kevesebb, mint azt képzelni, hogy Cyrus és Odin, vagy Mohammed és Aphrodite egymással összejevetelt tartottak,

Az ősvallásoknak és mythológiáknak összehasonlító tanulmányozása, mint ezen példákból látható, nem olyan dolog, mit igen könnyen lehetne venni. Nem csak az összehasonlító nyelvészet legapróbb részleteiben való teljes tájékozottságot követel az, de egyszersmind a vallások történelmének ismerését, mit alig nyerhetünk az eredeti források tanulmányozása nélkül. Míg azonban ilyes kutatások, minden további cél nélkül, önmagukért s tisztán az igazság földerítésének vágya által folytatlatnak, nem érdemesek a szemrehányásra, ha bizonyos ideig hamis eredményekre is vezetnek. De, midőn a vallásnak akár barátai, akár ellenségei által, a különböző vallások és mythológiák közötti hasonlóságok, csupán bizonyos előre elfogadott elméletek támogatása végett kutatnak ki, föláldoztatik akkor az igazság érzése, mi minden tudományban az élet biztosító s minden bizonynyal komoly bajnak nézhetünk elébe. Itt már jogunk van, nem csak tiltakozni, de szemrehányást is tenni. Ennélfogva, nagy különbség van az eddig fölmutatott könyvek s azon mű között, melyet M. Jacolliot „La Bible dans l'Inde, Vie de Jesus Christna“ hatásra számító cím alatt nem régt tett közzé Párisban. Ha ezen könyvet Wilford hadnagnak tiszta entuziaszmusa sugalmazta volna, megjárhatott volna merő anachronismusnak. De midőn látjuk, miként zárja be szeméit a szerző minden olyan bizonyíték előtt, mi ellene szólana s minden ítészi lelkiismeretesség nélkül mint szedegeti össze mindazt, mi támogatására szolgál azon elméletének, hogy a kereszténység nem egyéb, mint másolata India ősvallásának: a hallgatást nem tartjuk elég feleletnek. Azonkívül, e könyv ujabban lefordított angolra és sokan fogják olvasni kétségkívül, kiknek nem áll tehetségében megvizsgálni azon bizonyítékot, melyen az — mint hirdeti — alapszik. Tudomásunkra adatik, hogy M. Jacolliot a chandernagorei ítélőszék elnökövé lón néhány évvel ezelőtt kinevezve hogy helyzetével járó kötelemaitól fönmaradt idejét, a szanskritnak s a hinduk szent könyveinek tanulmányozására fordította. Mint mondatik, közelebbi órintkezésbe tette magát a brahmanokkal, kik szabadon hozzájuthattak a pagódák mélyében gondosan fölhalmazott nagy számú kéziratokhoz. „Könyvének célja egy kedvező ítész szavai szerint — kimutatni, hogy polgárisultságunk, vallásunk, legendáink, isteneink Indiából származtak át, miután Egyiptomon, Perzsián, Judeán, Gö-

rögorságon és Itálián sorban átvándoroltak.“ Ezen állítás, halljuk továbbá, nem a M. Jacollioté egyedül, de elfogadta azt csaknem minden kelet-buvár. Az ó- és új-szövetség újra meg lón találva a Vedákban s a M. Jacolliot által idézett kéziratok, mint mondva van, kívül helyezi azt minden kételesen. Brahma teremtette Adimát (a szanskritban az első ember) s Hevát adta annak társául (a szanskritban az, mi teljességre juttatja az életet.) Ceylon szigetét jelölte ki lakhelyül számukra. A mi ezután következik, oly szépen van leírva, hogy talán szabad lesz idézni. De figyelmeztetnem kell az olvasót, nehogy igen mély nyomokat hagyjon e kivonat emlékezetében, miszerint az, mit M. Jacolliot egyszerű fordításnak nevez a szanskritból, véleményem szerint, nem egyéb, mint egyszerű koholmánya valamely kissé pajzánkodó bhramanvak, ki mint Wilford hadnagy panditjai, fölhasználta a francia bíró buzgóságát és hiszékenységét:

„Megteremtve a férfit és a nőt (egyszerre és nem egyiket a másik után) és isteni lehelletével életet öntve beléjük, monda nekik az ur: „Ime, a feladat áll elöttetek, benépesíteni e gyönyörű szigetet (Ceylon), hol mindent fölhalmoztam, mi kedves és szükséges föntartástokra, a földnek többi része lakhatatlan még, de ha ivadékaitok ugy elszaporodnak, hogy a paradicsom határa szűk lesz az ellakhatás végett, kérjenek meg engem áldozat kíséretében és én ki fogom jelenteni akaratomat.“

„És így szólván, eltűnt“

„S Ádám és Éva teljes boldogságban élt egy ideig egymással; de csakhamar bizonyos nyugtalanság szállta meg őket. A gonoszság szelleme, féltékeny lévén boldogságukra és Brahma művére, nyugtalanító gondolatokat támasztott föl bennük. „Vándoroljunk át a szigeten — monda Ádám társának — s nézzük meg, nem találunk-e ennél valami szebb helyet.“

„És Éva követte férjét. Vándorolván négy napot és négy hónapot; de midőn előhaladtak, a nőt különös és megfejthetlen félelem fogta el. „Ádám, — monda ő — ne menjünk tovább, ugy tetszik nekem, hogy engedetlenséget követtünk el az ur parancsa iránt; nem hagytuk-e már el a helyet, melyet számunkra lakásul kijelölt s melyet megtiltott elhagynunk?“

„Ne félj — felele Adám — ez nem azon iszonyu pusztaság, melyről ő nekünk beszélt“

„És tovább vándoroltak

„Megérkezve végre a sziget szélére, egy sima felületű és szűk tenger-szorost pillantottak meg, melyen tul egy nagy és látszólag határtalan tartomány terült el, szigetükkel egyedül egy szűk és kösziklás átjáró által kötve össze, mely a vizeknek öléből emelkedett ki.

„A két vándor elragadtatva állott meg a tartomány előttük, pompás fákkal volt benöve, melyeknek lombjai közt ezer színű madarak röpkedtek.

„Nézd mi szép! — kiálta föl Ádám — és mily kitünő gyümölcsöt teremhetnek e fák menjünk, izleljük meg s ha azon tartomány jobb, mint ez, ugy ott fogunk lakozni.

„Éva remegve kérte Ádámot, semmit sem tenni, mi haragra ingerelné az urat ellenük. „Nem jól vagyunk-e itt? Nincsen-e tiszta vizünk és nincsenek-e izletes gyümölcsök? Miért keresnénk egyebet?”

„Igaz, — felele Ádám — de vissza fogunk térni; minő véték az, ha megnézzük ezen ismeretlen tartományt, mely szemcink előtt elterül? És a mint a sziklákhöz közeledék, Éva remegve követte.

„Vállaira helyezvén nejét, megindult, hogy áthaladjon a közön, mely vágyainak célpontjától elválasztotta, de nem érintette még a partot, midőn fák, virágok, gyümölcsök, madarak s mindaz, mit a másik oldalról láttak, egy perc alatt iszonyu zajjal eltűntek a sziklák, melyeken áthatoltak, víz alá süllyedtek, csak néhány éles szirt maradván meg a víz fölületén, jelölvi az átjáró helyét, mely az isteni harag által el lön pusztitva.

„A növényzet, melyet a szemközti oldalról láttak, nem volt egyéb, mint csalóka délibáb, melyet hogy engedetlenségre készítse őket, a gonoszság szelleme alkotott.

„Ádám sirva borult le a pusztá fővénytörletre, de Éva karjai közé vetve magát, kérte, hogy ne csüggedjen el.

„Inkább imádkozunk a mindenek teremtbőjének, hogy kegyelmezzon meg minékünk

„És a mint kimondta ezt, szózat jött le az égből, mondván:

„Aszszony! te csak a férjed iránti szerelemből vétkeztél, kit megparancsoltam, hogy szeressél és bíztál én bennem.

„Megkegyelmezek tehát neked és megkegyelmezek neki is éretted de nem mehettek többé vissza a paradicsomba, melyet boldogságtokra alkottam parancsaim iránti engedetlenségtök miatt a gonoszság szelleme nyert uralmat e föld felett. Gyermekeitek fáradalomnak és szenvedésnek alája vetve vétkeitek miatt, megromlottak lesznek s elfelednek engem

„De elfogom Visnut küldeni, ki egy aszszonytól születik és a ki mindenkinek jutalomra fog reményt nyújtani egy jövő életben eszközt az imában, csillapítani szenvedéseiket.“

A fordító, kitől idéztem, a végén egész lelkéből fölkiált:

„Minő magasztos és minő egyszerű e hindu legenda! És ugyanakkor mily mesterkéletlenül egyszerű! Im, a valódi Éva — az igazi aszszony!“

Jánosi Gábor,
pajjelölt.

(Folytatása következik.)

A párisi egyetemről.

Egy város sem ismeretes annyira Európában, mint Páris. Nyilvános épületei s a gazdag gyűjtemények; a paloták s a nyolcadik emeleti padlás-szobák titkai; a livrée és a kék blouse, a nyilvános és családi élet ezer meg ezer alakban rajzoltattak az európai közönség képzelő tehetsége elé, történetükkel s epizódjaikkal együtt. Csak az egyetem, mely Párisnak egész a múlt század közepéig majdnem egyedüli büszkeségét képezte, nem részesül kellő figyelemben. Tan

azért, mert a francia tudományosság nincs az egyetemekhez kötve, mint a német, vagy mert jelenleg egyedül Franciaország szolgálatában áll s nem vonja magához az idegeneket.

Történeti jelentősége mindenestre nagyobb a jelenleginél s megérdemli, hogy egy pillantást vessünk rá, mielőtt a Sorbonne kapujába vetjük lábainkat. A Sorbonne s a párisi egyetem hosszu ideig hason jelentményű szók voltak. Az új kor az egyiket megsemmisítette, a másikat jelentményétől fosztotta meg. E sorok élén jogtalanul áll az „egyetem“ szó; a párisi egyetem 1806 óta nem létezik. I. Napoleon mindent centralizáló irányelvénél fogva, az önálló és kiváltságos egyetemeket sem tűrhette meg; nevüket s szervezetüket eltörülte s egész Franciaországból egy egyetemet alkotott „Université de France“ név alatt; mely magába foglalja Franciaország összes felsőbb tanintézeteit s azok tanerőit; s majd egyenesen az uralkodó, majd e célra kinevezett testület, majd a közoktatásügyi miniszter alatt áll. Szervezete — az elv fönntartása mellett — gyakran változott; jelenleg következő. Egész Franciaország ép ugy, mint közigazgatási, vagy hadügyi tekintetben, 17 kerületre van osztva. A kerület neve akadémia, académie universitaire; több egyetemi szakosztályból áll, melyek egymással semmi összefüggésben sincsenek, még az esetben sem, ha egy és ugyanazon városban székelnék. Az akadémia élére a közokt. miniszter egy rektort nevez ki, ki neki az akadémiájában, illetőleg tankerületében levő fakultásokért és lyceumokért felelős. A fakultások a belügyre, mint egyebütt, dékánt választanak az elősoroltak összesége képezi az u. n. francia egyetemet, mely e szerint nem egyéb, mint egy szellemi egész; egy szigoruan központositott organismus az egész országban szétszórt alárendelt tagokkal. A városoknak nincs egyetemük, csak fakultásuk; még akkor sem, ha bennük a modern egyetemek összes szakai képviselve vannak. Így Páris, mely az egyetem szó fogalmát alkotó s a német egyetemek anyja, tán holmi nemzetközi értelemben, de francia fölfogással, egyetemnek nem nevezhető; benne csak bölcseleti, hittudományi kar jogi és orvosi iskola létezik.

Sajátságos szeszélye a francia történetnek! Ugyanazon áramlat, mely a nyilvános és egyéni szabadságot századokon át lehető szoros határok közt iparkodott tartani, a párisi egyetemnek majdnem korlátlan önállóságot engedett; míg francia forradalom, mely mindenütt szabadtókit működött, teljeseu megsemmisíté az egyetem önállóságát.

A párisi egyetem a legrégibb időben valóságos köztársaságot képezett. A 9-ik században, mint egyszerű theologiai iskola keletkezvén, hirneves tanítói csakhamar anynyi fiatal óriást gyűjtöttek össze, hogy miattuk és közöttük a St. Genevéve hegyén, a mai Quartier latinban, minden oganisáció nélkül élni nem lehetett. Csoportosultak tehát nemzetiség szerint egy általuk választott prokurator alatt azon viszony megjelölésére, melyben tanáraikhoz állottak, föltalálták: az „universitas magistrorum et auditorum“ kifejezést. Négy nemzetiség volt: a francia, pikard, normandi s az angol, mely később a német által helyettesítettett; latinul: honoranda, veneranda, fidelissima és constantissimának nevezték magukat. Mindegyiknek volt 4—5 bursiája, melyekben katonai rend

uralkodott a kelés, fekvés, étkezés és kapuzárás óráira nézve. A tanári testület pedig évenként egy rektort választott, ki nek sok jelentékeny joga volt.

A St.-Genevieve hegye csakhamar a legélénkebb pont lett Párisban; de a legsajátságosabb is. Az egyetem a szó szoros értelmében köztársaság, saját institúciókkal, jurisdi-
ciókkal s szavazás útján választott tisztviselőkkel rendelkezett. Ha valamely ifju honorandus egy nem kevésbé tüzes venerandus sarkantyujára talált lépni a Notre-Dame bemeneténél s belőle vita támadt, az egyedül csak a procurator illetősége elé tartozhatott. Ha pedig a venerandus helyett egy becsületes párisi polgár jutott a honorandussal szóváltásba, akkor egyenesen a párisi prefect képezte a forumot, ki összes címei közt hosszú ideig legbüszkébb volt a „Conservateur de l'Université-re.“ Teendőinek nem csekély részét vehette igénybe e tiszteletteljes bíraskodás! Nem egyszer megtörtént, hogy az egész egyetem népessége hajba kapott a polgársággal s ha a prefect őket ítélte hibásoknak, az egyetem bezárta a kapukat, a bursiák is hasonló cselekedtek.

Egy ily felfüggesztés 1229-től 1231-ig tartott. A gazdagabb tanulók hazamentek, a szegények pedig házról-házra járva tengették életüket s várták a pillanatot, míg folytathatják tanulmányaikat. A helyzet megkönnyítésére egyes szerzetek tanfolyamot nyitottak saját zárdáikban. Példájukra magán személyek is állítottak föl tanintézeteket magas egyházi és világi személyek pártfogása alatt; később tekintélyes dotációk által anyagilag is megszilárdulva, növendékeiket el is látták s bensejükben teljes rendszeres oktatást nyújtottak. Páris legjelentékenyebb tanintézetei e korból származnak s maga a Sorbonne is, mely magába olvasztá a viszontagságai közben megboldogult párisi egyetemet s oly állást vívott ki a középkori tudományos világ fölött, minőre nincs példa a történelemben. — Sorbonne Róbert, egyszerű kanonok alapítá a hírneves congregációt, melyről később az egész intézet neveztetett. Négy-öt tagból álló kollegium volt az egész; szegény szerzetesek, kik készek voltak Sorbonne Róberttel együtt a tanításnak szentelni magukat, a szükségesen kívül minden egyebet megvetve. IV. Sándor pápa csakhamar külön congregáció gyanánt ismerte el őket, a Sorbonne által készített szabályok alapján. „Congregatio des pauvres maîtres de la Sorbonne“ név alatt. Alig sejtette, hogy benne oly hatalmat alkot, mely a pápai tekintélynek is képes lesz opponálni s melylyel minden tényében számítania kell. Tagjai mindig a század első tudósai közé tartoztak; megvesztegethetlen szigorúsággal osztogató a tudori fokot tanítványai majdnem mindig kész nagy emberek voltak. Kalvin is a Sorbonneból került ki s csak utalnunk kell a sorbonni thezisek hírére. Ő volt a középkori theologia orakuluma, hova a pápai brévék megjelenésük előtt zarándokoltak; ez volt a műhely, mely az egész keresztény világ számára a dogmákat készíté, Róma csak könyvkiadókint, vagy piac gyanánt szerepelt. Könyvtárában az összes középkori tudományosság képviselve volt; a könyvnyomtatás feltalálása után ő állította fel az első nyomdát Párisban. Mindamellet elejétől végig francia

érzelmü maradt s megérdemlé a nevet, melyet a tizenhetedik század végeig viselt: „a franciák állandó egyházi zsinata.“

Heves harokot vívott a kolduló szerzetek s a jezsuiták ellen; de a mily mértékben ezek befolyása Rómában nőtt, oly mértékben hanyatlott a Sorbonne tudósaié s XIV. Lajos óta jelentőségét legnagyobb részben elveszté. Még is azon testület, melynek ítélete elé maga Luther kész volt magát alávetni, mely a konstanci s tridenti zsinatok lelkét képezte, nem vesztethé egyhamar befolyását. Vörös óuja folyton működött a 18-ik század új eszméi ellen. Ramus, Descartes, Montesquieu, Rousseau, Marmontel, Helvetius, Diderot s az Encyclopedisták mind csapásai alá estek; míg ő a revolúció csapása alatt bukott el.

(Folytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— A nagy-enyedi ev. ref. tanító-képezdénél az ezen évi tanképesítési vizsgálatok szeptember hó 15-ikén reggel 8 órakor kezdődőleg fognak megtartatni. Előállani szándékozók életkorukat, alkalmaztatásukat, tanulmányaikat kitüntető okmányokkal felszerelt folyamodásukat bérmentve küldjék be aláírt igazgatósághoz augusztus 31-dik napjáig. Később jelentkezők folyamodása nem vétetik tekintetbe. A nagy-enyedi ev. ref. Bethlen-főtanoda mélt. és nt. előljárósága megbizásából, Nagy-Enyed, július 18. 1876. Elekes Károly, természetrajz tanár, mint a tanító-képezde ideiglenes igazgatója.

— Értesítés. A zilahi ref. tanoda előljárósága a 1876/7-ik tanévre a Balogh Pál-féle alapból, a feltanoda V—VIII. osztályaiban 10 növendéket, egyenkint 50—50 frtjával, a polgári iskola és IV-ik olemi osztályban szintén 10 növendéket 30—30 frttal segélyezni határozott. Folyamodhatnak magyar nemzetiségű ev. ref. vallásu szegény növendékek. A folyamodások felszerelve: 1. családi értesítővel; 2. községi szegénységi bizonyítvánnyal, melyhez ha ingatlan van, telekkönyvi kivonat is melléklendő; 3. elemi bizonyítvánnyal, melyben az általános osztályzat legalább jeles legyen, f. évi szeptember 1-ig aláírotthoz beadandók. Zilah. 1876. augusztus 6. Kerekes Sándor, ig. tanár.

— A pápa és Törökország. Azon híreket, hogy a pápa a keleti schismaticus keresztények ellenében a törökök részén áll, ma a „M. Állam“ megcáfolni igyekszik. E végből idézi a párisi „Union“ jul. 28-ki számának egy közleményét, mely azt írja, hogy a hercegovinai apostoli vikarius egyik levelére még mult évben azt felelte a szent atya, hogy fájjalja a törökök kegyetlenkedését, kérvén istent, hogy szabjon ennek határt és intvén a hercegovinaiakat, hogy tartsanak békét s engedelmeskedjenek a hatalomnak, a mennyire ezt hitük megengedi. A pápai levél nem tétetett közzé. Utóbb a boszniai keresztények küldtek egy feliratot a papához, kijelentvén, hogy győzelmük esetében Ausztriához kívánnak csatoltatni. A szent atya erre csak annyit válaszoltatott, hogy ama bosnyák feliratban hiányzik az eszélyesség. Ebből azonban nem lehet azt kiolvasni, hogy a kuria a törökök ellen lenne valami nagyon lelkesednék a szlávok diadaláért. Hogy a „M. Á.“ különben mily rosszul lehet értesülve, azt mutatja az ultramontán „Köln. Volkszeitung“ tegnapi számának egy bécsi levele, mely következőket jelent: „A pápa az európai Törökország kath. püspökeihez brevet intézett, mely meghagyja nekik, hogy hiveiket hagyományos uralkodójuk és kormányra iránti engedelmességre intsék. Ez a breve a portát nagyon kielégítette; azt hiszik, hogy ez okmány konkordatum kötését a kuria és a török kormány között akarja előkészíteni.“

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 17. 1876.

294 — 33. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Az új papválasztási törvényről.

Régóta megtanította a nagy mester, a „tapasztalás“, az embert arra, hogy csalódás az élet és az emberekben való bizodalom. Hol van az egyén, a család, a társaság, a nemzet, az ország és a birodalom, mely ennek igazságát saját magán ne tapasztalta volna? Hiszen, nincsen nap, nincsen óra, talán pillanat sincsen, melyben az erről való panaszt, még pedig keserű, fájdalmas panaszkodást ne lehetne hallani úton, útfélen. Ha a csalódás felőli méltó és jogos panaszokat mind elő akarnánk sorolni, egész „Jeremiádot“ kellene írunk. Erre pedig sem kedvünk, sem időnk nincsen, mert éppen most kell küzdenünk a természettel, illetőleg, az időjárásával és emberekkel egy évi kenyerünk, azaz, kepénk miatt. Szóval, azt akarjuk mondani: „hogymi is csalódtunk emberekben,“ azaz: „a papválasztási szabályok átdolgozására kiküldött bizottságban.“ Aggódva néztünk a munkálat elébe, mert valami balsejtelem fogott el mindig, valahányszor erre gondoltunk; az igazat megvallva, féltünk, hogy az illető bizottság nem a haladás, a javítás, hanem a maradás elvét fogja követni és sejtelmünk, — uti figura docet — nem csalt, levén az eredmény egy olyan — a lapokból már némileg ismert — jogi erőre emelt törvény, mely nézetünk szerint, nem hogy közelebb vinne, de eltávolít a céltól.

Volt eddig az egyházaknak három osztálya. Első osztályba tartoztak azok, melyekben a papfizetés 500 frtot meghaladott; 2-ik osztályba azok, melyekben 300—500 frtig haladott és 3-ik osztályba azok, melyekben 300 frton alul volt a fizetés. Most azonban lett négy osztály. 1-ső osztályba tartoznak azok az egyházak, melyekben 800 frton felül van a fizetés, 2-ik osztályba azok, melyben 600—800 frtig, 3-ikba azok, melyekben 500—600 frtig és 4-ikbe azok, melyekben 500 frton alul van a fizetés. E szerint egész egyházkerületünk egyházainak $\frac{2}{3}$ -da — ha nem több — a 4-ik osztályba degredáltatott és ezekkel együtt

papjaik is. Pedig, ha már okvetetlen négy osztályt akart az illető bizottság állítani s ha egyáltalában mulhatlanul szükségesnek látta az osztályozást, sokkal helyesebben tett volna, ha a régi három osztályt érintetlenül hagyva, az első osztály elébe tett volna egy új osztályt, mert a régi első osztályba tartoztak azok az egyházak, melyekben a fizetés 1000 frton felül volt, ehez csak annyit kellett volna igazítani: 1-ső osztály 700 frton felül, 2-ik osztály 500—700 frtig s a többi, a hogy eddig. Ha már ugy féltünk a „régigyepü-bontástól s a kigyó-csipéstől“ hát így bizonyosan helyesebb lett volna. Ez azonban még a kisebb baj.

Nagyobb baj a szegény papok osztályozása. Mert ezeket is újra osztályozta az illető bizottság — törvény erőre — csekély módosítással — emelt munkálata. Kissé — tán jó bőven — furcsa elv az: „hogya papot nem egyéni, szellemi érdeme, de anyagi jövedelme szerint osztályozzák.“ Hiszen, ki merné kezét tűzbe tenni a mellett, hogy az új negyedik osztályu egyházak papjai között egy sem lenne olyan, ki az első osztályu egyházak papjaival a szellemi vagyoni jeleni színvonalán nem állana? És az ilyeneket vajjon helyes volt-e elzárni azon önérzetes, öntudatos küzdéstől, hogy az első osztályba juthassanak egyenesen, nem pedig előbb a purgatorium minden osztályába levetkezni — a netán létező — salakokat és csak azután juthatni be a menyneji paradicsomba, azaz, az első osztályu egyházba? Nő, szegény 500 forint jövedelmen alóli egyházak papjai, kik egyházkezületünk többségét teszitek, ha nem tudátok, hogy milyen volt az a khinai fal, hát most megismerhetitek az új papválasztási és osztályozási törvényből, mely a papjelölteknek szellemi vagyoniuk menynyisége és minősége szerinti pályázást enged minden osztályu egyházba, de a szolgáló papoktól nem csak azt kérdi: „hány évet szolgált,“ hanem azt is nézi, milyen a zsebe. Gyönyörűséges osztó-igazság — mondhatjuk. Jézus azt mondja, Máté 19, 24. könnyebb a tevének a tű-fokán átbujni, mint gazdagnak menyországba

jutni. Az illetők, ugy látszik, kiparodiázták e jézusi mondást, mert ők azt mondják: könnyebb a tevének a tű-fokán átbujni, mint negyedik osztályu egyház papjának, a legnagyobb szellemi kincs mellett is, az első osztályu egyházba papnak bejutni, hanem ha a többi osztályokat is kiszolgálván, szerez magának jó-akaró barátokat — a piculákban. Gyönyörűséges egy törvény.

De mintha hallanók némelyektől: ha ez nem jó, mondj hát jobbat. Az infallibilitást nem követeljük magunknak, de azért még is megkisértjük, csekély tehetségünk és nézetünk szerint, jobbat mondani, illetőleg, a törvény-alkotásnak egy jobb módját ajánlani. Nincsen ugyan is jobb törvény-alkotó, mint a tapasztalás, ennek pedig beszélő organumai a közvélemény, nyilatkozó tere a sajtó, a lapok. Minden társaságnak szüksége van szabályra, törvényre. Ezt megalkotni vagy maga a társaság, vagy annak általa választott képvisellete van hivatva. Az a képvisellete hozhat kielégítő törvényt, a mely társaságnak közvéleménye már foglalkozott saját organumai, lapjai terén a hozandó törvényről. Anglia — legalább csekély tudunk szerint — ezt az út-módot követi, mindig kikérdezi és meghallgatja a lapokban a nyilatkozó közvéleményt és azután hozza meg az illető törvényt, ott már születése előtt tudva van életrealósága, azért nem lesz ott anynyi halva született törvény, mint — fájdalom! — nálunk a társadalom terén. a polgári ugy, mint az egyházi élet mezején. Nálunk is sokkal helyesebb, hasznosabb is lenne minden tárgyat, illetőleg törvényt, előbb átadni a lapoknak, hogy a közvélemény is vitassa meg és csak azután küldeni ki bizottságot annak javaslatba foglalására és a törvényhozó testület elébe terjesztésére.

Ezek szerint, ha már papokat, akarjuk mondani, a pályázókat is — ad normam ecclesiae — osztályozni akarjuk, hát nem eklézsiájuk, hanem szolgálatuk éve és az abban tanusított szellemi haladásuk, képesitetségük, nem pedig anyagi jövedelmük szerint kellett volna osztályozni. Megszabni, hogy hány éves és milyen minőségű szolgáló pap pályázhat az 1-ső és 2-ik, stb. osztályu egyházakban. A papjelöltekről nincs mondandónk, az helyesen van beosztva. És így bizonyosan nem lett volna az illető új törvény — lapis offensiois. Hanem erre nézve is beteljesült: „incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim.“

Azonban, a mi szerény véleményünk nem ide jukad ki. Mi az egész papválasztási törvényből az osz-

tályozást — ugy az egyházakét, mint a papokét — és a pályázást is: „delendam esse censemus.“ Megprobáljuk, röviden okadatolni véleményünket.

A papválasztás a gyülekezet joga a XIV. kanon és minden azután keletkezett szabályok szerint. És ez igen természetes is. De a kire, vagy mire nekünk van szükségünk, azt szerezzük meg mi magunk. És mi a gyakorlat e részben? Az üresedésbe jött egyházat köröztetik, jelentkeznek az illetők többen, vagy kevesebben. Összesteül a jelölő bizottság és a törvény betűje szerint kiszemeli a „quantumot“, sokszor olyan egyéneket, kiket éppen azok, kiknek szükségük van rá — az illető egyház képviselői — nem ismernek, hirtét sem hallották. Már a kandidációban van egy arculütése a pályázóknak. Ugyan is, a törvény elmondja, kik pályázhatnak az illető egyházban és csak olyanok folyamodnak, kik magokat illetékeseknek hiszik arra és vajjon, mit éreznek akkor, midőn megtudják, hogy még csak nem is kandidáltak. Az illetékes folyamodókat nagyobb részben — a nexus nélkülieket — megveri a kandidáció, a pályázók $\frac{5}{6}$ -át, vagy az új mód szerint az 1-ső oszt. egyházban $\frac{7}{8}$ -adát megveri az illető egyházközség. És minő vereség ez utóbbi? Nem elég, hogy az illető egyház nem választotta meg, hanem még ez által felfegyverzi ellene eddigi egyházát, mely miként áll boszszut szegény védtelen papján: nem mondjuk el, a nélkül is tudja a világ. Nem hisszük, hogy egyetlen hivatalnok is a társadalomnak olyan rettentő kritikának lenne alávetve, kitéve, mint a szegény pap. Ideje, felmenteni, korosítani a papi hivatalt is attól a sok méltatlanságtól, melynek eddig céltáblája volt. És ezt más úton-módon nem lehet — nézetünk szerint — elérni, csak az eddig gyakorlatban volt pályázás megszüntetésével. Ha papra van szüksége az egyházközségnek: keresse meg ő s a törvény által megszabandó módon vigye el, így nem lesz kompromittálva — minden igaz ok nélkül is — sem egyik, sem másik pap. Nem mi állítottuk fel e Kolumbus-tojáást, nem mi találtuk fel ez elvet. Magyarországi hitrokonaink rég követik s még eddig nem tapasztalták károsnak. Nem állítjuk, hogy ez által, minden visszaélés kiküszöbölhető e térről, mert az ember mindennel tud visszaélni. De, hogy humanusabb, igazságosabb és jogosabb is az eddigi gyakorlatknál, az világos. Hangoztatjuk az „autonomiát“, a „szabad-választást.“ Hát, milyen szabad-választás az, hogy az eklézsiának kiszabjuk: „ebből a hatból, vagy nyoleból választanod kell . .“

A mi a papjelölteket illeti, ezekre nézve is célszerű a magyarhoni hitrokonok káplánsági rendszerének felállítása és akkor — a pályázás eltörlése mellett is — ők is éppen úgy, azon úton-módon kaphatnak ekkleziát, mint a rendes papok — kompromissió nélkül.

Ezekre akartuk felhívni t. paptársaink figyelmét, ezeknek akarnánk közvéleményt teremteni, melyek még csak nálunk vannak divatban. Pedig mi is protestánsok lennénk, a haladás harcosai; de ha ilyen rákmódra haladunk, magunk állítjuk ki magunkról „a paupertatis testimoniumot“ és nem hiszszük, hogy Luther, vagy Kálvin velünk meg merné kezdeni a reformációt. Egy régi bástyát kell itt bevenni, lerombolni, azért: „előre.“

Egy marosi ref. pap.

Az iskolai takarékpénztár és a paedagogia.

II.

(Folytatása és vége).

Igy tehát engem elmélet és gyakorlat azon meggyőződésben erősítettek meg, hogy az iskolai takarékpénztár paedagogiai szempontból semmiesetre sem elvetendő, hogy annak semmiféle káros következményei nincsenek, hogy ellenkezőleg, csak áldásosan hathat s hogy e szerint az eszmének megpendítője és buzgó terjesztője nem közönséges érdemeket szerzett magának.

Felteszem az iskolai takarékpénztár ellenzőiről, hogy őket, mint engem, becsületes, őszinte meggyőződés vezérli harcukban, hogy nem a kezeléssel járó, különben is nem valami nagy fáradságtól való félelemből ostromolják az intézményt. Ha sikerült volna őket, mint remélem, e sokkal jobb meggyőződésre, helyesebb felfogásra vezetnem, nem kételkedem, hogy nem csak a további harcot fogják kerülni, hanem a mi táborunkba jönnek át, vagy legalább kísérletet tesznek a takarékpénztárral. A ki azonban, bár vonakodva, egyszer kísérletet tőn, az bizonyosan úgy „meg fog térni,“ mint Schröter K. kisaszszony, temesvári községi tanítónő, ki nézetének gyökeres megváltozását bátor volt nyilvánosan megvallani.

Még csak egy szavam van, nem a tanítókhöz, hanem más irányban. Az iskolai takarékpénztár a tanító idejét hivatalos óráin kívül is igénybe veszi. Méltánytalan volna, „az istenektől gyűlölt“ paedagogustól még több áldozatot kívánni, mint a menyinyit amugy is egész élete követel. Külön fáradság külön kárpótlást kíván. Nem a tanítóknak, hanem az államnak, községeknek, testületeknek, vagy a ki iskolát alapít és fentart, áll érdekében, külön áldozatot hozni az iskolai takarékpénztárnak; ha különben nem csak az eszközt, hanem a célt is akarjuk, t. i. a jövő nemzedéket erényes polgárokká nevelni.

Mielőtt az iskolai takarékpénztárak legcélszerűbb kezeléséről szólhatnánk, tisztáznunk kell még némely előzetes

elvi kérdést, mert ezek eldöntésétől függ azután a nyomtatványok, stb. berendezése. Fejtegessük hát először a kérdéseket.

Az első a betétek gyűjtésének idejére vonatkozik. Kérdés támadhat ugyan is az iránt, vajjon, a tanulók egy tetzés szerinti, vagy pedig csak a hét valamely határozott napján adhassák át a betéteket? Vajjon, a gyűjtés az oktatás ideje alatt, vagy pedig azon kívül eszközöltessék?

Elméleti és gyakorlati szempontból a mellett szólalunk fel, hogy a gyűjtés hetenkint csak egyszer, még pedig előre meghatározott napon eszközöltessék (pl. minden hétfőn), de akkor iskolai időben. A takarítás ugyan is, hogy versenyre ösztönözzön, nyilvánosan, valamenynyi tanuló jelenlétében történjék; azonfelül sem a tanítót, sem pedig a tanulókat nem szabad azzal terhelni, hogy e célra szabad idejük egy részét áldozzák, mert ez könnyen ellenszenvet ébreszthetne az egész intézmény ellen. De másrészt, az oktatást csak lehetőleg kis mértékben szabad megrövidíteni s ép ezért ajánljuk a hetenkinti egyszeri betevést; tapasztalatból állithatom, hogy még népesebb osztályban is a gyűjtés legfeljebb egy félórát vesz igénybe; évenkénti husz tóra pedig csak feláldozható az ily fontos nevelési célra. — Ha pedig ez ellen felhoznák, hogy a gyermekek, ha a betétek hetenkint csak egyszer fogadtatnak el, könnyen „elverhetik“ a hét folytán kapott krajcárokat, úgy erre azt felelem: az iskolai takarékpénztárnak nem lehet az a célja, hogy a gyermekektől a krajcárokat azonnal elszedje; a takarításnak önkénytelennek kell maradnia és a gyermekeket éppen arra kell szoktatni, hogy a rendelkezésükre bocsátott kis összeggel gazdálkodjanak, a felesleges kiadásokat (nyalánkságokra, stb.) maguktól megtagadják, hogy megtakarított pénzüket jobb célokra fordíthassák, mert csak így szerzhhetnek érdemeket és válhatnak valóban takarékosakká.

A következőkben tehát felteszszük, hogy a tanulók hetenkint csak egyszer hozzák el a betéteket; ellenkező esetben az elkészítendő lajstromok és egyéb iverk oly csekély és könnyen kitalálható módosításokra szorulnak, hogy nem szükséges erről külön szólnom.

A második kérdés annak eldöntését kívánja, vajjon:

1. Minden egyes tanuló megtakarított összege, mihelyest csak a takarékpénztári betétek minimumát (melyet 1 frtnak vaszünk) elérte, azonnal az illető tanuló nevére valamely nyilvános takarékpénztárba tétessék-e, tehát magának a tanulóknak külön betéti könyvecske adassék? vagy pedig:

2. maga az iskola vállalja-e el a tanulóval szemben a nyilvános takarékpénztár szerepét: vajjon tehát maga az iskola nyugtatványozza és kamatoztassa a tanulók betéteit, a nyilvános takarékpénztárba csak valamenynyi tanuló összes betétét adván be az intézet nevére szóló könyvecske mellett?

E két módzat mindegyikének megvannak a maga előnyei és hátrányai s bajos volna, ezeket egymás ellenébe latba vetni; az első mellett — melyet külföldön, nevezetesen Belgiumban általánosan elfogadtak — az szól, hogy egy rendes takarékpénztári könyvecskének bírása a gyer-

mekben bizonyos erkölcsi emelkedettséget ébreszt, a szülőknek pedig nagyobb biztonságot nyújt. A gyermek ez által újabb megtakarításokra nyer ösztönt, de egyszersmind oktatást az iránt, hogy hol és hogyan kell majd később, ha már az iskolát elhagyta, megtakarított pénzét elhelyeznie. E módózat ellen pedig csak az hozható fel, hogy az ugy a tanítóra, mint a nyilvános takarékpénztárra nézve némileg kényelmetlenebb kezeléssel jár.

Éppen megfordítva áll a dolog a második módózatnál; ez nélküli ugyan az elsőnek előnyeit, de lényegileg könnyíti a kezelést, különösen a nyilvános takarékpénztárra nézve. Noha e könnyebbséget, szemben a vele járó hátrányokkal, csekély értékűnek tartjuk, kezdetre és a mi viszonyaink között még is a második módot ajánlanók. Hisz nálunk, fájdalom, első sorban azon kell lennünk, hogy a tanítók s még csodálatosabb — a takarékpénztárak ellen-szenvét legyőzzük! Mindkettőre nézve tehát csak kényelmessé kell tenni a dolgot. Ellenben, a takarékpénztáraktól — melyek így, nekik is kellemes módon, rendszerint nem csekély s különben rájuk nézve veszendőbe menő összegeket kapuának s melyek számára ily úton takarékos nemzedék nevelődik, — teljes joggal lehetne követelni, hogy az iskolai takarékpénztárak intézményét lehetőleg nagy concessiókkal és kedvezményekkel támogassák. Ezek közé számítom azt, hogy az ily betétek után a maximális kamatot fizesse, hogy minden szükséges nyomtatványt (tehát nem csak saját könyvecskéit, hanem az iskolában vezetendő lajstromokat és iveket) ingyen szolgáltatasson ki, hogy a betéteket saját szolgálai által hozassa el, s. a. t. A tanítót e második eljárásnál a kamat-számítások munkája terhelné. De

hát munka volna-e ez? Hisz kamatok kamatját (ily kis betéteknél s ily rövid betéti időre) ugy sem kell számítani. A tanítónak csak arra kell figyelmeztetnie a tanítványokat, hogy (5 %-os kamatláb mellett) minden teljes forint után 72 nap múlva egy krajcárt követelhetnek tőle, mely egyéb megtakarításaikkal együtt a legközelebbi betéti napon a pénztárba teendő, mi által tőkájük e krajcárral, mely most maga is kamatozik, megszorodott; a ki pedig ezt tenni elmulasztja, csak egyszerű kamatokat élvez; a krajcárok tört értékei természetesen egyáltalában nem vétetnek tekintetbe.*)

Végre harmadszor kérdés támadhat az iránt, vajjon:

a) mindenik osztályban maga az osztályfőnök önállóan és saját felelősége mellett kezelje-e a takarékpénztárt, vagy pedig:

b) az egyes tanítók osztályonként (több osztályu iskoláról van szó) csak a gyűjtést végezzék-e, de maga a takarékpénztár az igazgató által kezeltessék?

Részemről ez utóbbi mellett vagyok, azonban e kérdésben inkább az opportunitás, mintsem elvek döntenek. E tekintetben tehát a fenforgó viszonyokhoz kell alkalmazkodni.**)

*) Arról pedig, hogy a csak egyszerű kamatok megtérítése által a betevők érdeke csonkították, komolyan nem lehet szó. Mert teljes 4 évi időszakra is egy-egy forint után az egész különbség $1\frac{1}{2}$ krajcár. Ellenben, az iskolának a különbségből és az intercalaris kamatokból nemü felesleg jut, mely részint a költségek fedezésére, részint pedig nagyon takarékos tanulók jutalmazására fordítható, sőt a tanítónak is juttatható némi — bár csekély kárpótlásul fáradozásaiért.

**) Mintázatokat lehet kapni a „budapesti könyvnyomda részvény-társaságnál (Hold-utca 4. sz.) száza t. l. frt.

Szerk

TÁRCA.

Könyvismertetés.

Közönséges és alkalmi egyházi beszédek. Irta: kibédi id. Péterfi Károly, m.-vásárhelyi nyug. lelkész és a m. tudományos akadémia levelező tagja. M.-Vásárhelytt, nyom. Imreh S. az ev. ref. főtanoda gyorsajtóján. 1871.

Ára?

Lehet, hogy némi előítélettel kezd e sorok áttekintéséhez az olvasó attól való félelmében, hogy friss termékek helyett, talán elizetlenült, régi gyümölcsöt tartok elejébe. Igaz, hogy e beszédekben nem oly újabbszerű, divatos mintákkal találkozunk, melyekkel minden testhez-igazítás nélkül, gyülekezet elébe lehessen menni most, de maguk — hogy már a hasonlatból ki ne térjek — a kelmék oly jó főlék, hogy az idő mit sem ártott nekik, sőt sok újnál jobban kiállják a porozást is. Méltókrá, hogy közelebből megnézegezzük. E beszédek szerzője a régi iskola gyermeke, a mikor mások voltak az igények és más a kor s a vallás, erkölcs és miveltség egészen más stadiumban állott. Változtak az idők nagyot haladt a kor azóta; de azért a tudomány most is tudomány, az erény most is erény, az igazság most is igazság, a különbség csak az, hogy most a világosság tisztább

fénye vetődik rájuk. E beszédek egy nyolcvan éven felüli élet tapasztalásai, félszázados hivatali munkálkodás eredményei gyanánt tekinthetők, mert akkor lettek átdolgozva, mikor szerzőnek már alig volt néhány lépése a sirig. E beszédek nem egy-egy pillanatnyi felhevülés rövid életű termékei, hanem hosszas tanulmány, kitartó gyűjtés eredményei.

„Sok tudományos vidéket bejártam — mondja szerző előszavában — és mindenütt, mint szorgos méh, a mézet gyűjtöttem; de minden csepp mézet, sőt azt is, mit innen, vagy onnan bővebb mértékben átvettem, előbb öntudatom katalánában kifőztem, megszürttem és így értelmileg elfoglalva, egészen magamévá, jogilag tulajdonomá tettem. Melyik méh tudná megmondani: melyik mezőről, melyik virágról és melyik élőfáról menyinyi mézet vitt kosarába? Vajjon, az állati, vagy növényi organisáló erő meg tudná-e mondani, hogy élő testnek minden kidolgozott és elsajátított részei honnan, mikor és minő elemekből kerültek, melyek még is most mind övéi és nem másokéi.“ E mély értelmű sorok már magukban is eléggé sejtetik, hogy itt filozofussal van dolgunk.

Az előttünk fekvő vastag fűzet 16 alkalmi, 24 közönséges tárgyú beszédet (összesen 40) és egy pár értekezést tartalmaz.

Az első beszéd a 46-ik zsoltár és Mát. 24, 6, 7. alapján a hadakozásról szól, vagy „nincs isten a menyben, vagy ha van is, de a véghetelenségben öröklő lény az embereket bármily nagyoknak tessenek is maguk előtt, sokkal kevésbé veszi számba, mint mi egy hangyabolyt, vagy porban esuszó férgemet, melyeket széttaposunk. A kétségbeesés e kitörése után fejtegeti, hogy mit ajánl az okosság és ker. vallás ilyenkor a mi megnyugtatónkra; s mikint egyeztethető a had veszedelme az isteni gondviselés bölcsességével és jóságával? Végre, arról szól néhány szót (s az a néhány szó szinte 5 lapra terjed), hogy a hadnak vannak hasznai és jó következményei is.

Az exordium elejébe szurt nyolc sornyi vers, a mily nagy szavakból van öszszerakva, épp oly kevésbé szolgál az érdeklődés felkeltésére; de aztán annál jobban magukhoz édesgetnek az ezt követő tartalmas sorok. Élénk színekkel festi szerző a bábórus napokat:

„Láttuk az emberek sűrű halálozását, melynél nem volt fiu, ki atyját eltemesse, sem leány, ki anyja szemeit befogja; láttuk, miként hányták szét a tüzes bombák a polgárok lakhelyeit, palotákat, tornyokat, templomokat. Hallottuk a lármaharangok zugását, a sokszoros halált okozó ágyuk dörgését, melynek villámainál most az ég megveresült, majd füstjéül a nap arca megsötétült. Hallottuk az ész nélkül futkosó emberek jajgatását, a halál-ijedtség miatt reszkető gyermekek léghasító sikoltását. Láttuk a lakosok jajjait a füstnek gombolyain menybe tolongani a mindenhatónak zsámolyszékéhez. stb.“

A szép festés és eszmegazdagság által nyújtott élvezetért szívesen megbocsátunk egy-egy elhibázott kifejezést, mint p. o. mikor a csillagról az van mondva, hogy süt. A csillag fénylik, ragyog, de nem süt, mert meleget nem ad. E beszédnek, kétség kívül, legkritikusabb része az, mely a hadnak hasznait, jó következményeit fejtegeti; mert az ilyes dolgok fejtegetése leginkább próbára teszi az írókat, de ezt is oly erős érveléssel, oly meggyőzőleg bizonyítja, hogy a végén teljesen igazat kell adnunk neki. Kedvesen csillog e beszédből itt-ott előnkbe a hazafiság érzete is. Mint a teli forrást visszanyomni nem lehet, így tör ki önkénytelenül is szerző kebléből a hazafiság. „Mikint háboru után felkél isten napja és az egész megfrisült teremtés (talán, természet?) ezer hangokban emeli fel ő hozzája a hála és mély bizsület érzelmeit áldozatul: így derítsd fel, oh, isten! a régóta bús felhő-éjszakába merült polgári nap vidám arcját is országunk felett és küld el a béke és csendes áldás óráját a népeknek, hogy egymást, mint erkölcsi társak az örökség útjában, becsüljék. Óvd meg a mi sokat szenvedett hazánkat minden inségektől, melyekkel eddigelő látogattad és tartsd meg a polgári szabad alkotmányt, melyről minket a zsarnoki kormány megfosztott volt, hogy örvendjünk tebenned, mint

mi megtartó és szabadító urunk és istenünkben!“ E szavak nagyon illenek egy hadakozásról szóló beszéd zár-soraiba.

Kiválik e füzetből a „kánai menyegző“ feliratu beszéd. Rendszeresen farsangi beszéd tárgyául szokták ezt felhasználni, de itt adventi vasárnapra van írva. Ha nincs borunk, ígyünk vizet! E tétel körül forog a beszéd

menete, mi talán inkább illenek böjti vasárnapra. S dacára annak, hogy e beszéd nem a legemelkedettebbek egyike, még is oly eredeti felfogással van keresztülvive s a gyakorlati életet oly találóan érinti, hogy társai közül nem hátrányosan válik ki. Különösen könnyen érthetősége teszi ajánlatossá.

(Folytatása következik.)

Téves analógiák az öszszehasonlító hittudományban.

Folytatása és vége.)

De sokkal rendkívülibb dolgokat idéz M. Jacolliot a Vedákból és kommentárokból.

A 63-ik lapon olvassuk, hogy Manu, Minos és Manes, ugyanazon névvel bírtak, mint Mózes; a 73-ik lapon, a brahmanok, kik Indiába hatoltak, mint egy nagy Christna nevű reformator utódai vannak előállítva. Zoroaster neve a szanskrit Súrystaraból hozatik le (110 lap), mi anynyit tesz, mint: az, ki a nap-tiszteletet terjeszti. Miután az meg lön állapítva (116 lap), hogy a hébert a szanskritből kell le származtatni, bizsositatunk a felől, hogy semmi nehézségbe sem ütközik, Jehovát Zeusből hozni le*). Zeus, Jezeus, Jesus és Isis ugyanazon névnek állittatnak s egyszersmind (130 lap) megtudjuk, hogy „jelenleg a brahmanok, kik a pagódákban és templomokban szolgálnak, ezen Jezeus cimert, mi anynyit tesz, mint: valódi lényeg, isteni kisugárzás, csak is Christnának adják, kit Visnu tisztelői s a szabad gondolkozók a brahmanok között, egyedül ismernek el a valódiilag megtestestült igének.“

Halljuk a állítást, hogy az apostolok, a szegény galilaeai halászok, képesek voltak a Vedát olvasni (356 lap); s az volt legnagyobb érdemük, hogy nem vetették meg a védai korszak csodálatos elbeszéléseit, mert nem volt még a világ megérve a gondolkozás szabadságára. Kristna, vagy Christna, olvassuk a 360-ik lapon, a szanskritban anynyit jelentett, mint: isten által elküldött, isten által megígért, szent; és miután a Krisztus, vagy Christos név nem héber eredetű, honnan lehetett volna azt venni, ha nem Krisnából, ki Devakinak, vagy mint M. Jacolliot írja, Devanagunak fia volt?

Nehéz, sőt csaknem lehetetlen, ilyen állításokat megítélni, vagy megcáfolni és még is szükséges azt tenni; miután akkora az érdeklődés, vagy inkább mondani lehetne, a lázas kíváncsiság, mely fölélesztetik minden által, mi ös-vallásra vonatkozik, hogy M. Jacolliot könyve, igen nagy és mély nyomokat hagyott maga után. Némi csodálkozással jegyezték meg, hogy az európai Veda-buvároknak nem sikerült fölfepezni a Vedában azon helyeket, melyeket ő kimutatott, vagy a mi roszzsabb, hogy nem hozták azokat soha a közönség tudomására. Valóban, ha hiányzott még valami, bebizonyítani azt, hogy az ös-vallások történelmének általános megismerése nevelésünkben helyet kell hogy foglaljon, az a M. Jacolliot műve által okozott idejelem volt. Egyszerűen Wilford hadnagynak története az megújult alakban, csak hogy

*) 125. „Pour quiconque s'est occupé d'études philologiques, Jehova dérivé de Zeus est facile à admettre.“

most kevésbé menthető, mint száz év előtt. Sok szó, mit Mit. Jacolliot mint szanszkritot idéz, még csak nem is szanszkrit; mások nem bírnak azon jelentéssel, melyet azoknak tulajdonít; a mi pedig a Vedákból való helyeket illeti azok nincsenek a Vedából véve, nem is valamely ó-szanszkrit íróból, hanem egyszerűen a 19-ik század második feléhez tartoznak. A mi megtörtént Wilford hadnagyon, újra megtörtént M. Jacollioton. Ő maga elbeszéli a titkot:

„Egy napon, Sir W. Jonestól Manu fordítását olvasva, egy jegyzet rávezetett Kullúka Bhatta indiai kommentatorhoz folyamodni, midőn némi célzást találtunk egy gyermeknek atyja által szándékolt megáldozására, melyet maga isten gátolt meg, ki azt előbb parancsolta. Egyetlen fixa ideánk volt akkor, hogy t. i. újra föltaláljuk a hinduk ősvallásos könyveinek sötét tömkelegében ezen eseménynek eredeti elbeszélését. Sohasem sikerült volna ez egy brahmannak „s zivessége” nélkül, kivel szanszkritot olvastunk és ki kérésünknek engedve, pagódájának könyvtárából előhozta Ramatsariar nevű theologusnak műveit, melyek e kötetnél oly kitűnő segélyünkre szolgáltak.“

Mi az atya által áldozatra szánt, de az istenek parancsára fölmentett fiúnak történetét illeti, M. Jacolliot megtalálhatta volna annak eredeti védai elbeszélését, szövegileg és fordításban is, az ősvallásos irodalom történetével foglalkozó művemben. Csakhamar belátta volna, hogy Sunahsepa története, kit atyja eladott, hogy egy indiai fejedelem helyett megáldoztassék és Izsáknak Ábrahám által szándékolt megáldozása, igen kevés közös vonással bír. M. Jacolliot, kétségkívül észrevette ez idő alatt, hogy rászédtek; s így Wilford ezredes példáját kellett volna követnie, nyíltan megvallva, mi történt. Nem kétlem, hogy akkor is idéztetnének állításai hosszu ideig s Adima és Heva újra életre hozva, nem egy könyvben és hall-teremben jelennék meg.

De nehogy valaki azt gondolja, hogy ilyen esetek csak is szanszkrit buvárokon történnek meg, vagy, hogy e lát csak az indiai mythologia nádas ingoványai között születik, még egy esetet megemlítek legalább, melyből kitűnik, hogy e betegség általánosabb jellegű s óvatosság-hiány előhozza azt minden égalj alatt.

A szanszkrit kitalálása előtt, China hosszas ideig azon helyet foglalta el, mely később Indiának jutott részébe. Midőn először ismeretessé lett Chinának ősvallásos és civilizációja, a menynyei birodalom csodálói és profétái ép úgy telve voltak lelkesedéssel, mint Sir W. Jones és Wilford hadnagy s nem volt semmi, akár görög bölcsészet, akár keresztény erkölcsiség, miről ne lett volna föltéve, hogy eredete China bölcséinél található fel. A jezsuita hittérítők eljárása Indiában nagyon különös volt. Ők magok megengedték Confucius és Lao-tse iratainak régiségét, kik mindketten a 6-ik században éltek Kr. e.*). De buzgalmukban bebizonyítandók, hogy a chinaiak szent könyvei számtalan a bibliából vett helyet tartalmaznak, sőt némelyeket még a későbbi egyház dogmái közül is, alig vették észre, hogy szá-

*) Stanislas Julien: Le Livre de la Voie et de la Vertu. Paris. 1842. 4. l.

mitásba véve e könyveknek illető korát, tulajdonképpen arról tesznek tanúságot, hogy a menynyei birodalom bölcsői bizonyos időre vett keresztényiséggel bírtak. Ezen iskola legtudományosabb szószólója Prémare atya volt. Ugyanezen nézetnek egy más támogatója, Montucci*), Lao-tse Tao-te-king-jéről beszélve, így szól:

„Oly sok mondást találunk abban, világosan a három istenre vonatkozva, hogy senki sem kételkedhetik, ki ezen könyvet olvasta, miszerint a legszentebb háromság titokzata, többel, mint 500 évvel Kr. e., ki volt jelentve a chinaiaknak. Így mindenki, ki csak a chinaiaknak tanítóik iránt tanusítani szokott erős vonzalmát ismeri, meg fogja engedni, hogy semmi által sem lehet a keresztény vallás tantételeit inkább meggyökeresíteni a chinaiak elméjében, mint annak behizonyítása által, hogy ezen tantételek könyveikkel őszhangzásban vannak. E szerint, ezen egy könyvnek (Tao-te-king) tanulmányozása és lefordítása lehető leghasznosabb volna a hittérítőkre nézve a végre, hogy az apostoli aratás betakarítására irányzott törekvésük kellő sikerre vezessen.“

A mi erre következett, oly különös, hogy bár sokszor elő volt adva, megérdemli, hogy újra ismételjük, annál is inkább, mert az egész kérdés, melyről azt hittük, hogy M. Stanislas Julien által egyszer mindenkorra megoldott, újra föl lőn elevenítve Dr. von Strauss által, a német keleti társulat journaljában, 1869-ben.

A Tao-te-king 14-ik fejezetének elején egy hely van, melyben Amyot atya szerint, biztosan fölismerhető a háromság személye. E helyet ő így fordította le:

„Ki mintha látható lenne, de szemmel föl nem fogható, annak neve: K h i.

„Kit nem hallhatunk és ki füleinknek hallatára nem beszél, annak neve: K i.

„Ki mintha tapintható lenne, de nem érinthető, annak neve: W e i.“

Ugy hiszem, kevés olvasót lepelt volna meg e hely, vagy látta volna benne azt, mit Amyot atya látott. De sokkal meglepőbb fölfedezések voltak készülöben. Abel Remusat, ki a maga idejében a legkitűnőbb China-buvár volt, fölvette e tárgyat s miután kimutatta, hogy az elsőt e három név közül, nem Khi-nek, hanem I-nek kellett kimondani, állította, hogy a három szótag I-Hi-Wei anynyit tett, mint: Jehova. Szerinte, az ezen névben használt három kifejezésnek, a chinai nyelvben semmi jelentése sincs, azok csak is a chinai nyelv előtt idegen hangoknak jegyei s viszszaadandók voltak a görög Ἰδω-*t*, mely nevet Diodorus Siculus szerint, a zsidók istenüknek adtak. Remusat egyszersmind megjegyzi, hogy Lao-tse tulajdonképpen sokkal helyesebben adta vissza ezen zsidó nevet, mint a görögök, miután ő megtartotta a második szótagban a hehentést, mi a görögben elveszett. Ő valószínűleg meg volt győződve, hogy a Lao-tse művében előforduló ezen szó, a nyugat és China közt Kr. e. a hatodik században fönnállott szellemi összeköttetésről tesz tanúságot.

Szerencsére, az ezen fölfedezés által okozott félelem

*) Montucci: De studiis sinicis. Berolini. 1808.

nem tartott sokáig. M. Stanislas Julien 1842-ben közzé tette e nehéz könyvnek teljes fordítását, melyben a Jehova névnek semmi nyoma sem volt föltalálható.

„A három szótag, — mint írja — melyet Abel Remusat tisztán hangtanilag s mint a chinai nyelv előtt idegent fogott fel, igen világos és érthető jelentéssel bír s teljesen ki van fejtve a chinai kommentátorok által. Az első szótag, I, tesz szinnélkülit; a második, Ki, hang, vagy szónélkülit; a harmadik, Wei, test-nélkülit. A helyes fordítás tehát így hangzik:

„Nézed (a Taot: a törvényt) és nem látod: nem bír az színekkel.

„Hallgatod és nem hallod: nincsen hangja annak.

„Akarod érinteni és nem éred el: nincsen teste annak.“

Igy, míg valami más nyomok föl nem fődöztenek, melyek a China és Judaea közötti összeköttetést a Kr. előtti hatodik században bebizonyítanák, aligha leszünk hajlandók elhinni, hogy a béberék éppen ezen nevet közölték egy chinai bölcsésszel, melyet ők magok ottbón is nehezen mondtak ki s a látszó hasonlóságot I-Hi Wei és Jehova között nem egyébnék, mint esetlegességnek kell tartanunk, mely jó, hogy hasznos intésül szolgáljon, de teljességgel nem kell hogy elbátortalanítsa az összehasonlító hittudomány körüli gondos és egyenes tanulmányozást.

Jánosi Gábor,
papjelölt.

A párisi egyetemről.

(Folytatás.)

Hasonló volt tekintélye a politikában. Ma már majdnem hihetetlen, hogy az a néhány szerzetesből álló kongregáció elég merész volt, egy ízben Franciaország királyát törvénytelennek nyilvánítani; máskor saját felelősségére, az egész nemzet akaratával ellenkezőleg, külön királyt proklamálni — V. Henriket Angliából VI. Károly utódja ellen s Bourbon bibernokot IV. Henrik ellenében. Támasztja s vezeti a polgári pártokat a legkülönbözőbb célokra, majd szembe száll a szent székkal s védelme alá veszi a fejedelmet. Ő képezi a kath. liga lelkét s félszázadon át folytatja a harcot a gyenge királyok, sőt IV. Henrik ellen is; míg végre a Bourbonokat elismeri és Richelieu eszközévé válik.

Természetes, hogy az eszes bibernok, a Sorbonnet teljesen ismerve, eleitől fogva törekedett, a nagy urak s az udvar ellen vivott harcaiban magának e tekintélyes támaszt megszerezni s azt folyton megtartani. Célját el is érte tökéletesen, eleinte barátsága, majd protekciója által s nem csak hálásnak akarta mutatni magát, de érdemeket is iparkodott szerezni iránta. A régi Sorbonne helyére új épület emeltetett és saját kezűleg tévé le a kápolna követ, mely a Sorbonnehoz csatlakozik s melyben ő is eltemettetett. Richelieu megadta a Sorbonnenak, a mi neki szükséges volt, az absolut monarchiát előkészíté. Ez által a Sorbonne megtalálta a maga hatáskörét s az udvarnak nem volt szüksége többé senki támogatására. Az egykori politikai pártoknak legfőlebb az intrigans

szerepe jutott s a Sorbonne tradíciójához hiven innen sem akart hiányozni s fölvette a helyzet kívánalmaj szerint a chameleon összes színeit, míg a revolúció fuvallatára összeomlott. Csak neve és épülete maradt meg, melybe, a theologia monopoliuma helyére, I. Napoleon két fakultást helyezett el, azon nagy francia egyetemből, melyről fönnebb szoltunk.

Napoleon terve, mely most Franciaországból egy egyetemet alkotott, mely csekély változtatásokkal maig is fönn áll, új korszakot teremtett nem csak Páris, de egész Franciaország egyetemi életében. Az oktatás szabadsága elveszett s az államtól lett függővé. A tanárokat a közoktatásügyi miniszter nevezé ki s mozdithatta el egyszerű „köszönettel,” épp úgy, mint bármely közigazgatási hivatalnokot. Az egyetem e szigorú korlátok dacára is kezdett virágzásnak indulni s a restauráció alatt, mely Napoleon tulzott követeléseit enyhítette, oly korszak nyílt meg, melyre Franciaország büszkébb, mint a Sorbonne legfényesebb napjaira.

Innen indul ki az összes francia modern tudományosság a mult század végén kezdődött realis alapokon; s mint egykor a theologiának, ugy most a bölcsészeti-, történet- és természettudományok központjává lesz a Sorbonne öreg épülete.

Itt látjuk a század első felében Villemain, Guizot, Jouffroy, a két Geoffroy-St-Hilaire, Cousin, Comte, Renan, Jules Simon, Vacherot, Michelet, Quinet és másokat. S nem csak a tudományban, de a politikában és új fényre emelte a Sorbonne nevét, mint előkészítője azon mozgalomnak, mely a juliusi forradalomban végződött. De fénykora ezuttal rövid ideig tartott. III. Napoleon első teendője volt a Sorbonne tagjainak függetlenségét eltörölni, visszaállította elmozdíthatóságukat egyszerű köszönettel, mire azok legnagyobb része s az elősoroltak majd mind, lemondással feleltek s a császárságnak nem lett szüksége a gyorsan visszaállított rendszabályra. Csupán Renan Ernő hivatott vissza a hatvanas évek elején.

Most lépünk be Richelieu komor épületébe. A benyomás alig tartozik a legkellemesebbek közé, melyet valaha antik épületben éreztünk. Óriási négyszög udvar, három oldalról kaszárnyaszerű szárnyaktól kerítve, a negyedik emelkedett terassal képez, melyről Richelieu kápolnája tekint le oszlopos homlokzatával, mintha egy a tágas udvaron összegyűlt tömeghez akarna beszélni. Alkalmasint ez volt egykor rendeltetése. Az udvarból nyíló szűk ajtók mindegyike egy-egy tanterembe vezet, melynek alacsony padjain rendszeren a leg-tarkább közönség foglal helyet. Nők, férfiak, egész a 90 éves aggastyánig, kik unalmas délutáni órákat az előadásokon töltik.

Az igazat megvallva, kevésbé tudomány szeretéből, mint a társaság kedvéért s néha, különösen téli időben, ott végzendik ebéd utáni álmaikat. A mily szigorú és zárt tárgyára, és hallgatóságára nézve a jogi és orvosi fakultás, ép oly nyílt és népszerű a másik kettő: az u. n. „*faculté des sciences*“ és „*faculté des lettres*.“

A bölcsészeti szakosztály Franciaországban e két fakultásra oszlik; megtartva e tekintetben ugy, mint az aka-

démiai gradusokban is, a régi szokásokat. A mi érettségi vizsgálatunkat az u. n. baccalauréat des sciences et lettres helyettesíti, mely a fakultásra való fölvételre szükséges. Itt szintén három fok s három fővizsgálat van, az u. n. examen de capacité, du baccalauréat de la licence, és a doctoratus. A jogi, orvosi, hittudományi szakok a végsőig tárgyi-
lagosak, saját szakmáikon kívül semmit sem tanítanak. A nemzetgazdászattan nem tartozván a jogtudományok körébe, a legújabb időnkig, csak a bölcsészeti fakultáson adatott elő. E fakultás van tehát utalva, a többi szükség esetén kiegészíteni s a specialis nevelésre az universális jelleget nyomni. Sőt mi több, hivatva van egyszersmind, az összes humanus tudományok orakulomásul szolgálni az egész népesség számára. Innen ama szószoros értelmében vegyült hallgatóság, melyhez a tanár előadásának idomulnia kell, vagy, a melyhez kényszer nélkül is, természetszerűleg idomul.

E rendszer, bármily szolgálatokat tesz is, egyrésztől, soh'sem felelhet meg tökéletesen az egyetem valódi céljának; s befolyása, minden nyilvánossága mellett is csekélyebb, mint a német egyetemeké. Nincs rendes hallgatóságuk; s előadásuk nem annyira komoly tanítás, mint inkább ékes szóló, vagy kellemes értekezés, melyet nem tanítványokhoz, hanem vagy egy tisztán alkalmi publikumhoz, vagy egy-két bölcsészhez, irodalmárhoz, vagy tudóshoz intéznek; s lehet, hogy azokat néha elbájozzák, vagy elragadják, de nem tanítanak. Kezünkbe véve a két szak katalogusát, ott nem is találkoztunk valamely tárgy rendszeres, folytatólagos oktatásával, hanem teljesen szabadon választott tételekkel, melyek fölött az illető tanár a félév kezdetétől végéig értekezéseket tart. Pl. a világtörténet korszakai helyett, egy tanár „A római alkotmányról és társadalomról, Flavius és Antonius császárok alatt“ tart előadást, míg a másik (Wallon): „Diplomaciai s katonai történet XIV. Lajos alatt.“ S a jövő félévre ismét valamely sajtósági részletet kutatnak fel a világtörténet hasábjain; s a tanítvány, ha egész ifjúságát a Sorbonneon töltene is, hiában várna egy összefüggő, világtörténeti előadásra, vagy legalább összefüggő cyclusra. Épp ugy a híres bölcsészettanár, Caro, félévi tanfolyama csupán „A rosz és az emberi végzet meghatározására“ szorítkozott; s épp ugy az irodalom-, menynység- és természettudományok terén. Az egyetem mindenkinek eleget akar tenni s elhanyagolja a tanuló ifjúságot. A Sorbonne hiányait maguk a franciák is belátják; de rendszerváltoztatásra mindeddig mi sem történt. A Sorbonne tanerői közt csak a jelenlegi közoktatásügyi minisztert, Waddingtont s az éppen lelépő Wallont említjük meg. Caro, Eggar, St.-René, Taillander, Himly, Patin s Renier, elsőrangú tudósok.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= Sz.-Udvarhelyi evang. reform. kollegiumunkban az 1876/7-ik isk. tanév szeptember 3-án, vasárnap délelőtt

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

fog a koll. nagy halltermében tartandó ünnepélyes istentisztelettel megnyitni, a rendes tanítás pedig sept. 4-én délelőtt 8 órakor kezdődik. Ezt megelőzőleg sept. első és második napjain a beiratások történnek s ennek eszközlése végett a t. szülők, vagy gyámok tisztelettel kéretnek — ha csak lehet — személyesen megjelenni. Szolgáljon tudásul továbbá az is, hogy isk. előjáróságunk ezutánra nem csak az első, hanem a második elemi osztályt is köztandij-mentessé tette. Sz.-Udvarhely, aug. 10. 1876. Bod Károly, tanvezető tanár.

= Hiszen, majd csak akad gazdája; de még is csak feljegyzésre méltó tréfás eset a következő. A közeli vidéken egyik igen népes egyházunknak nincs urvacsoráló pohara; egy másiknak pedig pláne kettő van, az egyik használatban, a másik pedig — igen régi — eltéve az egyház ládájában. A közelebbi vizitáció alkalmával az esperes figyelmeztette a két-poharas egyházat, hogy milyen szép, keresztyéni cselekedet volna, ha felesleges poharát amannak ajándékozná. Az egyház és buzgó papja szives buzgósággal fel is ajánlották a poharat azon feltétel alatt, hogy takarítsák ki és véssék bele, hogy „ez s ez egyház ajándékából.“ Az esperes megörvendett a szerencsés aquivisitumnak és azonnal manutenealván Kolozsvárt végrehajtatta a szükséges feltételt és nagy triumfussal vitte el a szükölködő egyháznak. Itt következik a tréfa. Az egyház a 100 frtnál többet érő, háromszáz évesnél idősebb s a mi több, ajándékba kapott poharat nem fogadta el, mert a takarításért fizetni kellett volna 4 frt, egy néhány krajcárt. Az esperes elbúsult e dologon s felajánlotta egy más kelyheletlen egyháznak s ez hasonló okból hasonlóan nem fogadta el. A kehely e percben is az esperesnél van letéteményben s amaz egyházak a szakramentummal való ünnepélynél üveg-poharat használnak. Hiszen, igaz, ez is megfelel a célnak; de ahoz csakugyan sajtósági felfogás kívántatik egyház és pap részéről, hogy ilyen szükmarkuak legyenek ama másik egyházzal szemben, mely elég szép áldozatot hozott s jelét adta buzgóságának. Mi vigasztalására mondjuk az esperes urnak, hogy az általa szerzett kehelynek majd csak akad gazdája; ne essék kétségbe.

= Pályázati hirdetés. Az ó-tordai ev. ref. leánynevelde tanítónői állomására pályázat hirdettetik a következő fizetés mellett: a) 200 forint o. é. az egyház pénztárából, évnegyedenkénti részletekben; utólagosan fizetve, b) a növedékektől begyülemelő tandij összeg felerésze 160 o. é. forint erejéig; c) két öl vámfá, d) lakás a növelde helyiségében, két szoba, téli-nyári konyha, kamara és pincével. A tanítónő egyelőre ideiglenesen csak 3 évre választatik. Pályázati határidő aug. 31-dike. A felszerelt pályázati folyamodványok ó-tordai ref. lelkész t. Fűzi Sándor urhoz küldendők. Ó-Torda, 1876. aug. 10.

N y i l t p o s t a .

7) „A bukaresti bizottság nyomozása“ már egy helybeli lapban megjelentén, közlése feleslegessé vált.

3) B. T. urnak, Örd.-Füzes. Nálunk történt tévedés. Most már rendben van.

9) „Kálvinista pápa.“ De már ebbe nem megyünk bele. De strigiis, quo non sunt, nulla questio fiat!

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 24. 1876.

295—34. SZÁM.

Megjelenik minden esütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — nová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Korunk arany-bornyai.

Hogy a zsidó Mózes az ó-kor legnagyobb férfja volt nemzetének szempontjából tekintve — miről kezeink közt levő könyve is tanubizonyságot teszen — azt hiszszük, szükségtelen hosszasron bizonyítgatni. Nem csak azért pedig, mert egy nemzetet — a zsidót — nyomorult rabszolgai állapotból kiszabadított és egy termékeny országig, a téjjel-mézzel folyó Kanahánig elvezérelt s annak theocraticus alkotmányát megírta; hanem főleg azért, mert az egy, igaz istenség eszmójét ő fogta fel legelőbb leghelyesebben és fejezte ki okosan és érthetően, eme szavakban: „halljad izrael! a mi istenünk, egy isten.“ Ezen kívül, olyan valás-erkölesi és polgári törvényt adott a „tizparancs“-ban, mely ma is alapul szolgálhat a törvénykönyveknek. Ő mindent elkövetett, hogy az izraelitákat a bálványozástól elvonja és a kobar, nomád élettől elszoktassa s velök országot alapíttasson és annak alapját a földmívelést, megkedveltesse. De az izraeliták ezt nem akarták átlátni, megérteni és elsajátítani. Mert a mig ő felment a sinai hegyre, istennel társalogni — a csendes magányban elmélkedni, a teendőkről gondolkozni — az alatt a nép nem tudván, hogy ő hová lett, mi történt vele, felszólítja Aront, hogy a körül lakó népek példájára, „csináljon neki látható istent, bálványt.“ Aron engedett a nép kívánságának — meglehet, hogy már akkor is „a nép szavát isten szavának“ tekintették — összszegyűjteti a népnél levő arany pipere-cikkeket, fülön függőket, stb., öntött neki egy „arany burjut“ és azt nagy ceremoniával tisztelték is. Ez alatt viszzatér Mózes és meglátta, mi történt távolléte alatt, nemes haragra lobbánva, az arany burjut megégette, összszetörte, a vízbe szorta és keményen megparancsolta, hogy onnan igyanak az izraeliták. Aront annak rendje szerint — mint erélytelen vezért, lágy pásztort — bizonyosan jól lehordta, a nép közül a kolomposokat leölette. Ez

röviden az első „arany bornyu“ historiája. Vajha, ezzel be is végződhetett volna ez a tragica historia.

De fájdalom, mint a tapasztalás bizonyítja, hiában égette azt meg, hiában törte össze és hiában itatta azt meg Mózes az izraelitákkal, mert nem hogy elveszett volna, sőt, mint a mesebeli sárkány fogaiból meganynyi sárkány lett: úgy a megégetett, összszetört, vízbeszort és megivott arany borju darabjaiból is meganynyi külön arany borju lett elanynyira, hogy ha számba akarnók venni és külön-külön megnevezni, ha azt kérdeznók: mi a neved, aligha azt nem felelné, mit Jézusnak felelt az exorcizált ördög: „legio a nevem, mert sokan vagyunk.“ Nem csak az izraelitákat nem tudta az „arany borju“ imádástól leszoktatni — mit ök maig is tisztelnek — de a föld többi népei közt is elterjedett annak bálványozása. Nem is próbáljuk a különböző arany borjakat mind elősorolni, mit egyhamar nem is tehetnénk. hanem csak néhányat akarunk felmutatni, megismertetni „korunk arany bornyai közül.“ Lássuk tehát — de csak röviden — őket.

Ilyen „arany borju“ legelőbb is: a fényüzés. Az irás szerint az izraeliták szép számmal jöttek volt ki Egyiptomból, tehát sokan is imádták a legelső arany burjut. De ma, ki tudná felszámítani hányan imádják korunk — ez iszonyu, tüznél, víznél több kárttevő — arany burját, a fényüzést? Hiszen, nincsen olyan osztálya ma az emberi nemzetnek, mely ne imádná a fényüzést, ne hódolua annak. Pedig mit szül a fényüzés? Szegénységet, nyomort, erkölesi sülyedést s több efféléket. Mert ki tudná felszámítani azon egyéneket, családokat, népeket, melyeket e bálvány tisztelete előbb-utóbb örvény — a csőd, tönk — szélére juttat, abba örökre elsülyeszt? A világ legnagyobb és hatalmasabb államait — a historia szerint — mi buktatta meg eddigelő egyfelől? A fényüzés! Az izraeliták pipere, fényüzési cikkeket — mi aranyból volt — adták oda, hogy istent csináljanak abból nekik: a mai emberek nem csak aranyukat, illetőleg pénzüket adják oda, ál-

dozzák fel a fényüzésnek; de istenüket, azaz, mindent, a mi szent, becses e földön, készek feláldozni pipere cikkekért, fényüzésért. Az izraeliták arany borját volt Mózes, ki öszszetörje: vajha, korunk e romboló arany borju-bálványának, a fényüzésnek is akadna már Mózes, ki megsemmisithetné.

Ilyen másik „arany borju“: a dobzódás. Az előbb említett arany borju legalább az ember testét felékesíti, helyesebben, értékesíti, de ez utóbb említett undorító bálvány nem csak a testet foszsa meg minden kedves és kívánatos kellemeitől, de a lelket is bepiszkolja, az elmét eltompítja, az egészséget öszszerontja, az életet megrövidíti, a vagyont elpusztítja és az embert az állatok során alólrá taszítja. Szelidebb nevét irtuk annak, mit jelezni akarunk. Mi tudjuk, hogy az embernek teste is van. Azt is tudjuk, mert érezzük, hogy a testnek is kell tápszer, hogy élhessen és a léleknek szolgálhasson; hogy az istennek — Pál apostol szerint — minden teremtett állata jó és semmit sem kell megvetni; de azt is tudjuk, hogy nem csak azért élünk, hogy együnk, igyunk, dorbézoljunk; hanem azért kell — mértékletesen — ennünk és innunk, hogy élhessünk és célunkhoz közelithessünk. De ki tudná megmondani, hány embernek arany borja, bálványa, sőt istene az evés, ivás, dordézolás korunkban? Egy rettenetes, nem csak arany borju, hanem egy „Moloch“ ez, mely nem csak gyermekekkel, hanem főleg ifjakkal, meglelt koruakkal, sőt még öregekkel is táplálkozik. A ki erről tudomást akar magának szerezni, járja el a szeszes ital raktárait, áruhelyeit, ezeket a dobzódás műhelyeit és tapasztalni fogja, hogy az emberi nem $\frac{2}{3}$ -ada ezeknek él, hal, ezeknek keres, ezeket imádja, mint a hajdani izraeliták a pusztában az arany borjut. Látni fog ott vézna gyermekeket, kora vén ifjakat, kiszáradott testü középkorúakat és torz öregeket. Látni fog ott olyanokat, kik mindenüket ez iszonyu bálványnak áldozva, rongyba burkolva, hurcolják magukkal saját holt testüket. Óh, bár ez utálatos bálványnak is támasztana isten egy Mózes, ki ezt ugy öszszetörhetné, hogy többé soha újjá ne alakulhatna.

Ilyen harmadik „arany borja“ korunknak: a hivatalvágy és hivatal-hajhászat. Volt idő — és pedig nem oly régen, hogy azt csak a történelem világánál lehetne látni — mikor, legalább hazánkban, a polgári téren a hivatal „nobile officium“ volt — mert akkor még elv volt: „a nemesség kötelesség“ — mikor a hivatal nem volt egészen az ország terhe fi-

zetésre nézve, hanem azoké, kik azt igénybe vették, vagy a kik annak fel- és közbelépésére okot és alkalmat szolgáltatottak. De ezek „temporalis“. Ma már a hivatal nem nobile officium, hanem „üzlet, kenyérkereset.“ És anynyira meg van szaporodva, hogy ha valaki az ország népességéből a „miliciát“ és a „hivatalnokok“ seregét leszámítaná, elcsudálkoznék azok tömérdekségén és bámulva kérdeznék: hogyan képes az a „kevés munkás méh“ olyan népes kosarat táplálni és belátná a nóta igazságát: „nem sokára fel is fordul a világ, mert a . . . is már hivatalra vágy.“ Be jó lenne ennek is egy Mózes — egy organisáció.

Ilyen negyedik „arany borja“ korunknak: a mammon. Ez a rettenetes arany borju nem csak korunknak, hanem eleitől fogva minden kornak bálványa volt. Bizonyítja ezt — ha jól tudjuk — a Crassus esete, kinek olvasztott aranyat töltöttek a szájába, hogy ha életében jól nem tudott vele lakni, megelégedni, holt után lakják jól. De még is, különösen korunknak bálvány-istene ez. Mert nincsen olyan osztálya az emberiségnek, mely ennek ne hódolna, ezt ne bálványozná. Ennek él, hal, a koldustól kezdve, csaknem mindenki, per fas et nefas. Hányan vannak, kik feláldozzák ezért lelküket, testüket, elárulják barátjukat, hazájukat, eladják az igazságot, lábbal tapodják az erényt, erkölcsöt, áruba bocsátják hitüket, meggyőződésüket, becsületüket. Ki tudná megmondani? Ez is várja Mózesét, ki öszszetörje és ettől is megmentse az emberiséget.

Sok arany borja van még ezeken kívül is korunknak. Ott van még a habona, a tudatlanság, a bigottság, a hitetlenség, a materialismus, stb. Ezeknek bővebb jelzését — ha a nt. szerkesztő ur szükségesnek és hasznosnak látja s tért enged — máskorra, vagy hivattottabb tóllra hagyva, még csak a fennebb röviden elősoroltak óv- és védszerét említjük meg ez alkalommal.

Előre is bevalljuk, hogy ezekre vonatkozólag a bölcsök kövét nem csak fel nem találtuk, de erre nézve mi is magunkévá teszszük a nagy Goethe szavait: „bölcsök kövét nektek, mit ér fölletnetek, ott lehet biz’ a kő, ha nincs hozzá bölcs fő.“ Csak azt mondjuk el, mit csekély magunk a tapasztalás nagy akadémiájában elsajátíthattunk.

És ez: a fényüzés ellen az egyszerűség; a dobzódás ellen, a mértékletesség — az első különösen a nőknek, az utóbbi a férfiaknak —; a hivatal-vágy és hajhászat ellen az önérték és érdemszerzés; a mam-

mon ellen, az „egy szükséges dolog“ tudata és el-sajátítása.

A fényezés ellen legtöbbet és első sorban tenni hivatva vannak a szülők és férfiek; a dobzódás ellen is a szülők hasonlóan tanításuk, tanácsuk és példájuk által és a nők eszélyes korlátozásuk által, mert itt is igaz az, hogy a milyen a fa, olyan a gyümölcse, a milyen a szülő, olyan a gyermeke. A hivatal-vágy és hajhászat ellen — mint mondtuk — legjobb óv- és védszer az önérzet és érdem. Önérzetes ember igyekszik magát érdemesíteni a hivatalra, de nem alyasítja le magát soha a hivatal-vadászatra, mert tudja, hogy az a derék és méltó hivatalnok, kit a hivatal keres fel; de isten mentsen az olyan hivatal-noktól, ki maga keresi fel a hivatalt és követ el min-dent annak elnyerhetéséért. Ez az árnyoldala megvan a ref. papi-hivatalnak is erdélyi egyházkerületünkben, ezt eltörölni ideje volna nálunk is és visszaadni az illetőknek az önérzet és érdemszerzés terét. A mam-mon ellen érvényre emelni Jézus fennebb jelzett sza-vai mellé még ezt: „nem csak kenyérral él az ember.“

És mindezekre nézve sokat, tán mindent tehetne a jól berendezett, felszerelt és kellően képesített ta-nítóval ellátott minden nemű iskola, jó közigazgatás, erélyes tisztikar. Tegyük e célra meg mindent mi papok is szóval, tettel, tanítással, példával, templom-ban és azon kívül, hogy a köznyomor enyhüljen, a romlottság javuljon és a gondviselésünk alatti nyáj boldoguljon.

A néptanítók általános műveltségének emelése.

Altalános a panasz hazánkban, hogy a néptanítók mű-veltsége, szakképzettsége és ügybuzgósága nem áll a kor színvonalán.

Ennek tulajdonittatik, hogy népünk a közmívelődés útján oly kétségbeejtő lassan halad — ha ugyan halad — előre; hogy azt kellően nem ápolja, nem gondozza, ez pe-dig illően nem tiszteli, nem becsüli és nem dijazza.

Boldog, boldogtalan, szakértő, szaknemértő ezt han-goztatja, ezt kiabálja.

Igaz, hogy mi erre viszonzásul azt mondhatnók: a mely nép, a mely nemzet legdrágább kincsének, saját édes szülötteinek nevelőit, oktatóit illően nem tiszteli, nem be-esüli és nem dijazza, az műveltebb, szakképzettebb és ügybuzgóbb tanítókat nem érdemel és nem is fog nyerni, mig társadalmi és anyagi állásukat a modern paed-a-gogia és fontos hivatásuk kívánalmainak színvonalára nem emeli és ez által a „művelt“ emberekre is „vonzóvá,“ vagy legalább „megnyugtatóvá“ nem teszi.

Azonban, valljuk be őszintén, hogy a fenn jelzett pa-nasz sem egészen alaptalan. Bevallhatjuk annál inkább, mert — ha nem állnak a műveltség, szakképzettség és ügybuz-góság azon fokán, melyet korunk a néptanítóktól megkíván — annak oka legnagyobbbrészt nem mi vagyunk.

Ha okát kutatjuk, in ultima analysi a következő két tételre bukkanunk.

1. Mert nagyon kevés tanító örülhet olyan kedvező anyagi állásnak, hogy az önképzésre nélkülözhetlen és szük-séges könyveket, szaklapokat, tanszereket és taneszközöket megszerezhetné.

2. Mert a műveltség és szakképzettség a tanítói ál-lomások betöltésénél a legcsekélyebb figyelemre sem lesz méltatva és csak nagy ritkán részestül azon elismerésben és jutalomban, mely megilletné, melyet megérdemelne és mely az önképzésre, az ügybuzgóságra ösztönül szolgálhatna.

Már pedig minden tanítónak es tanítójelöltnek, a ki a képezdét elhagyta, hogy az önképzés útján tovább halad-hasson és ne legyen kénytelen megállapodni, vagy plane tespedésbe sülyedve, a kortól elmaradni, mulhatlanul rendel-kezésére kellene szolgálnia

1) egy könyvtárnak, melyben minden valamirevaló paedagogia-didaktikai, ifjusági, szépirodalmi, valamint a jelesebb tudományos, sőt a klasszikai, szépirodalmi művek is — melyek irodalmunk terén napvilágot láttak — felta-lálhatók legyenek;

2) egy muzeumnak, melyben minden tantárgy tanításá-hoz és tanulmányozásához okvetlenül szükséges és nélkülöz-hetlen tanszerek és taneszközök meglegyenek.

Igen ám, de ehhez először is pénz, másodszor is pénz, harmadszor is pénz — kellene.

Azt pedig bizonyosan tudja, vagy legalább hallotta már mindenki, hogy a néptanítók fizetése országszerte cse-kély, nagyon csekély. De, hogy abból a legtöbb helyen tisztességesen megélni, nem lehet azt csak mi érezzük, mi tapasztaljuk.

Azért kénytelen a városi tanító az iskolai tanórák után, mint valamely „kengyelfutó“ egyik házból a másikba rohanni és azon időt, melyet különben önképzésére és ez által iskolájának javára értékesíthetne, magántanításra fe-csésrelni; — azért kénytelen a falusi tanító a kukorica és burgonyaföldre szaladni — — vagy valamely más uton kö-resni jövedelmének szaporítását.

Kívánhatja-e tehát valaki józan észszel, hogy a sze-gény tanító csekély fizetéséből évenként 25—30 frtot — a menynyire mulhatlanul szüksége lenne — fordítson köny-vekre, szaklapokra, stb.

Bizonyára nem.

Belátta ezt már hazánk első közoktatásügyi minisz-tere, a geniális, mély gondolkozású, bölcs államférfi, br. Eötvös József, azért alapította a „Néptanítók Lapja“-t, melyet minden tanítónak ingyen megküldetett. Tagadhatlan, hogy ez által nagyot lendített a néptanítók szellemi állapotán. Hanem egy heti, plane két hétben egyszer megjelenő lap, ha még oly ügyesen szerkesztetik is, soha sem pótolhatja

az önálló, rendszeres, nagyobb szabású műveket, soha nem pótolhat — egy egész könyvtárt.

Hogy ezen a kalamitáson is segítve legyen, a tanító-egyletek kísérlették meg országsherte — egyleti könyvtárakat alapítani. Azonban ezek, ha sikerül is nagy nehezen létrehozásuk, számos oknál fogva, melyek közül itt csak egyet fogunk felemlíteni, szintén nem felelhetnek meg céljuknak.

A nevelés-oktatástani, valamint általában a tudományos műveknek ugyan is megvan az a — rossz tulajdonságuk, hogy nem lehet őket oly könnyedén átolvasni, mint a regényeket. Ha valaki hasznót akar belőlük meríteni, beható figyelemmel kell azokat áttanulmányoznia. Ehhez azonban idő kell, melylyel a tanítók a fennemlitett ok miatt valami felesen éppen nem rendelkezhetnek. Már most tegyük fel: van valamely egyletnek 50—60 tagja és az egyleti könyvtárban bizonyos korszerű, de egy kissé vaskos paedagogiai mű, melyet mindegyik szeretne áttanulmányozni. De mivel erre legalább egyfél év szükséges, az utolsónak nolle-velle 25—30 évig kellene várakoznia, hogy hozzáférhessen! Ehhez, ugy hiszem, bővebb kommentár nem szükséges.

Pedig arra, a ki valamely szakmájába vágó művet tanulmányozni szeretne, mivel — teszem azt — a legelismerőbb bírálatot, vagy ismertetést olvasta róla, mi sem hathat oly lehangolóan, oly zokon, mintha éreznie, tapasztalnia kell, hogy anyagi állása oly nyomoruságos, miszerint még azt sem képes megszerezni.

Ebből az az üdvösséges tanulság: ha igazán és őszintén óhajtjuk, hogy a néptanítók felküzdhesék magukat a műveltség és szakképzettség azon fokára, melyet a kor megkíván, lehetővé kell tennünk, hogy mindenik beszerezhesse évről-évre azon műveket, stb., melyeket éppen tanulmányozni szeretne.

Hanem azért, ne tessék megijedni! Nem fogom indit-

ványozni a néptanítók fizetéseinek rendezését, emelését és javítását. Mert hiszen, anynyiszor kértük, anynyiszor sürgettük azt már évek óta minden siker nélkül, hogy nem csoda, hogy megcsömörlöttünk tőle — és elvesztettük minden reményünket!

Meg aztán — szerény nézetünk szerint — ez által nem is lenne megoldható a kérdés. Mert, ha az állam a legvirágzóbb financiális állapotnak örvendhetne is, még akkor sem emelhetné a tanítók fizetését országsherte oly magasra, hogy abból mindenik évenként 25—30 forintot fordíthatna, illetőleg fordítana szellemi táplálékának beszerzésére.

Hanem javaslatunk a következő.

Mondja ki a törvényhozás: minden község és felekezet köteleztetik iskolája, illetőleg iskolái mellett könyvtárt és tanszermuzeumot alapítani és ezen célra évenként legalább 25—30 frtot bocsátani rendelkezésére. Ezek kijelölik azon paedagogia-didaktikai, ifjusági, népirodalmi, tudományos vagy klasszikus szépirodalmi műveket, tanszereket és taneszközöket, melyeket a könyvtár és muzeum számára megrendelni óhajtának és azokat a megyei kir. tanfelügye-
lőség helybehagyása után beszerzik, leltározzák és a kel-
lő állapotban felelősség terhe mellett megőrzik.

Ez által sem a községekre, sem a felekezetekre érezhető teher nem rovatnék és még is egyszerre meg lenne oldva, biztos alapra fektetve a tanítói, ifjusági és népirodalmi könyvtárak, valamint a tanszermuzeumok kérdése és lassankint mindenütt oly szellemi tőke gyűjtetnék, mely gazdag kamatokkal hálálná meg a rá fordított áldozatokat.

Nem lenne-e ezen tőke holt? Nem fognának-e a könyvek, stb., mint a „Néptanítók Lapja“ igen sok helyen felvágatlanul, használatlanul heverni a szakrényekben? Azt hisszük, hogy nem.

T Á R C A.

Pál és Róma.

— Beets M. ntán. —

Időszámításunk 63-ik, Nero uralkodása 9-ik évében, a Róma és Brundisium közötti hatalmas országuton, biztos katonai fedezet alatt, egy csapat fogoly vonult a császári Róma felé. Tegnap hagyta el Puteolit, hová ezelőtt 8 nappal érkezett egy Alexandriából jövő gabona-szállító hajón s most ott huzodott végig a királyok után, a Via appiuson. Ilynemű transport nem tartozott a ritkaságok közé Róma fénykorában, midőn valamelyik pretor, vagy prokonsul a levert proviciakból győzelem-ittas legióival tért vissza, követve pompás lovagok által. De a fennemlitett csapat méltán vonta magára a szemlélő figyelmét nagysága által is. A harcosok szintugy, mint a foglyok, sokat szenvedtek az utóbbi időben; alig tudtak vánszorogni a fáradság, nélkülözés, kiállott aggodalom, ijedtség és Miletus-sziget partjain való hajótöréstől kimerülten. A figyelmes vizsgálónak azonnal szemébe kellett tűnnie a foglyok között egy tisztos agg, kinek a gazdag élet tapasztal-

talatokkal párosult mélyre ható szellemi tehetség kinyomata ült arcán. Az agg termete kissé szikár volt s magas, kopasz homlokán a bús-komolyság könnyű fellege ült a nélkül azonban, hogy az aggodalom, szomorúság, vagy félelem legkisebb jelét adta volna. Ellenkezőleg, nyugodt tekintetét az elragadón szép tájon legelteté úgy, hogy a kik nézték, bámulva csodálták, hogy minő nyugodtan közelg az ősz a világ leg-hatalmasabb és legborzasztóbb törvényszéke, az istentelen Nero elé. Fogoly társai között voltak olyanok, kik szüntelen oldala mellett voltak s a mély tisztelet egy nemével tekintettek az aggra; de olyan, ki közönyös lett volna, senki sem volt. Az őriző katonák tisztelettel, a csapat vezére barátság-gal közeledtek feléje.

Már innen voltak Capuán s egymás után érték el az omladozó casiliumi romokat,*) Vulturnust, a campiniai hidat s haladtak a sinuesi tenger partján, mely Latium első városág nyulik. Oly szomorú volt a táj, a száraz falernumi

*) „Morientis Casilini reliquiae“ Plin III 5.

szőlő-levelek zörögtek a kopasz olajfákon. A mint tul voltak utasaink a massilumi halmokon, eltűnt szemük elől Campania gazdag téreivel, melynek háttérét a Vezuv képi.

Most Aueba érkeztek, melynek közepén foly keresztül lassu morajjal a Liris*) mig nem elrejtve folyását, a föld mélyében siet a tengerbe. Itt e folyó partján vélik föltalálhatni a tudósok a növényi élet első nyomait.

Minturnében, Marius és Horatius szülőhelyén, kipihenték magukat kissé utasaink. Azután elérték a festői Formiat számos nyári mulató helyeivel, hol egykor Róma legnagyobb szónoka, Cicero sokszor feressett enyhet az állam gondjaitól s hol a halál örök nyugalma idő előtt kellett feltalálnia. Itt lelete látni kis két kerekű szekeret, melybe lekötve feküdt vagy egy kifosztott utas, kit rabló lepott meg; fényes uri fogatot (cisium), melyen nyegle uracs robogott Bájába, feledni a világ gondjait; majd nehezebb útikocsit (rheda), mely valamelyik senator háztartásához tartozott s melyen családostól szokott ki- és berándulni a városból falusi birtokába. Az út tovább a cäcubani halmokon vezet keresztül, Amyclänél ismét a tengerpart felé hajlik s érintve a tornyaival és házaival magosan fekvő Anxust a ponti macsárokön keresztül, az albáni halmok hosszában Rómának veszi irányát. A foglyok és vezetők búcsut vettek a kéklő haboktól s egy terjedelmes sikságon haladtak keresztül, melyen itt-ott erdő-foltok voltak elszorva egészen a volscusi hegyekig. Augustus e rónát csatornáztá, mi által nagy darab földet tett használhatóvá. Itt fekszik Appii Forum városa, mely nyugpontul szolgál az appii úton utazónak, de egyszersmind hemzseg a sok zseb-metszőtől, kik a jóhiszemű idegeneket különféle cimék alatt gyakran kifosztják, miért a római satirikusok nem egyszer teszik gúnytárgyukká e várost**).

Itt egy kissé megállapodott a menet, hová egész tömeg egyszerű ember jött ki Rómából a foglyok elébe. A foglyok vezetője, a mint megengedte, azonnal fölkeresték az ujonnan jöttek amaz érdekes aggot, kinek homlokán a komolyság és fájdalom kinyomata borongott. Tiszteletteljesen közeledtek feléje. Mint derült ki egyszerre a borus homlok. Mint simultak el arcának redői! Minő benső, lelki öröm látszott mosolyából, mely ajkain elvonult. Mint fénylett a szeretet végtelen világa szemében. Mily szívélyesen üdvözlé a jelen volt fiakat, ezen kedves szavakkal „atyámfiai;“ kiknek szive hangosan dobogott az örömtől. Azután, egy pillanatra mély csend állott be. Az ősz égre tekintett, s egy könygördült alá pilláiból, mely csüngve maradt fehérbe boruló szakállán. E pillanattól fogva a környezet figyelme egészen a fogoly Pál apostolra irányult, „a római férfiak őt tarták szemük előtt, az ő istenére gondoltak és az ő tekintetéből vettek bizalmat a súlyos napokban.“

Két mértfölddel tovább, hol az országút Antiumtól eltér, ismétlődött e jelenet. Ugyan is, az atyafiak egy második csoportja érkezett meg Rómából, kik valószínűleg később tudták meg Pál jöttét. Mily gyorsan tették meg most visszafelé

*) „Rura, quae Liris quieta Mordet aqua taciturnus amnis“ Hor. Od. I. 31.

**) „Inde Forum Appi Differtum nautis componibus atque malignis.“

a 17 mrtfnyi útat, az albáni halmok lábától Aricia városáig. A közeli halmokról gyönyörű kilátás nyílt Rómára, mely gyönyörű villáival csaknem eddig nyult s melynek megszámlálhatlan templomai, színházai, fürdői, pompás csarnokai aranyozott kupolájukkal, márvány palotái és szegényes viskói az egész tért betölték, mit csak a szem beláthata. Két millió ember hullámozott a két halom között. A halmokról aláereszkedve, az út a Boville sikságon vezet végig, hol a hirneves római családok siremlékei diszelegnek. Az út kövezett utszává alakult itt át, jobbra és balra udvarok, terassok, ujonnan épült, vagy épülőben levő házak mind jobban tömörültek, melyek között tengerkint hullámozott fel s alá az óriási néptömeg. Ott lelete látni gyalogosokat, szekereseket, munkásokat, katonákat, rómaiakat és idegeneket. Ben voltak Rómában, de még nem lépték által a Tullius Serviustól vont határvonalat. Csak egy pillanat s a tarsusi Pál tul volt ezen is, majd a Porta Capea pompás ivei alatt vonult át, mert itt lehetett a párosba jutni a Via Appiuson utazónak. Hány győzelemittas legio dörgő ujjongása rezgeté meg a pompás boltiveket, melyen imperatorok és császárok nevei cserfa levelekből kirakva diszelegtek.

A csapat most a Forum felé fordult, hová az út az aventini halmok hosszában a caeli és palatinumi halmok között Velia felett vezetett. Innen a via sacra vezetett Róma, a világ közepére, hol arany mértföld-mutató jelzé, hogy nem csak az izraeliták imádták az arany borjut. Köröskörül hatalmas épületek emelkedtek, melyek lételüket az utolsó köztársaság virágzó korának, vagy az első császár hatalmának köszönheték. A Forum felett emelkedett a Mons capitulinus, melynek szikláit egykor a gallusok véretől pirosoltak. Balra diszelgett a császári paloták egész hosszu sora s a pretorium koloszalis épülete, hová a császári testőrség volt elszállásolva. Itt volt a pillanat, melyben a csapat vezére, Julius, foglyait a prefektus pretorának átadandó vala. Itt volt a pillanat, melyben meg kellett válnia Pál apostólnak is azon férfitól, kit sok időn keresztül csudálni és szeretni tanult s kinek kezébe tev é sorsát és életét a viharos hajótörés-kor Milete mellett.

Ne vegye rosz néven az olvasó, ha Róma utzáin, aranyos házain és szalmás kunyhóin oly sokáig mulatok; mert illő, hogy szemügyre vegyük a várost, hol a pogányok nagy apostolának, a rettenthetlen Pálnak, az igazság e tántoríthatlan bajnokának vére hullott. Szóval, itt volt ő Rómában, mely már félezred óta képezé gyúpontját a föld birodalmának s volt intézője népek és nemzetek sorsának s ez elég ok arra, hogy neve a dicsőség láng tüzében égjen még akkor is, ha az erkölesi mély alásülyedés vastag homálylyal fedé be. Itt volt ő a büszke városban, mely az Eufrates folyójától a Hercules szokrágig mindent elhomályosított és lenézett s érezette hatalmát, törnyeit és fegyverét Libia pusztáitól a távol Britanniáig s fagyos Schithiaig minden teremtetett lényvel. A tarsusi Pál itt volt Romulus és Numa Pompilius, Brutus és Caesar, Cato és Seneca, Cicero és Virgilius Maro városában. Itt volt a pogányok apostola Rómában, mely nagysága és népessége által minden többi városokat felülmult; de egy-

szersmind hasonlóan a régebbi és újabb világ-városokhoz, a legkikeretesebb kicsapongást és a legmélyebb nyomort, az emberiség virágait és szemetét melengette keblében. Itt volt ő azon városban, melyben sokkal inkább most, mint valaha, minden nemű bolondság és bölcsesség, erény és bűn egy sajátságos vegyüléket képeztek s a hol éppen úgy a legmélyebb gazságnak, mint a legdicőbb tettnek akadt magasztalója, s hol a hitelenség és vakhit karöltve barangolták be az utcákat és piacokat s ütöttek tanyát a márvány palotákban és a szalmás kunyhókban. Itt lakott ő a senátorok, lovagok, plebejusok rabszolgák s minden nyelvű és színű idegenek között. Ez utóbbiak között voltak olyanok, kik hitrokonai valának s kik, ép úgy mint ő, római polgár-jogot élveztek és legtöbben oly anyagi helyzetben voltak, hogy évről-évre nagy mennyiségű pénzt küldhettek Jeruzsálembe válásos célokra, de voltak és pedig nem kevesen, olyanok is, kik a legmélyebb nyomorba leledzve, a utcák végén és hídfőkön kényszerültek befaló kenyérüket összekoldulni s kik nagyon gyakran mindennemű roszban részt vettek s ezért az államhatalomtól üldözöttek. De ezen üldözésből törhetlen erélye által legtöbbször kiszabadítá magát s a legnagyobb befolyást gyakorolta az általa utált pogány fajra, éppen oly formán, mint napjainkban teszik ezt némely pénzes héber atyánkfiai.

(Folytatása következik.)

Könyvismertetés.

(Folytatás.)

Az előbbinél könnyen-érthetőség tekintetében hátrább áll, noha tárgyánál fogva magasabban szárnyaló beszéd: az igaz keresztyén ember három bibliája című, mely 1. Tess. 5, 21-ik verséből indul ki. S a szentírás, okosság és természet — e három biblia — szerint vizsgálja a vallás kútfőit, célját és ezen cél eszközeit. Sajátságosan van itt említve, hogy a vallás első kútfeje a szentírás, ama 4.104,000 betűből álló könyv és annak is az a része, mely evangyéliumnak nevezetik, melyet a ki megvet, méltó, hogy neve kitöröltessék az élet könyvéből. Ezen aláhuzott szavakban bizonyos protestans elleneszerű erőszakoskodás rejlik. Mintha mondaná: anathema sit! Aztán, röviden jelezve, hogy az evangyélium örvendetes, vagy vig izenetet teszen, ezen 5 kérdést veti fel: ki izent, mikor izent, kitől izent, kinek izent, mit izent? S nyomban meg is felel mindenikre és pedig a nála szokatlan rövideggyel. Kár, hogy szerző az átdolgozáskor nem törölte ki az alább következő pár sort, tudván, hogy prédikációt ír, mely nem tűri a burkoltságot; mert erről, hogy a természet nagy könyvének mással-hangzó a kövek, ásványok, növények és oktalan állatok; magánhangzó: a lelkek és angyalok; kettős-hangzó: az emberek; végpont-jelei: az ég és örökség csillagai, szerzőn kívül, ki kétségen kívül tudta, hogy mit ír, aligha tudna számot adni más valaki.

A sikerültebb beszédek egyike, szónokiasság tekintetében is, melynek tárgya a lelkiismeret hatalma. Itt látszik, hogy a lelkész szól a lélekről a lélekhez, melynek pástora. Hiven és találóan van itt előadva, hogy a lélek miként

tanit, int, büntet és jutalmaz. Igazán van mondva, hogy jó lelkiismeret a legnagyobb boldogság és a legnagyobb nyugalmasabb háló-párna... És minő szépen szólnak e sorok: „Mikor az arany fénye elenyész, mikor a gyémánt szemek kialusznak, az érc-oszlopok elporlanak és mint álom eltűnik e világ arca: az erény fenmarad akkor is és az erényes lélek a jó öntudat szárnyain felrepül istenhez... Tanuld meg inen, oh, ember, hogy te teremtetted magadnak s szivedben hordozod a menyinet minden örömeivel, vagy a pokolt minden gyötrelmeivel a szerint, a mint a lelkiismeret törvényét követed, vagy megveted. Lélektanilag oly helyes alapon nyugszik e beszéd, miszerint azt kell mondanunk, hogy szerző a lelket megleste a különböző körülmények behatása alatt; mert a miket mond, oly igazak, mintha saját szemével látta volna.

Bár mit se von le értékéből e beszédnek a végére ragasztott vers, de még is egy döccenészerű aláesés történik az olvasóval, midőn e beszédet magukban is eléggé bezáró sorokról, a latin dikciókkal felkevert vershez ér. Egy-egy költészettel irt versszak, helyes alkalmazással, itt-ott jól veszi ki magát és ekkor a menyinire gyönyörködteti, ellenkező esetben ép anynyira sérti az aesthetikai izlést és rontja a hatást is. Aztán meg, az a latinizálás nem templomba való, mert bármily találó legyen is a citáció, de a prédikátor saját célja ellen vét vele, mert nem értetik meg; a templomi közönség még a régi időben sem lehetett olyan, pedig akkor a latinizálás bővebben járt, hogy megértse mindenike a gyorsan elrecitált latin dikciókat. Szerző tollából pedig több beszédbe belefutott egy-egy latin idézet, a mi tudományos értekezéseknél helyén lehet, de ezek prédikációknak vannak szánva. És ennek publikuma egészen más.

A világ végéről szóló beszéd érdekesen ismerteti a földet s ennek a naphoz és más égitestekhez való viszonyát. Nehézkességét leszámítva, tanuságos beszéd. Sok olyat mond, a mi egy kevésbé mivelt gyülekezet előtt új és meglepő. Egyáltalában nem haszon nélküli a hallgatóság értelmi fejlettségéhez mérten, alkalmilag, természettudományi ismeretéseket szőni a prédikációba. Különösen a munkás-osztály kétszeresen érdeklődik a természet iránt, mint a melynek szabad kebelén tölti életét. S míg az efféle tárgyat feszült figyelemmel hallgatja, addig — ha valamely szobába zárkózott tudós elméleteit pengotjuk előtte — boszszantó türelmetlenséggel várja az ament s ilyenkor anynyira megtraktálva érzi magát, hogy három-négy hétig sem jó a templom felé.

Az imént versről levén a szó, ide írom a 110-ik lapon álló strofák egyikét:

A hol minden imád, ott mi se hallgassunk,
A hol minden örül, mi se szomorkodjunk;
A hol minden munkál, ott mi se henyéljünk,
A hol minden szeret, mi se gyűlölködjünk.

E meglehetősen hangzásu szavak egyes sorai szerint van folesztva a beszéd s mindenik sor egy külön rész címét képviseli. E vers eltűrhető, sőt jól áll e beszédben, a menyinyiben az említett osztályozás szerint, szerep van adva neki.

De ugyan e beszédben a 113-ik lapon álló lapos vers nem érdemli meg, hogy helyet foglaljon. Egyébiránt, maga a beszéd-felfogás és kidolgozás tekintetében megállja helyét, sőt a mi a versből hiányzik, költőiséggel, a prózában sok helyütt kedvesen találkozunk. E beszéd tárgya a t a v a s z, melyet ifju lélekkel, élénken szinez.

A lélek halhatatlanságát oly igaz okokkal bizonyítja szerző, miszerint egészen érdekessé tudja tenni tárgyát. De már a következő beszéd, melynek tárgya a test feltámasztása, kevésbé tud meggyőző lenni. Ez a tárgy még az ő kezében is elvész. Az ilyes eszme nagyon háládatlan szokott lenni. Elmondja szerző, hogy a mi jövődöbéli testünk rothadatlán, dicsőséges, hatalmas és végül lelki-test lesz. Ámbár ezen kifejezést dogmákban is használják, de ha boncolni kezdjük, nehezen tudunk kibékülni vele, mert a mi test, az nem lehet lélek, a mint, hogy a lélek is soha sem lehet test. Itt a földön a test oly gyarló és anynyira érzék, hogy a tulvilágban is alig lehet belőle: lelki. Noha szem nem látta, fül nem hallotta, a melyek „tul“ vannak, de egy tökéletesebb hazától következtelenséget még sem várhatunk.

Isten mindenütt jelenvalóságát egy prédikáció keretében élénkebben rajzolni és pedig jobbadán a természetből vett vonásokkal, alig lehetne, mint az e fűzet 22-ik beszédében látható.

Hol kapunk kenyeret? A házszárd játék büés veszedelme című beszédek tapasztalati igazságokban gazdagok. Sok olyan van mondva ezekben, melyek a mostani korra is rá illenek, a mostani félszeg kinövéseknek is szó szerint fejére olvashatók és még, talán, századok múlva is igazak lesznek.

A 297-ik lapon kezdődőleg sok eredetiséggel van keresztül vive e főtétel: én ember vagyok! Tisztán kérizik e beszédből ama mély eszme, miszerint felemel és megaláz annak meggondolása, hogy ember vagyok. Közönséges tárgy, de még is tetszetőssé teszi a mély felfogás.

Említést érdemel egy rövid halotti beszéd, mely szerző megjegyzése szerint, nagy hirtelenséggel egy félóra alatt készült. Közbe legyen mondva, az ilyesféle megjegyzés, mely a mentegetőzés álcája alatt sokszor dicsékvést is rejthet, viszszatetsző és céltalan; mert végül is, nem azt nézik, hogy mennyi idő alatt készült, hanem, hogy milyen a beszéd? S ha jó, azt az értő ugy is felismeri, ellenkezőleg pedig a szerző megjegyzése sem használ semmit. A nyilvánosság előtt mindig a mű szól a mester mellett, nem pedig a mester a mű mellett. Ezt egyszersmind legyen szabad a 430 és 431-ik lapok szélére tett szerzői jegyzetekre is értenem.

De, hogy szómat ne felejtsem, a jelzett halotti beszéd azért említésre méltó, mert azon az élet mulandósága feletti, oly keserű humor vonul végig, minőt ritkán hallani. Szerző keserű humora néha egyőbre csap át, mint p. o. a hol ezt mondja: „Szégyelje meg magát a sors vele, hogy még nevében is (a halottat Hatházinak hívták) gúnyolódott, mert neki nem csak hogy hat, de még egy-háza sem volt.“ Alább pedig vigasztalásszerűleg, ismét sajátságosan így szól: „45

esztendő korában mult ki, de ki mondhatná még is, hogy nem eleget élt. Mert azon 45 év alatt 15,025-ször látta feljönni és lemenni a napot és 3.606,000-szer ütött neki az óra. Sok idő ez egymás után kiterjesztve!“

(Vége következik.)

A párisi egyetemről.

(Folytatása és vége).

A Sorbonne-t elhagyva, keressük fel a jogtudományi kart, mely Párisban „école de droit“ név alatt ismeretes. A név minden esetre azt jelzi, hogy benne inkább valamely szakiskolával, mint egyetemi szakosztályal találkozunk. Ajtaja előtt, különösen a trimestrisek kezdetén, egy kétes tömeg állomásoz. Az átmenő, ha csak félig-meddig fiatal arca van, vagy hóna alatt az ismert párisi bőrtáskát hordja, — ügyvédek s jogászok ismertető jele — s a belépő minden különbség nélkül, tiz oldalról érzi magát egyszerre megrohanna s elárasztva annonceokkal. Lehetetlen, a tantermekbe lépünk ez annonceok megtekintése nélkül; néha egész apológiát képeznek a szerző-tanár és műve fölött, mi ritkán egyéb, mint a code poenal, vagy code civil kommentárja. Mutatványul álljon a következő, egy könyvkiadó tollából: „A mű — code civil — az anyag minden részét alaposan megvitatja, a mütani kifejezéseket gonddal megmagyarázza, viszonyba hozza a részleteket az egészszel s példákkal világosítja meg, melyek minden kétséget eloszlatnak s mindig egyszerű, de tényleges logikán alapszanak. Ez a mű terve, melyet a szerző oly szerencsésen vitt keresztül, stb. Egy másik könyvkereskedő így kezdi saját nevével aláírt két oldalnyi dicsbeszédét: „A könyv, melyet a tanuló uraknak ajánlani, van szerencsém, nem ismeretlen. Tizenöt év alatt nyolc kiadást ért. Magában foglal mindent, mit csak tudományos munkától várni lehet. — A jogi elvek oly világosan vannak kifejtve, a példák oly kitünőleg választva, hogy az minden tanuló kezei közt nélkülözhetlen marad; de ép ugy szükséges az ügyvédnek, mint a miniszteri hivatalnoknak, vagy a családatyának, ki gyermekeinek a jogi intézményekről fogalmat nyújtani óhajt, stb.“ Enynyi dicséretből csak meggyőződhetik a tanuló, hogy a mű az egész világnak, tehát neki is (?) nélkülözhetlen.

Az udvarban mindenekelőtt Cujatius szobrával találkozunk, bő öltönyében s kerek togájával van ábrázolva a mester, a mi, a mi fogalmaink szerint, oly különösen illik jogtanárhoz. No de, a jó Cujatius még a tizenhatodik század tudósaihoz tartozik; s csak félre kell pillantanunk s azonnal szokottabb costume-mel találkozunk! Ime; még az iskolaszolgák is fekete frakkban vannak, csupán a nyakukról csüggő aranylánc enged némi következtetést, hogy ez az egyszerű frakk is ép oly officiosus öltözet lehet, mint akár a Cujatiusé. E hasonlat mindazáltal kevésbé találó. Cujatiust a tanárokkal kell összehasonlitanunk, nem apparitorokkal s azonnal meggyőződünk, hogy nem volt okunk, Cujatius középkori togáját megbámulni. A mostani tanárok mind hasonlítanak hozzá külsőleg. Ugyanazon bő, földig érő fekete öltöny a vállakról lecsüngő széles, vörös szelvényvel, ugyanazon arany paszomántos piros togával fejükön, mint akár Papinianus idejében.

Sehol sem jár a jogi kar s joggyakorlat anynyi ceremóniával, mint Franciaországban, ámbar Angolország se válhat meg hagyományos parókáitól.

A tanár mindig egyenruhájában kénytelen a teremben megjelenni, kísérve frakkos és arany nyak-láncos apparitorjától, ki a cathedrán, tőle egy lépésnyi távolságban, hasonló helyet foglal s szoborkint őrzi helyét az előadás végeig. E mellett a tanszék a hallgatóságtól teljesen el van különítve. A tanár külön ajtón lép be, mely egyenesen a tanszékre vezet. Az egész fakultás két amphitheatrumból áll, mely rendszer egész Franciaországban uralkodik; az egyik félkörben körülfutó márvány oszlopai egy ó-kori athenei iskolát juttatnak eszünkbe. E két teremben adatik elő mindaz, mi francia jogásznak szükséges. A „francia“ jelző a „jogász“ szó előtt ezuttal azt akarja jelenteni, hogy a termék, a francia jogászon kívül, nem nyujtanak senkinek semmit. A párisi „écolé de droit“ tisztán francia jogi iskola, mely a francia kereskedelmi-, büntető- és közjogot, stb. három éven keresztül tanítja, de az általános európai jogintézményekkel nem törődik. A nemzetgazdászati s nemzetközi jogon kívül egy tárgy sem adatik elő, melynek kissé általánosabb jellege volna. Sőt még a római jog is csak az első évben tanítatik, s csak a jogtudorjelöltek foglalkoznak vele tanulmányaik utolsó szakában még egy évig. A tanári kar 17 tanárból s 10 helyettesből áll, kik az előbbieket, ha miniszterekké neveztetnek, helyettesítik. E nem éppen kellemetlen akadályoztatáson kívül a tanárok még nem egy okot találnak, tárgyaikat fiatal helyetteseikre bízni, a tanári cím könnyen szerez jövedelmezőbb foglalkozást.

Az előadások kizárólag a francia codexek fejtegetésére szorítkoznak s ezek mindegyikére hetenkint két s egy-kettőre három óra van szentelve. A tananyagot 3 évfolyamra osztva, kitűnik, hogy a francia jogász, összes európai kollegái közt legkevésbé van túlterhelve.

E mellett majdnem megfoghatlan, hogy az államtudományok — közigazgatási jog kivételével — egytől egyig ignoráltaknak, államjog-, pénzügytan-, statisztika s kormányzati politikáról ép úgy, mint egyházjogtanról szó sincs. Mindezek a magántanuláshoz vannak átengedve, csak a menyinyiben a francia törvényekben előfordulnak, kerülnek szóba.

A mi az előadási modort illeti, ez a Sorbonnétól egészen különbözik. Komoly, tárgyilagos és előbb száraz, mint dagályos. Elvont logikai okoskodások, sehol sem alkalmazott teoriák helyett tények s az életből merített példák. Semmi fölösleges, semmi fitogtatott „Gründlichkeit“, mely szomszédait gyakran jellemzi s innen a különben hiányos rendszer roppant eredménye!

A francia jogász három évi tanulás után elnyeri a licentiatust s a törvény képesíti azonnal ügyvédként lépni fel. Jogi neveltetése már az egyetemen oly exact és gyakorlati, hogy a reális élet nem ismeretlen föld előtte. Nem szükséges, példákat idéznünk.

Mint a jogi fakultás, ép oly elszigetelt állást foglal el Páris második iskolája: az „Ecole de medecine;“ hason nevű utcájában, kettős jónai oszlopsora mögött, melyek mögött a párisi orvosi fakultás legnagyobb kitűnősége, Bichat szobra, emelkedik. A hallgatóság száma igen tekintélyes, de a tanárok száma feltűnőleg csekély s még feltűnőbb a catalogusban hirdetett tárgyaké. Az orvosi tudomány legfőbb ágai, úgy

szólván, csupán gerince adatik elő részletes, specialis felolvasások nélkül, mi a bécsi s berlini egyetemekkel összehasonlítva, azok anyagalmazának látszólag alig egy negyedet képezi. Mindazáltal, a párisi orvostudományi szak folyton számos különöséget szolgáltat az emberiségnek. Kénytelenek vagyunk e tényt idézni, szakvélemény hiányában.

A theologia a Sorbonne épületében iparkodik ellensúlyozni a bölcsészeti és természettudományi fakultás netán kedvezőtlen ígét.

E fakultások mellé egy tömeg könyvtárust kell képzelnünk s eléttünk áll nem csak a párisi egyetem, de az egész Quartier latin képe is.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Debrecen-e a kálomista Róma? Ezt a hód-mező-vásárhelyiek kétségbe vonják és így okoskodnak: „hogy városunk a lakosság számánál fogva az ország legnagyobb városai között a negyedik helyen áll, ez közelebb az 1870-iki népszámlálás álkalmával tünt ki tényleg is, köztudomás szerint azonban Debrecen, ha a lélekszám tekintetében elismeri is azt, hogy utánunk áll, nem hajlandó elismerni egyuttal azt is, hogy nálunk a ref. felekezet híveinek száma nagyobb, mint ott. Erre vonatkozólag nem rég hivatalos helyről — írja a „H.-M.-V. K.“ — egy táblázatos kimutatást vettünk, a mely a két magyar város 1875-ik évi népesedési mozgalmainak összehasonló adatait tartalmazza. Debrecenben születtek a múlt évben összesen 1651, Vásárhelyt 1954. Az újszülöttek közül amott protestáns 1381, emitt 1392. A törvénytelen születtek száma Debrecenben 129, Vásárhelyt 132. Debrecenben meghalt a múlt évben 1624, Vásárhelyt 1691. Házasságra lépett amott 391 pár, emitt 523 pár. Debrecen lakosainak száma 1875-ben 97-el fogyott, mialatt Vásárhelyt ugyanakkor 414-el szaporodott. A születési, valamint a házassági statisztikai számadatok az összehasonlításhoz egy-képpen H.-M.-Vásárhely elönyére szólnak.“

— Rómában mind nagyobb mérveket ölt itt a pápellenes mozgalom; az olasz katolikusok társulata, mely a „keresztyén nép jogainak visszaszerzésé“-t tűzte ki célul, nevezetesen azt, hogy a püspököket és a pápát a papság és a nép válaszszerű, már oly tekintélyre tett szert, hogy a vaticán szükségesnek látta e társulat ellen minden hatalmában levő eszközt megmozdítani; mind azokra, kik e társulatnak tagjai, hívei, kik előmozdítják céljait, vagy csak kedveznek is azoknak, kimondatott a nagy egyházi átok. Nem hirdették ki nyilvánosan; de közvetett uton köztudomásra juttatták. Több gyónató ugyan is kérdést intézett a vaticánhoz: vajjon azon személyek, kik azt gyónják, hogy közvetve, vagy közvetlenül összeköttetésben állanak a nevezett társulattal, a nagy egyházi átok alá esnek-e? A felelet igenlő volt és az abszolutiót, ezen esetekre nézve, a pápa kizárólag magának tartotta fen. Természetes, hogy a társulat se tétlen. A társulat elnöke, ki a nemzeti egyház fő vicáriusának nevezi magát, levelet intézett az igazságügyminiszterhez és ebben többi közt azon kívánalmat fejezte ki, hogy a papság és a nép maguk választhassák lelkészeiket a hierarkhia legmagasabb fokozatáig. A miniszter válasza, mely megjelent a szabad-élvü egyházpolitikai mozgalom közlönyében, a nápolyi „Libertá Cattolica“-ban, azt feleli, hogy rokonszenvez a jelzett céllal; minthogy azonban a parlament a pápai garanciákról szóló tvjavaslat tárgyalásakor elvetette az erre vonatkozó javaslatot, a társulat most csak szorítkozzék arra, hogy társadalmi uton terjeszsze nézeteit; előbb-utóbb a közvélemény nyomása nom téveszti el hatását a parlament elhatározására.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

VI. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, AUGUSZTUS 31. 1876.

296—35. SZÁM.

Megjelenik minden esütőrészkön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — nová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Isten szava.

Jerem. 22, 29. Halld meg az urnak szavát.

Volt idő — az emberi nem gyermek korában — mikor isten közvetlen — az akkori emberek által közvetlennek hitt, vagy természetfeletti úton-módon is — szollott az emberekhez. Hogy valósággal volt-e természetfeletti kijelentés, vagy pedig az annak hittet hogy mi lehet, a természet ma már ismeretes törvényei szerint magyarázni, a tudományra, az azzal nagyobb mértékben bíró és foglalkozó exegétákra és természet-tudósokra bizzuk. De azt, hogy az isten ma is szöll az emberekhez, hogy isten szava ma is hallható: határozottan állítjuk és hiszszük, hogy e néhány szóban be is bizonyítjuk: „isten ma is szöll az egyénhez az okosság, lélekismeret által; a társasághoz választott emberei által és az emberiséghez a természet és változásai, jelenetei, elemei által.“ Ezek által adja tudtára mindenkinek: ki, mi, kitől, miért van, kinek, minnek mi a célja, rendeltetése, kötelessége. Mi a jó, igaz, szép, nemes; mi a rossz, igazságtalan, rút és nemtelen. Mit kell cselekedni, mit kell kerülni, hogy a mivelttségben való előhaladást, a boldogságot, az erkölcsi tökélyt, szóval, a szellemi és anyagi jólétet az ember már e földön a lehetőségig megközelíthesse, emberileg elérhesse. Hogy egyedül isten az ur, ő parancsol mindennek, ő igazgat mindent, az ő szájából jő ki mind a jó, mind a rossz, neki engedelmeskedik a természet és annak minden elemei.

Istennek ilyen és ezek által mondott szava mindenkor hallható; az volt különösen — eddigelő — ez esztendőben. Mellőzve azon aprólékos eseményeket, melyekben mind fel lehetne találni, meg lehetne hallani isten szavát, lássunk néhány nevezetesebbet, fontosabbat, de csak vázlatban.

Émberi emlékezet óta minden kornak megvolt a maga divatja, nem csak a ruhában, de az eszmékben is; nem csak az anyagi, de a szellemi téren is; nem csak a polgári, társadalmi, de az egyházi, a vallás-

erkölcsi élet mezején is, sőt az isten szavára — kijelentésére — nézve is. A mozaizmusnak isten szava volt. Egy az isten; a kristianizmusnak: a szeretet; a mohamedanizmusnak: a fanatizmus, a halálutáni nagyon is érzékes paradicsom létezésének elhitése és az azutáni áhitozás; a katholicizmusnak: a pápai infallibilitás, a külső ceremoniálitásnak a vallás lényeges tárgyai fölébe emelése; a protestantizmusnak: a reformálás; korunknak, mely sok táborra van oszolva, némelyeknél a merev orthodoxizmus, másoknál a tulhajtott modernizmus, még másoknak a helyes, okos, idő, korszerű modernizmus és némelyeknél a materializmus, az ember elállatiasítása, lealacsonyítása. Ezek — dióhéjban — a vallásos — nemileg tudományosnak követelt — eszmék divatai, a történelem tanúsítása szerint. És ezeket mind isten szavának, isteni kijelentésnek hitték, tartották annak idejében és még ma is az illető társaságok, az egy materializmus kivételével, mely istent nem is ismer, csak ős-anyagot.

A mozaizmusnak az ároniták, lévíták és proféták; a kristianizmusnak az apostolok, ezek segédei és a vértanúk; a mohamedanizmusnak a kalifák, sultánok, muftik, uhlémák, dervisek, basák és jancsárok; a katholicizmusnak a klerus; a protestantizmusnak az anyaszentegyház egyeteme, a papsággal együtt; a merev orthodoxizmusnak korunkban — legalább erdélyi ref. egyházkerületünkben — t. Baló Sándor ur; a tulhajtott modernizmusnak némelyek; a helyes, okos, korszerű modernizmusnak sokan és a materializmusnak Darvintól Vogtig és ettől t. Mentovics Ferenc urig. . . kevesen voltak azon emberei a jelzett eszméknek, kik által — mint hitték és hiszik — isten szöllott és szöll a kisebb-nagyobb társaságokhoz a materializmuson kívül.

Van azonban egy nagy, hatalmas, általános kötelező erővel bíró isteni szó, isteni eszme, melyet Jézus ezen szavakban fejezett ki: „legyetek tökéletesek, mint a ti menyuyei atyátok, isten, tökéletes,“ mit korunk ez egyetlen szóban irt zászlójára: „haladás.“ Ez is

isten szó, ezt is meg kell hallani, ezt is teljesíteni, megvalósítani, kötelességünk. Hogy a Jézus által jelzett tökély és korunk által — jelszól, célul — felállított haladás alatt a „miveltséget“ kell érteni, tán szükségtelen fel is emlitenünk. A miveltség röviden kifejezve, magában foglalja mindazt, a mi „értelmi, erkölcsi és hitbeli alapos, jogos szabadságra vezérel.“ E szerint „mivelt ember“ az, kinek értelme a tudatlanság sötéttségétől, erkölce a rossz indulatok befolyásától, hatalmától és hite a babona, vakbuzgóság és hitetlenség e pokoli triászától szabad, ment. A ki ilyen és a ki embertársait is ilyenekké igyekszik képezni, ahhoz és az által isten szól az emberekhez, mit meg kell hallani. Minden hivatását felfogni tudó, értelmes, vallásos, buzgó szülő által, ki gyermekeit igazságos, erényes, becsületes keresztyénekké és jó, áldozatkész hazafiakká igyekszik növelni, ki mindent megtesz a végre, hogy gyermekei boldogok, sorsukkal megelégedők lehessenek: az ilyen szülő által, saját kicsiny társaságukhoz, a családhoz isten szól s azt meg kell hallani az illetőknek, ha azt akarják, hogy jól legyen dolguk. Minden lelkiismeretes, szorgalmas, igazságos, nem csak a maga hasznát néző hivatalnok által, a legfelsőtől a legalsóig, ki mindent megteszen a végre, ne quid respublica detrimenti capiat minden ilyen hivatalnok által saját — kisebb-nagyobb köréhez — isten szól és azt nem csak meghallani, de teljesíteni is kell mindenkinek, hogy a cél elérett lehessen. Minden egyháza és annak tagjai lelki, testi, anyagi, szellemi jólétét igazán szívén hordozó és azt megvalósítani törekvő lelkész által is isten szól az illetőkhez, nem csak az igében, melyet hirdet, hanem minden jóra célzó beszédben, cselokedetben, maga alkalmazás és viseletben és ahoz képest haladnak, vagy maradnak az illetők, azaz, mivelődnek, a menyinyiben azokat meghallják és megvalósítani törekesznek. Minden olyan tanító által, ki a gyermekek szívében s ebben a bűn, tudatlanság s több effélék burjánait bőven tenyésztő kertben, szorgalmasan gyomlál, nyeseget, oltogat: isten szól, munkálkodik, és az illetők ahoz képest lesznek derék emberek egykor, a mint azt meghallják és követik. Ilyen s több hasonló úton-módon és eszközök által szól isten kisebb-nagyobb társaságokhoz, melyeket nem csak hallani, de abból tanúságot meríteni és a menyinyiben azt igényli, teljesíteni, végre is kell hajtani, ha célt akarnak érni.

De szól isten az egész emberiséghez a természetben, a természet által is. Egy nyitott könyv a

természet, melynek minden betűjét isten írta, abban minden isten szava, tanítása és parancsa az emberhez. A természet minden elfogulatlan, értelmes embert istenhez, a világ-alkotó, fentartó és gondviselő, végtelen tökélyű lényhez, szellemhez vezet, mint Newtont, ki valahányszor isten nevét csak említettetni hallotta is, kalapját levette és hosszasan, mélyen elgondolkozott. A természet minden mozzanata, változása tanúságos, elragadó, megható, még a legrettenetesebb is igazán „borzasztó szép.“ Ezt rajzolja felséges egyszerűséggel a 19-ik zsoltár és Pál apostol is, Rom. 1, 20. És miért, mit és mikint szól isten emberhez a természetben? Megrázza a menyörgéssel fejünk felett a fellegekből a léget úgy, hogy a föld is remeg lábaink alatt; elküldi a szeleket, öszszegyűjteni, vagy szétszlatni a fellegeket és felkorbácsolni a tengert úgy, hogy annak hullámai a rajta evező hajót most, mint gyermek a könnyű labdát, fellegekbe dobja, majd a borzasztó mélységbe sülyeszti, hogy még az is, ki soha nem imádkozott, öszszekulcsolt kézzel könyörög az istenhez a szabadításért, megtartásért; azért mondják, hogy a ki nem tud imádkozni, menjen a tengerre vihar idején, majd megtanul ott; megnyitja, vagy bezárja az ég csatornáit, elküldi rendre az évszakokat, hogy hatalmát s bölcsességét láttassa, éreztesse az emberrel. Megáldja a földet, mikor akarja, hogy a föld is megáldhassa az embert, azért, hogy az ő szeretetét, jóságát nyilvánvalóvá tegye. Vagy eltöri a kenyér-botját, elveszi a megmutatott és már-már elvett áldást, bezárja az eget és a földet, szükségét, nyomort bocsát az emberre azért, hogy őt, ki a bőségben hamar elfeledkezik istenről — és azt kérdi a kevély Faraóval: „micsoda az ur, az urat nem ismerem“ — lélekről, erényről, igazságról: észre térítse és beláttassa vele, miszerint ember, állat csak akkor takar, mikor az isten adni akar. Parancsol a föld középpontjába zárt tűznek, hogy rázza meg a földet és a legerősebb emberi alkotmányok, épületek, mint kártya-vár romba dülnek, vagy kirohanó láva-tengerrel borítsanak, temessenek el egész helységeket, hogy megmutassa az embernek az ő rettenetes hatalmát.

Ilyen s több hasonló szava van istennek a természetben és annak elemei által az emberhez. Ilyen szava volt és van még jelenben is hozzánk, különösen ez évben. Elküldte isten langy szellők szárnyain hozzánk is a tavaszt, de öröm helyett szomorúságot hozott, hazánk csaknem minden nagyobb folyóvizei men-

tén helységeket, batárokat a mederből kidagadt vizhullám árral borított, sokakat kenyerüktől, hajlékuktól, egész életük keresményétől megfosztott úgy, hogy a zsoltár-író szavaival méltán kiálthattak fel az emberek, „tarts meg minket, oh isten, mert elértek a vizek mind a mi lelkünkig, 69, 2.“ Eljött a korai szárazság, késlettette a tavasz és emberek munkáit. Eljött a késői hideg — dér — elpusztított csaknem mindent, minek árthatott. Eljött a tüzvész — ki tudná megmondani hány helységben? — és elhamvasztott milliókra menő vagyont. Ilyen volt a tavasz, ezeket és ekkint szóllott nekünk az isten a természetben és annak elemei által, miért? . . . bizonyosan a mi javunkért. Ezután eljött a nyár, hozott hosszúsas esőzést, zivatart, vihart, jég- és felhőszakadásokat, olyakat, melyekhez csak 1864-ben voltak hasonlóak. Volt árvíz ott is, hol folyóvíz sincsen, legfönnebb olyan partok, melynek medre csak eső alkalmával lát vizet és még is kaszálókat leiszapolt, gabonákat elsepert, házakat lerombolt, pusztulást hagyott maga után. Szóval, isten szóllott hozzánk a természetben az elemek által ez év eddigi folyamában víz, tűz, hideg, meleg, jég, ragya, stb. által. Vajha, eszünkbe vennők, a melyek a mi békességünkre szolgálnak, míg nem késő, halanók meg az ur szavát és tanulnánk belőle. „Most azért hagyjátok el a csufolást, hogy meg ne keményítettessenek a ti köteleitek, mert elvégzett megemésztetést hallottam az urtól, a seregeknek urától mind az egész föld ellen.“ Azért, ha az urnak szavát halljátok — a természetben — meg ne keményítsétek a ti szíveteket, Sid. 3, 7—8. Vegyétek füleitekbe és halljátok meg az én szómat, figyelmezzetek reá és halljátok meg az én beszédemet, Ezsa. 28, 22. 23. Mintha csak erre az esztendőre és nekünk lennének írva.

Mindenből, de különösen isten szavából lehet és kell is nekünk tanulni. Azért mondja Esaiás proféta: mikor az isten ítéletei vannak a földön, az igazságot megtanulják a földnek lakószai 26, 9. Nem tudni, még nem akkora szégyen, mint tanulni nem akarni. Megtanulhatjuk ez évben: semmivel fel nem fuvalkodni, egyedül istenben bizni, az ő szavát meghallani, megérteni és abban nyilvánított tanítását bevenni, parancsait teljesíteni, mindenre, a legroszszabbra is, készen lenni, a veszélyben el nem csüggedni, a jövőre nézve tőlünk kitelhetőleg — minden óvó intézkedést megtenni, kevéssel is megelégedni, az oda fenvalókat is keresni, a nyomorultakon segíteni, a jótéteményről el nem feledkezni, abban meg nem restülni. Ezek mind

isten szavai voltak hozzánk ez évben a természetben, ezeket mind meg kell hallani, teljesíteni, hasznunkra fordítani. Ezekre mind segítsen minket isten, kívánja

egy marosi ref. pap.

Az isk. takarékpénztárak kérdéséhez.

Az iskolai takarékpénztárak intézményének hazai iskoláinkba való átültetése mellett és ellen harcolók közt keletkezése óta élénk vita foly úgy a sajtó terén, mint az érdekelt szülői s tanítói körökben. Szerkesztő ur becses lapja közelebbi számjaiban Levin Jakab, budapesti kereskedelmi akadémia igazgatójának ez új intézményt védő fejtegetését közölvén, véleményünk szerint, ezzel a vitaközlés terét közönsége előtt megnyitá. Engedje meg tehát, hogy szerény véleményünket ez új intézményre vonatkozólag mi is elmondhassuk.

Az ujtásoknak kritika alá vetése mindenben és mindenütt, de főleg a nevelés terén szükséges; mert egy téves lépésnek egész nemzedék vallhatja kárát. Hogy a takarékpénztárak iskoláinkba leendő bevitelét ilyenek tartjuk mi és rajtuk kívül nagyon sokan, nem lehet csodálkozni. A józan kritikától várjuk tehát mi is az eszme tisztázását, az egyes tapasztalatoktól az intézmény hasznos voltát, mert protestáns létünkre azt tartjuk, hogy „mindeneket megpróbálgatok s a mi jó, azt megtartsátok,“ de az általánosításnak ellenei vagyunk.

Pazarok mi eddig sem voltunk, egyesekről az egésze helytelen következtetést nem vonhatunk; kevesebb igények mellett legfennebb bővebben költekezhettünk. Ifjainkat sem vádolhattuk pazarlással, mert a szegényebbeknek szintén úgy megvolt, mint ezután meglehet takarékpénztárunk zsebök, vagy perselyök, vagy tán író-szekrényük rejtett fiokjában. Ez, az igaz, nem volt legtöbbször gyümölcsöztetve, de szükség esetén a kívánt szolgálatot megtette. Ruházat, könyvek, sőt sokszor az élelem s magasabb tanulmányaik véghezvételére is ettől volt f. l. tételezve.

Nem új találmány tehát a takarékpénztár lényegileg, csak alakjára s hasznosságára nézve az, a gyümölcsöztetést illetőleg. De ha az összeget tekintjük, melyet ezek jövőre is félre tehetnek, nem nagy különbségre jutandunk.

Nem látjuk még eléggé tisztázva eddigelő a következő kérdéseket:

1) Eddig gyermekeinknél az önzést, kapzsiságot, fukarságot belátásunkhoz s a körülményekhez képest elfojtani igyekeztünk, ezután mint erényeket dicsérni s elősegíteni kell-e?

2) Eddig mint vagyontalan, vagyona felett nem rendelkezhetett, mert ruhája, könyve, sőt ajándék-pénze felett is csak úgy volt használati joga, ha okosan használta, ellen esetben részben vagy egészben megtagadhattuk, vagy leszállíthattuk. Ezután követelőleg léphetik-e fel az illetőkkel szemben?

3) Eddig adás-vevésre, szerződések kötésére, üzletek folytatására, váltók kiállítására jogosítva nem voltak, ezentul lesznek-e?

4) Miután a kezeléssel járó nebezségekre sem a takarékpénztárak, sem a tanítók vállalkozni jutalom nélkül nem lesznek hajlandók: az intézetbe takarékpénztárt a részvényesek által választandó visztviselőkkkel, az intézetbe legkönnyebben gyümölcsösztethető tőkéből állíthatunk-e?

Ezek s ezekhez tartozó kérdésekre a megtejtést mind a kritikától s a tapasztalattól várjuk, mert ezek nem az ellenzés tulzott kérdései, hanem legtöbbször szerzett tapasztalatok, saját gyermekeinken szerzett észleletek. Kedvező tapasztalatok alapján is, még mindig maradna azon óhajásunk, hogy iskolai növendékeinket humanisták és realisták csoportjára osszuk. Mert

a reál, kereskedelmi, ipar, gazdasági s más szakiskolák növendékeit, mint a jövő ipar és üzlet képviselőit tekintjük, kiknek kezében magyar társadalmunk anyagi fel-

virágoztatása lesz letéve. Ezeknek már az iskola megadja azon ismereteket, melyek céljaik kivihetésére alapul szolgálnak.

A gymnasiumok, magasabb célu intézetek, ezeknek növendékei az állam szellemi kapitalisai. Ezeknek eszmékkel, nem értékpapirokkal kell üzérkedniök, melyek milliókat érhetnek ugyan, de csak arra valók, hogy az előbbiek millióit boldogíthassák. Mig tehát az előbbiek nagy csoportjának éretteb növendékeire nézve, kísérletkép, itt-ott megengednők a takarékpénztárak magasabb intézeti vezetés alatti használatát, ezeknek magasabb képzettségű növendékeire nézve a teljes szabadságot tartanók feun.

Egy érdekelt szülő.

TÁRCA.

Pál és Róma.

— Beets M. után. —
(Folytatás.)

Befolyásuk oly nagy volt, hogy magát a rettegett Nero*) is körmük között tarták. De nem csak Mózesnek, hanem az evangyeliomnak is voltak hivei, kiknek „hite híressé vált az egész világon“ s kik most karjaik közé ölelheték a szetetet nagy apostolát. A Caesarok városában volt még Pálon kívül Aquila és Priscilla, kik valamint a ciliciai szövetségben, éppen ugy az evangyeliom terjesztésében együtt munkálkodtak vele s kik a veszélyek között drága életét megmentették. Itt volt a szeretet Epenetus**), Achaja első zsenyéje a Krisztusban, Maria, Andronikus és Junia Pál rokonai és fogoly társai és hogy még a sok közül csak egyet említssek fel: ott volt Rufus***), kiválasztott az urban és ennek anyja, kit Pál is saját anyjakint tekintett.

Egyetlen keresztyén község sem tud oly erőteljes és oly szép levelet felmutatni a nagy apostoltól, minő a római évól, melyben a megfeszített Krisztus evangyeliomában való hit, mint egyedüli út a boldogságra, ugy van feltüntetve.

Igen, ott volt Rómában, melyet oly régóta ohajtott látni s most a kérlelhetlen szükségesség megadá ezt neki, miután a császárra appellált.

Itt volt ő a római községben, melynek láthatásáért szakadatlanul imádkozott s melynek már három évvel ez előtt azt írta: „Most megyek hozzátok, de előbb Jeruzsálemba megyek, hogy a szenteknek sáfárokodjam s ha eztelvégeztem, elmegyek Spanyolországba,****) remélem, hogy átutaztomban titeket is meglátogathatlak.“ Imája meg lón hallgatva. Meghallgattatott, mert ugy akarta az ur. De mikép lón meghallgatva. s minő hosszú, aggodalomteljes volt útja menyenyire más-kép fejlődtek a viszonyok, mint azt Pál előre tervezte s szivében óhajtotta.

*) Egy ily pillanatban vette magához Nero az ő korábbi ágyasát, a gyalázatos Popeat, egy zsidó proselita nőt.

**) Rom. 16, 5.

***) Rom. 16, 13.

****) Rom. 15, 24.

Volt pillanat, melyben kedvenc eszméjének kivitelére minden valószínűség elveszettnek látszott s minden reménye meghiusult. Ilyen pillanatok voltak Macedonia, Achaja, Jeruzsálem, Mileté és Caesareaban, hol mindenütt biztos halálnak nézett elébe. Jeruzsálemben a felizgatott nép őt a templomból kihurcolja; a farizeusok és sadduceusok őt szét akarják lépni s midőn ez a római tisztartó közpelépése miatt nem sikerült, vagy negyvenen özszeesküsznek, hogy sem nem esznek, sem nem isznak, mig őt meg nem ölik; mily vigasztalók voltak e körülmények között a következő jézusi szavak: „Jó reménységben légy Pál, mert a mint bizonyosságot tettél rólam Jeruzsálemben, azonképpen Rómában is azt kell tenned!“*)

De mig e szavak beváltva lettek volna, kénytelen volt, két hosszú, aggodalomteljes éven keresztül várakozni, az ídvezítő keresztyét viselni és egy hajó-törést kiállani. Minő pillanat vala az isten emberére nézve az, midőn a viharos tengeren a hajó katonasága őt és fogolytársait le akarja gyilkolni, hogy el ne szökhessenek; de Pál szavára életben maradnak s borzadva várják a vihar kimenetelét; 276 lélek volt megmentve általa! Minő pillanat volt az, midőn a zugó tenger közepén élet és halál között a reményt-vesztetteknek fölteriti szoretet asztalát, megelégítvén az éhezőket! Minő pillanat volt az, midőn a szétroncsolt hajó egy deszkaszálán vergődött a part felé, a setét ég és zajgó viz között a szoretet martyra. Elérték mindnyájan életben a miletei partot. És e veszélyes pillanatokban Pál hite nem rendült meg

ép oly erős volt, mint mikor a parton melegedve, a veszélyes viperát kezéről tűzre rázva, a barbarok azon véleményét, hogy őt, mint gyilkost, az ur igaz itélete a vihartól megmenekülve, itt éri utól, fényesen meghazudtolá. Igen! Istennek végtelen szerelme örködött fölötte s iratá vele: „nem tehetem, hogy magamat töletek elválászzam!“ Istennek szerelme hozá őt Rómába!

Itt volt ő Rómában, ugy mint Caesareában, vigasztalni a szomorkodókat, erősíteni a kételkedőket, holott magának is vigasztalásra lett volna szüksége a rettegett Nero előtt.

*) Csel. 21, 23.

Három évvel ezelőtt óhajta: „valami lelki ajándékot közölni velök és őket erősíteni“ s most lerőta tartozását „mert isten hatalma minden hívők idvességére, a zsidóknak először, azután a pogányoknak is!“ Levele zárszávaiban azon ígértet tette volt, hogy: „Krisztus evangyelioma teljes áldásával fog jőni Rómába!“ Teljesedve lettek-e ezen óhajásai? Tehetett-e sokat, de tehetett-e csak valamicskét is a keresztyén községért a világvárosban?! Vagy a törvény megtartásáért, melyet szerető lelke egész nagyságával köt a római gyülekezet lelkére, bozzájuk küldött levelében? Vagy hozhatott-e közöttük egyetértést létre? Vagy a vas-kényszerűség akadályozta, „hogy vigasztalva őket, vigasztalást találjon náluk az ők és önmaga hite által“? *)

A keresztyén anyaszentegyház ez időtől fogva napjainkig élvezi gyümölcsét ezen fogságnak s nem mulasztotta el feleletet adni a fent feltett kérdésekre.

Az isteni kegyelem és az emberi jó akarat mindenütt kedvezett Pálnak, ámbár fogságban volt. A római katonák felváltva őrizték őt, de azért lakásán mindenkit elfogadhatott s isten országát akadálytalanul hirdethette.

Hozzá mentek meghívására izraelita hitrokonai, kiknek boldogságáért szüntelen imádkozott, de fájdalom! hamar kimaradtak!**) Rómában is betelyesedett az izraelitákon Ezsaiás proféta ama mondása: „Füleitekkel halljátok és nem értitek, szemeitekkel látjátok és nem ismeritek!“***)

De ha a Krisztus evangyeliomát hiába tárta ki az izraelitáknak, nem volt hiábanvaló ez a keresztyén községnek, „kiknek hite az egész világon híres vala.“ Hozzá mentek a pogányok és megkeresztelkedtek a Krisztus evangyeliomára, világosságot és erőt, bátorságot és kitartást merítettek tanítása, intése, vigasztalása és előéletéből. Szüntelen mellette voltak Aristarchus és Epafros „fogolytársai a Krisztusban“ s még inkább Lukács, kit Pál leginkább szeretett, Timotheus, Tychius, Markus, Epaphroditus pedig minden napon nála voltak, utasítást hozva a távol testvérektől és leveleit elvive azokhoz. Egy Onesimus, ki gazdájától Rómába szökött, hogy ott a nép-söpredék között büntetlenül élvezhesse vétke gyümölcsét, ama kis lakásban talált menedéket, hol a nagy apostol kezeiből fogadta el a valódi szabadságot, mely neki a további szolgálást türethetővé, sőt gyönyörűségessé tette. Igen, „fogságában mutatta meg isten Pálnak, mily sok gyermekei vannak a Krisztusban.“****) Alig volt katoná a pretoriumban, ki a foglyot ne látta, ne őrizte, ne hallotta volna s ki erőt, meggyőződést, hitet, szeretetet, szelidséget, reménységet és alázatosságot ne tanult volna tőle.

Végre kérdőre vonták; a senatorok, konsulok, sőt maga a rettenetes Nero hallgatták Pál bűnét****), a prédikációt, mely

*) Rom. 1. 12.

**) Rom. 9. 3.

***) Csel. 28. 26.

****) Philemon 10.

*****) Tiberius és Claudius üléseiket a forumon tartották, de Nero, Augustus példájára, az ügyeket a császári palotában intéző el, melynek romjai ma is láthatók a Palatinus hegyén. Képzeliük magunknak egy pompás termet libyai és egyiptomi márványból építve. Ennek közepén ült a császár assesoai között. Itt volt 2 konsul és több képviselő a tanácsból, ez utóbbiak sors által kiválasztva. Conybeare and Huwson II. 445.

őt bűnössé tette. Hallották a megfeszített Krisztusnak evangyeliomát annak szájából, kit ő kiválasztta, hogy bizonyosságot tegyen a fejedelmek és népek előtt. „Pál ott állott bizonytalanságban, de nem remegve és meg nem szégyenülve, hanem nagy bátorsággal; tudván azt, hogy mikép mindenkor, úgy most is fölmagasztaltatik a Krisztus az ő testében, akár életének, akár halálának általa!“

(Folytatása következik.)

Bossuet és Fénelon.

— Rogeard előadása. —

Rogeard előre kijelenté, hogy Bossuet-t nem szereti. „Nem szeretem Bossuet-t, mond, mert képviseli a tekintélyt és én tagadom, képviseli tradíciót és én a haladás embere vagyok, képviseli a mozdulatlanságot és én a mozgás mellett vagyok, képviseli a türelmetlenséget és én a humanismus híve vagyok. De ok-e ez arra, hogy róla ne beszéljen? Hisz, a 17. század francia irodalmában az ő nevével mindenütt találkozunk az ember, ki nem kerülheti, tehát beszélni kell róla. Ő a disciplina képviselője a politikában és vallásban, mint Boileau az irodalomban; Bossuet neve elválaszthatatlan XIV. Lajosétól, már első találkozásuk alkalmával felismerték egymást, amaz a királyban urát, az abszolút uralkodó eszményét, ez Bossuetban leghűségesebb eszköze. Mert Racine inkább emberi oldaláról képviseli XIV. Lajost, a kicsapongásban és megtérésben, de Bossuet borzasztó oldaláról: az uralomvágyban, zsarnokságban.

Bossuet 1627-ben, Dijonban született és 1703-ban halt meg, nemes, de nem nagy ur családból és ez volt akadály a számára, hogy XIV. Lajos kedvelése dacára sem juthatott el a legnagyobb méltóságra. Oly nevelésben részesült, mely jellemét egyáltalában nem magyarázza meg. Eleinte a jezsuitáknál növekedett, később 10 évig a navarrai iskolában, azután Sorbonneban lesz theologia doctora. Mindig áhitatos, vallásos dolgokkal foglalkozik, a biblia olvasásánál sir, mert habár csak görög és latin fordításban olvassa, felismeri annak költői szépségét úgy, hogy benne a hóber és francia szellem fuziója jó létre, a mi páratlanul teszi stylusát. Ezért mondák róla, hogy az ő hazája Judea, tanítója Ezsaiás. Ő 9 éves korában már felvette a tonsurát, 13 éves korában kaanonok lesz és midőn doktori disputációját tartja Condé herceg jelenlétében, az oppugnansok ellenében, ez kardjával akar védelmére kelni. Tény, hogy theológiában növekedett fel, vagy, mint Lamartine mondá, született főpap ő. Minden körülmény befolyt arra, hogy pap és szónok legyen. És még is, ő sem valódi pap, sem valódi szónok. Mert a valódi papnak, a „természetfölötti“ doktorának, birnia kell kegyességgel, a vallás iránti feltétlen odaadással, de ő kegyetlen, durva, csak ambíciójának szolgája. A valódi pap szereti az igazságot és emberiséget, ő nem szereti egyiket sem. Még kevésbé valódi szónok, mert ennek az igazság őrzőivel kell birni és ő nem bir.

Bossuet éppen akkor jő Párisba, mikor Richelieu megérkezik provencai útjából, hol a protestánsokat üldöztette, beteg, haldokolva jött haza és Bossuetnak örökös célja volt,

ő utánna bibornokká és miniszterré lenni. Megteszik a dauphin nevelőjévé, ekkor kezdődik udvari élete, ekkor kezdődik, mint Lamartine mondá, kettős szerepe: a szentet játssza kifelé és benn hódol ambíciójának. Több alkalma van a magas társaságban, estélyek alkalmával (a mi akkor szokásban volt) egyházi beszédeket tartani. így a Rambouillet kastélyban, Chamberbert aszszonynál, az orleansi hercegnőnél. Ez jó iskola volt reá nézve és megfelelt szellemének; mert ő pompát, a színészes előadást szereté, felhasználta a profan és szent irodalom minden eszközét, mint Lamartine mondá: „az isten színésze volt az ő templomában,“ ez jól jellemzi, de egy-szersmind elítéli.

Midőn a herceg nevelését befejezi, meauxi püspökké tesz, már előbb elnyerte volt a condonnei püspökséget, de 2 évig soha megyéjében meg nem jelent. A dauphin nevelése által (kit öreg dauphinnak hívtak, mert fiát, az ifju dauphint Fénelon nevelé) nem nagy érdemet szerzett. Ő rossz tanító volt, mert sokat tanított és könyveket is irt tanítványa számára, de minthogy nem birt szeretetet vegyíteni tanításába a tárgy és tanítványa iránt, beszéde annak feje fölött ment el, sőt anynyira meggyűlöltette tanítványával a könyveket, hogy ez felfogadta, hogy ha megszabadul, soha egy könyvet sem nyit fel. És ezt meg is tartá. Nem olvasott egyebet, mint a Gazetta de Franceból a hymen hireket és 50 éves korában úgy halt meg, hogy semmit sem tett.

Legkitünőbb Bossuet tagadhatatlanul, theologiai controversiában. Ő a protestánsokat üldözi első sorban. Már a metzi kerületben szervezett egy missiot ezek ellen, később írja „Histoire des variations des eglises protestantes.“ Győzelme könnyű volt, mert ellenfelei: Claude és Jurieux jelentéktelen tudósok voltak; kikkel szemben páratlan stylje, erős dialektikája könnyen győzött. De azért nagyot, marandót e téren sem mutat fel, mert a művészet csak akkor igaz, ha az igazság képezi alapját és nagy lélek heviti alkotóját. Bossuetban mind a kettő hiányzik. Neki a tudomány eszköz, uralkodó tehetsége a szó, ezért inkább szónok, különben is egy nagy szónok nem lehet nagy gondolkozó. Mert a nagy gondolkozó inkább befelé fordul, a szónok kifelé akar hatni. Így Bossuet is inkább csak szónok. Ő minden közép-szerű, divatos eszmét elfogad, maga nem nyomoz, ujat nem keres, sőt nem szereti az újítókat, a zajt kerüli, konservatív szellem. Ezért ellensége a jansenismusnak is, noha ellensége a jezsuitáknak is. Sőt határozottan elítéli a Guyet aszszony és Fenelon által teremtett quietismust is, de a római udvar ítélete szerint is, Fenelon ép oly tulzásba esett az isten iránti szeretetben, mint Bossuet a közlevők szeretetében. Erősen megtámadja, úgy szólván, megöli Richard Simon theologust is, ki a judai forrásokat tanulmányozza a biblia kutatására, minek ez ha újat talál, Róma elítéli, úgy sem ér semmit. Így akarja Bossuet a hitet konserválni és midőn meghalt, azt gondolá, hogy megmenté azt; nem látta a protestantismust, a szabad gondolkodás terjedését, nem látta előre a készülő nagy forradalmat, ennyire megcsalta önmagát a theologióban is, különben az ő egyháza szűk egyház volt, ő a gallikán egyházat alapítá és azt hívé, hogy ez örökre fog tartani.

Midőn a különben erős testalkatu embert öregségére súlyos betegség érte, melyet operáltatni a fájdalom és haláltól való félelem miatt nem akart, versírásra is adta magát, francia verseket és zoltárokat irt. De ezeket megsemmisíté, valószínűleg azért, mert nem találta azokat méltóknak sem magához, sem prozájához.

Bossuet mindenek fölött szónok, de nálánál népszerűbb, korában is, Bourdaloue, Bossuet-t az udvar tiszteli, hallgatja, de Bourdaloue-t mindenki szereti. Sokan magyarázták e különbség okát. Azt mondák, hogy Bossuet oly nagy szónok volt, hogy még bámulni sem merék. De ez nevetséges állítás. A valódi ok abban volt, hogy Bossuet inkább udvari ornamentális, hivatalos szónok volt és Franciaországban soha sem szerették a hivatalost. Ő szereti a pompát, a színészes előadást, ezért halotti beszédei a legsikerültebbek; a gyászceremonia, díszítés az ő tehetségének kiegészítő része. Neki a gyászbeszéd eszköz, hogy udvaronci kötelességének eleget tegyen; noha ő maga megvallá, hogy oly kevés jó van a nagyokban, hogy isten szolgálói ritkán dicsérhetik; de ezzel gyászbeszédeit maga ítéli el, melyek (saját szavai szerint) az emberi dolgok hiábavalóságának pompás bizonyítékai.

Az egyházi szónokok e korban írott beszédeiket recitálták. Így tett Massilon és Bourdaloue is, ki különben szeméit behunyta és csak képzeletben követte az írott sorokat. Bossuet, mint Fenelon mondá róla, egész életében készitő beszédét, de a pillanat inspirációjára bizta a szavakat. Miért nem tettek így a többi szónokok? Mert nem mertek. Akkor jól meg kelle latolni minden szót, mert különben XIV. Lajos nem tűrt volna olyan forma beszédet, milyen volt az, melyben az uralkodó figyelmeztetve van mulandóságára és ha a pap azt mondja neki, hogy a férgek emésztek fel, sértés lett volna. Vagy midőn Peronnet a keresztyénséget salátához hasonlítja, melyen a papság képezi a sót, az önkinzás az ecetet és a jézsuiták az olajat: ha ezt XIV. Lajos előtt mondta volna el, mintán még hozzá tevő, ha a szelid, jó jézsuitákat a vidékre kiteszik, hamar megszaporodnak — nagy sértést követett volna el. Bossuetnak sok oldalu tehetségeit dicsérték. Igaz, hogy irt filosofiai munkát, theologiót, történetet, politikát és szónok volt; de egyik téren sem tanusított eredetiséget, mindenütt csak egy tehetsége van: a szolgáltság, egy könyv képezi forrását: a biblia; és egy tekintélye van: a király. — Azon könyv, melyet tanítványa számára irt, a „Discours sur histoire universelle (ime, anynyira szónok, hogy midőn történetet ír, akkor is „Beszéd“-nek nevezi) első részében csak egy kis kronológiát képez, második részében fejti ki, hogy a történet nem egyéb, mint a profeciák megvalósulása és a 3-ik részben a császárságok egymásra következését adja elő oly formán, hogy ezek a keresztyénség eljövételét előkészítik és azután uralmának megvalósítására vannak hivatva. Tehát fogalma sem volt a történet folyamáról és még kevésbé későbbi következményeiről, kifejti a protestantismust, szabad gondolkozókat, stb. Műve történelmi és bölcsészeti szempontból egyaránt föltötte hiányos. Noha vannak szép részei, így az, melyben Rómáról, Carthagóról ír és melyekben Montesquieut is inspirálta. — A filosofióban ő Cartesianus volt, mert akkor ez volt a divat és ő mindig az

uralkodó hangulatnak hódolt meg. De minthogy Descartes kegyesztett és számüzött volt: így filozófiáját úgy tanítá tanítványának, hogy szerzőjét meg sem nevezé.

Theologiai működését említők. Ő e téren 150 évig volt tekintély, de most már maguk a theológusok támadják meg, különben a theologia terén, melyet „névleges“ tudománynak neveznek, ő sem jobb a többi theológusnál. Nagy műve, mely egyszermind politikai aktus volt e téren, a gallikan egyház megteremtése. Colbert vette rá a királyt, hogy Rómával szemben állást foglaljon és a király akaratának engedelmeskedett Bossuet, mikor az 1682-diki nagy francia egyházi gyűlésen elkészíti és keresztülviszi a deklarációt, melyben ki van mondva: 1. az egyetemes zsinat felsősége a pápa fölött. 2. A pápai bullák fölötti királyi ellenőrzés joga. 3. A zsinat felülvizsgálati joga. 4. Tagadva van a pápának az alattvalói hűség alól feloldási joga. Ő viszi keresztül a római udvarnál is a terv elfogadását. Ezért őt tartják a gallikan egyház atyjának, sőt sokan reformatornak nevezik. Pedig most már theológusok mondják, hogy ez csak XIV. Lajos hatalmának és Bossuet ambíciójának volt köpenye.

(Folytatása következik.)

Könyvismertetés.

(Folytatása és vége).

Minden beszédet külön kivonatozni, vagy reflexio alá venni, nem tartom szükségesnek, mert miután mindenik egy kézből került ki, néhányból az egészre következtethetni.

Egyébiránt, általános észrevételeim mindenikre szólnak. És midőn ismertetésem vége felé, e vastag füzetéről általánosan szólnék — először is a beltartalom kezdve — a legőszintébb elismerés sugallja tőllam alá, miszerint egy ismeretekkel gazdag léleknek, az élet iskolájában sokat tapasztalt embernek és a hitet buzgón ápoló lelkésznek összehordott kincseivel találkozunk itt. A helyes elméletek életből merített igazságokkal vannak megvilágítva. Szerző a természet iránt különös előszeretettel viseltetik; azonban, a bibliát nagy tájékozottsággal használja, s ott is, hol a természetet mutogatja hallgatói előtt, a vallást soha sem szoritja háttérbe; a hit nyomon kíséri bármerre fordul is. A feddőzés, mely — általánossn szólva — prédikációinkat oly sajátságosan jellemzi, innen sem hiányzik. De nincsen egyetlen lapja is e füzetnek, mely valami eszmét, gondolatot, tanuságot ne nyujtana úgy, hogy ezeket forgatni, nem haszonnélkül való fáradság. A biblia mellett jól ismeri szerző azt a nagy könyvet is, mely nélkül a legszebb elméletekből sem lesz prédikáció, jól ismeri: a z életet. Tán éppen ismereteinek bősége viszi tulságba a fejtegetésnél, melybe legtöbb esetben anynyira bele merül, hogy hosszadalmassá válik. Nem lapsodik el ugyan tőlla alatt a tárgy bármily sokat beszél is róla, de egy bizonyos mértéken túl unalmasságba esik. Nem egyszer történik, hogy 16 — 18 lapon keresztül fejteget valamely tárgyat. A hol bő a forrás, onnan könnyű sokat kimerni...

Egy kis epizódokint legyen megemlítve az is, hogy a mit megírt, azt el is mondta utolsó szóig. Nem egyszer volt eset rá, hogy téli időben a publikum anynyira elfázódott a hosszú beszéd alatt, hogy az egyik lábát kezdte surolni, a

másik kezét, a harmadik meg pláne, kivált ha közel ült az ajtóhoz, kisuhant a templomból, de ő anynyira belemélyodt az elmélkedésbe, hogy észre sem vette ezt, sem azt, hogy az a néhány hajszál, mely kopasz fejének ezüst szegélye gyanánt maradt még meg, ég felé emelkedik a hideg miatt.

A külalakot illetően, nem lehet sok megjegyezni való, noha a divatozó szokástól eltérőleg, e beszédek egyes részei nincsenek valami kimértséggel elkülönítve egymástól; sokszor csak a beszéd végén tűnik ki a dispositio, de e felett nincs miért fejet rázni; mert a homilétikai legfőbb szabály: a józan consequentia meg van bennök. Az mit se rontja a beszéd értékét, akár az előbeszéd után mindjárt, akár a beszéd végén tűnjék ki a dispositio. Ha arasszal méregetnök öszsze az exordiumot a beszéd részeivel, néhol találánk aránytalanságot, de ez csak másodrendű dolog.

Nyelvezete nehéz, de oly formán, mint a teli búzafő, melyben tartalom van. Különben is, hogy szerző szavaival éljek, az igazság mit sem veszít becséből, bármily köntösben jelenjék meg; a szó-virágot kerülte szerző, mert tej helyet habot itatni nem akart, a mint maga is mondja. Gondozottság látszik a nyelvezeten. Mint a régi iskola gyermeke, sok olyan szót és kifejezést használ, mit a mai fejlett nyelv nem tűr meg. Sokszor hivatkozik oly dolgokra, melyek arra mutatnak, hogy hallgatóiról igen nagy értelmi fejlettséget feltételez. A nyelvezet nehézkes volta mellett ez is befoly arra, hogy e beszédek, kevés kivétellel, inkább tudományos értekezéseknek illenének be. Olvasmányoknak igen tanuságosak, de templomi használatra alkalmatlanok, mert hiányzik belőlük a prédikáció főkelléke, a könnyűség, vagy, hogy úgy mondjam, az az átlátszó tisztaság, mit a tudatlan is könnyen megérthet. Az újabb írók prédikációi ezzel ellentétet képeznek, a menyinyiben tulságosan kéri némelyikökből a könnyűség hajhászat, mely néha abban bosszulja meg magát, hogy az ürességig könnyüvé válik még olyan kézben is, melyből több mag ragadhatott volna bele...

Szerző beszédein kiváló színben vonul végig a nép szeretete, a néphez való vonzódása; látszik, hogy szive a népé, de nem tudja eléggé megértetni magát vele; a néppel érez, de ezt nem tudja a népek az ő nyelvén tudtára adni. Ezért inkább tisztelt tudós, mint népszerű szónok ő.

Van valami sajátságos e beszédeknel a felfogásban és nyelvezetben, a mi más íróktól megkülönbözteti szerzőt, eredetiséget kölcsönöz neki. A mint mondani szokták, a nagy eszű embereket mindig bizonyos sajátság jellemzi. Ép ily feltűnően nyilatkozik ez Mihályi K. beszédein is. S ha e két író, akár mint filozofust, akár mint papot, összehasonlítjuk, mindkettőn egymástól különböző jelleget veszünk észre, az egyiknek tőlla a másiktól különböző uton jár. Ezért van az, hogy a hol egy tárgyról szólnak is, mindkettő eredetiséggel tud meglepni ott is.

Hogy a kézalatti füzet oly feltűnő gondozottságot mutat, ezt sok tekintetben azon versenynek is lehet tulajdonítani, melyben a két Péterfi — ő és öcsöce József — állottak. A marosvásárhelyi egyház életében, egy időszak, aligha termett több érdekes prédikációt, mint e két tudós pap versenye.

Kár lesz, ha Péterfi József hátrahagyott beszédei fiókban maradnak, mert azokban is, minthogy szónokiasság és népiesség tekintetében szerencsésebbek ezeknél, az egyházi irodalomnak nyeresége lenne.

A kézalatti füzet, mint tartalmas olvasmány, megbecsülhetetlen egy pap kezében!

Gönci János.

VIDÉKI ÉLETV.

Héderfája, 1876. aug. 20.

Küküllői egyházmegyénkben a héderfái ev. ref. egyházközsége a múlt 1871-ik évben kezdte meg csaknem egészen romba dőlt templomának kijavitását. És dacára az idők mostohaságának és azon rendkívüli elemi csapásoknak, melyek ezen idő óta oly sűrűn látogatták meg ezen egyházközséget, nem kimélve életet és vagyont: a romokból — már szinte egészen befejezve — egy szép templom emelkedett ki. A szegény, de vallásosan buzgó nép, készséggel vitte lehető filéereit az urnak oltárára s valódi szegénységének érzetében sem csüggedett el szent célja kivitelére nézve, mert szerencsés volt, egy tiszteletreméltó férfit birni egyháza kebelében, mltgos Elekes György urban, ki ezen egyháznak, abban az időben, lelkes, buzgó gondnoka lévén: eszével, szívével és kezével segítette a terhes aggodalmakban és költségekben sokszor kifáradott szegény népet. S miután a templom felépült, ő méltósága időközben eltávozott ugyan helységünkől, de eltávoztával sem feledkezett meg nemes lelke a héderfái ev. ref. egyházzól, hanem annak templomát belülről kezdte ékesíteni. Ugyan is folyó év május havában egy szép és értékes márvány urasztalát küldött a héderfái ref. egyház hiveinek, melyet abban az időben volt is szerencsém megköszönhetni egyházzam nevében ő méltóságának.

S most ismét legközelebről egy újabb kedves meglepetésben részesültek egyházzam tagjai ő méltóságáék szives kogyéből t. i. mltgos Elekes Györgyné, született Wimmer Rozália ő nagysága f. hó 8-án egy gyönyörű, szinte páratlan szépségű, búzavirág kék színű, gazdagon ezüstözött, poszománttal és rojttal körülszegélyezett szószék-takarót méltoztatott a héderfái ref. egyház hiveinek küldeni.

Dz áldozat, a mai közönyös világban, a milyen ritka: anynyival nagyobb becű. Régs-régen a vallás oltárára tett áldozatok csaknem mindennapiak voltak; de most még főbb pátronusaink sorában is a ritkaságok közé tartozik, anynyival inkább nagyobb elismeréssel és hálával tartoznak azon jóltevő urnaknak és urnóknak, kik még vallásos felekezetünkhöz sem tartoznak s még is a részünkre hozott áldozatokban kifogyhatatlanok. A nagyon tisztelt mltgos aszszony egyházzam nevében, fogadja hálás köszönetemet mostan nyilvánított jóságáért is; fogadja mindnyájunknak azon buzgó óhajtását, hogy a természettől oly gazdagon fölruházott külső ékességéhez hasonló szép lelke az évek hosszu során keresztül, szeretett kedveseivel együtt, élvezhesse azon boldogító örömet, mely a jó lelkek tulajdona szokott lenni.

Éljenek soká a hazának és az anyaszentegyháznak!

Szilágyi Károly,
héderfái ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Unitárius atyánkfiai, az éppen most folyó árkosi zsinaton, aug. 27-én, a megboldogult Kriza helyébe megvá-

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

lasztották püspöküket kolozsvári lelkész, Ferenc József személyében. Örvendünk, hogy a baráti viszonynál fogva is, mely régóta csatol az új s bizonyára mai napság a magyar birodalomban koránál fogva is legifjabb püspökhöz, őszintén szerencsét kívánhatunk a választáshoz. Ferenc József eleitől fogva egy törekvő tehetség volt, ki valamelyes irodalmi munkásságát mindenek felett humanus magatartása és individualis szeretetreméltó voltával tette még értékesebbé s mely tulajdonok, kétségen kívül, biztosítékot nyujtanak, hogy a nehez és sok felelősséget kívánó polcon, kötelességét úgy fogja betölteni, hogy általa nem csak egyházkerülete, de tár-adalmunk, sőt hazánk is csak nyerni fog. Személyes viszonyunk eltilt attól, hogy izetlen dicsőítéssel üdvözöljük, de az őszintén és melegen kívánjuk, hogy sokáig éljen!

= Olvasóink tán emlékezni fognak, hogy nem egyszer felszólaltunk a cim-kórság ellen s örvendünk, hogy most egy oly tekintélyre hivatkozhatunk e tekintetben, mint Révész Imre, ki a „Prot. egyh. és isk. figyelmező“ aug. —szept. füzetében azon okból, hogy a nográdi ágost, hitv. evang. papi testület a szuperintendenst „főpásztornak“ nevezi, így nyilatkozik: „A szentírás nyelvén és elvei szerint, főpásztor csak egyedül az ur Krisztus; a mi szuperintendenseinkre nem kell e címet ruházni: mert ők, ha pásztorok, csak anynyiban azok, mint bármelyik rendes pap, pásztorok pásztorainak, vagy több gyülekezetek lekipásztorainak minálunk semmikép nem tarthatók; — hivataluknak alapja nem valami különleges ordo, hanem egyházzjogi, merőben emberi s éppen nem isteni eredetű, mint maga a pásztori hivatal. Egyébiránt, a szuperintendens címére nézve, még nálunk puritán presbyterianus reformátusoknál is, maholnap valóságos emerrras de richesses áll be. Hallhattunk s olvashattunk már püspök-öt, a püspök-öt, intézők-öt, moderator-t, stb. s ha az elsőt már csakugyan erősen bevéve, a szuperintendens-t mellőzni akarjuk: akkor következik, hogy mellőzzük a szuperintendencia, vagy egyházkerület nevezetét is, hanem mondjunk és írjunk egyszerűen csak püspökség-öt, pl. „a tiszáninenni református püspökség.“ Mily hű nevezet lenne ez, kivált ott a multakhoz! stb. Nem lenne rossz, ha valaki komoly nyomozás tárgyává tenné s megállapítaná, hogy törvényesen és diplomatically mi cím illeti tehát legjobban a magyarországi evangélikus szuperintendenseket; az erdélyi református püspököt ide nem értve, mert ha jól tudjuk, annak e címe kérdés alá nem jöhet.“ — Mi erdélyiek azonban szivesen eldobjuk, legalább a nagyobb rész, e gonosz ajándékot még akkor is, ha netalán jogos, ha valamely egyszerűbb címben meg lehet egyezni. De ha megmarad is — mert az nem tesz különbséget — az appendixektől kellene megtisztítani „főtisztelendő“, „méltóságos“, „nagyságos“, tán „mélcás is“ nem volna elég: „tiszteletes püspök ur.“ Ha a pap címe „tiszteletes:“ az esperes mért „nagytiszteletű“ s a püspök mért „főtisztelendő;“ lát ők nem papok és pedig protestáns papok, kik nem ismernek el rangfokozatot és ezzel együtt járó méltóságot.

= Halálozás. Balázs Lőrinc, Balázs Mária s férje Lénárd Sámuel és gyermekeik, Balázs Katalin s férje Csizsár László és gyermekeik, Balázs József és neje Hegyi Róza, Balázs Róza s férje Urmánci Kristóf, Balázs Zsuzsánna és Balázs Veronika, megszorodott szívvvel jelentik a jó atya, ipa és nagyatya: málomi ev. ref. lelkész: Balázs Józsefnek élete 76-ik, papsága 45-ik évében, folyó hó 21-én reggeli 6 órakor, hosszas szenvedés után történt kimúltát. Hült tetemei folyó hó 23-án d. e. 11 órakor örök nyugalomra kísértettek. Béke lengjen porai fölött! Málom, 1876. augusztus 21-én.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.